

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

БҮТЭДЭ АРАДАЙ СОНИН

ҮНЭН

1921 оной декабрин 21-нээ гарана

2008
ОНОЙ
ИЮНИН
19
Четверг

№ 69
(21612)

Нажарай
дунда
шара морин
харын
16
гарагай
5

ЗЛАТОН
ФОНД
ПРЕССЫ
ММҮГ

Буряат
Улс

Манай сонин Россин хэблэлэй алтан жасада оруулагданхай

БУРЯАД РЕПУБЛИКЫН 85 ЖЭПЭЙ ОЙДО ЗОРЮУЛАГДАХАН ОЛОНДО МЭДЭЭСЭЛ ТАРААДАГ ХЭРЭГСЭЛНҮҮДЭЙ УЛАСХОРОНДЫН ФЕСТИВАЛЬ УЛААН-ҮДЭДЭ НЭЭГДЭБЭ

Фестивальда хабаадаха хүндэтэ нүхэд!
Хүндэтэ журналистнууд!

Буряад Республикын 85 жэлэй ойдо зорюулагдахан олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй «Байгал-ИНФО» гэжэ уласхоорондын фестивальда хабаадагшадые, айлашадые Буряад Республикын Правительствын үмэнзһөө, өөрынгөө зүгһөө гүн сэдхэхлээ халуунаар амаршалнаб.

Журналистнуудай энэ хуралдаанда хабаадаха ороймнай, Сибириин Федеральна округой мого нютагуудһаа, Түб Азиин ороноудһаа, Буряадай бүхы аймагуудһаа «алтан гуурһата» сурбалжалагшадай манайда

айлшаар бууһандань, баяртай байнаб. мөБуряад Республикын журналистикын түүхэдэ иимэ ехэ мэргэжэлтэ хэмжээ ябуулга түүшынхээ үнгэргэгдэжэ танна гэжэ тэмдэглэхэ ёһотойб. Энэ үйлэ хэрэг таанадай мэргэжэл шадабарие баяжуулха, зохёохы ажалтайн мүнөө үеын темнүүдые тодорхойлох байһандань найданаб.

Журналистнуудта ходоодо хүндэтэйгөөр, урма баяртайгаар хандадаг, хурса гуурһата, мэргэн тодо үгөөр бэшээшэдэй оюун бэлигтэ зохёол бүтээлнүүдые үндэрөөр сэгнэдэгби.

Танай ажалай, бүхэли зохёохы коллективүүдэй ажалай үрэ дүнгүүдые олон миллион хүнүүд радиогоор шагнадаг, телевизорээр харадаг гээшэ. Олон түмэн уншагшад танай журналистын бэлиг шадабарие үнэн зүрхэнһөө хүндэлжэ байдаг лэ. Мүнөөдэр ошолтой гү, али үгы гү гэхэн асуудалые кинодо шийдхэжэ болоно. Зүгөөр шэнэ баларгал дуулахые хүн зон ходоодо хүсэжэ байдаг лэ. эмжнхй фестивалин программын үндэһөөр Буряад орой дурасхаалта газарнуудаар аяншалганууд эмхидхэгдэхэ. Үбгэн буурал Байгал далайн эрьдэдэ «дүхэриг-шэрээнүүд», «мастер-классууд» үнгэргэгдэхэ. Орон дотор үншэрэлгын асуудалнуудые шийдхэхэ харгы замуудые бэдэрхэ гээшэ булганда тон шухала удха шанартайл. «Буса үхибүүд гэжэ байдаггүй» гэхэн журналистнуудай зохёохы ажалай дүнгүүд фестивалин үедэ согсологдохо. Журналистнуудай энэ асуудалые орёо хурсаар шийдхэжэ байһыень ойгонобди. Энэ конкурсдо эдэбхитэйгээр хабааһандатнай, гэр бүлын болон үхибүүдэй асуудалаар манай Буряад орондо үргэн ехэ хөөрэлдөө хэхэ байһандатнай урма баяртайб.

Энэ фестиваль дээрэ үрэ түгэсөөр ажаллажа, мэргэжэлэе мүйхыетнай, манай гайхамшагта, хүндэмүүшэ эрзаар нютагтай танилсажа, мартагдашагүй дурасхаал зүрхэ сэдхэхэдээ үлөөхыетнай хүсэнэб!

Вячеслав НАГОВИЦЫН,
Буряад Республикын Президент -
Правительствын Түрүүлэгшэ.

Хүндэтэ ханинар,
хүндэтэ журналистнууд!

Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй «Байгал-ИНФО» гэжэ уласхоорондын фестивальда хабаадажа байһан таанадые булгыетнай үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалнаб!

Байгал шадарай нютагуудта ажаһуудаг арадуудай болон социальна үншэрэлгын асуудалнуудта зорюулагдахан фестиваль эмхидхэхэ гэхэн һанал бодолой бэелүүлэгдэжэ байһаниинь һайшаалтай. Иимэ хэмжээ ябуулга хадаа бүри үргэн ехэ үйлэ хэрэгүүдые бэелүүлгы улам эршэдхэхэ байха. Мүнөө гүрэн түрэ үндэһэн арадуудай соёл болбосоролье хүгжөөлгэдэ, элдэб угсаатадай хэлэнүүдые сахилгада, эхэ-байгаалия сахин хамгаалгын асуудалнуудта горитой анхаралаа хандуулна. Энэ хадаа ороймнай байдалай тогтууритай һайн байлгын, һалбаран хүгжэлгын эрхэ нүхэсэл болохо байна.

Мүнөө Россин мого нютагуудта, Буряад Республикада уншагшадай дура буляадаг нютагай газетэнүүдэй, теле-радиокомпанинуудай тогтууритай һайнаар хүдэлжэ байһаниинь аятай зохид лэ. Энэ хараа шэгэлдэ зорюулагдахан социальна гүнзгы удхатай проектүүдые тэдэ бэелүүлжэ байнал.

Энэ фестиваль дээрэ үргэн ехэ хөөрэлдөө хэхэдээ, дүй дүршлөө халан абалсаха, үндэһэ яһатадай хоорондох харилсаа холбоо хүгжөөн бэхижүүлжэ талаар хамтын проектүүдые зохёохо арга олгогдохо аабза гэжэ найданаб. Фестивальда хабаадагшадта зохёохы амжалта, урдаа табиһан зоригонуудаа эршэмтэйгээр бэелүүлхын тула бүхы хүсэ шадалаа элсүүлхыетнай хүсэнэб!

М.СЕСЛАВИНСКИЙ,
хэблэлэй ба олонийтэдэ
мэдээсэлнүүдые тарааха талаар
федеральна агентствын
хүтэлбэрилэгшэ.

ЖУРНАЛИСТНУУД - ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ ЭЛШЭН САЙДУУД

Буряад Республикын 85 жэлэй ойдо зорюулагдахан олондо мэдээсэл тараалгын хэрэгсэлнүүдэй «Байгал-ИНФО» гэхэн уласхоорондын фестиваль үсэгэлдэр Улаан-Удэ хотодо баярай оршон байдалда нээгдэбэ.

Буряад Республикын Президент - Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицын фестивальда хабаадагшадта хандажа, амаршалгын үгэ хэлээ. Фестивалин нээгдэхын урда тээ Президент пресс-конференци хэһэн байна.

Башкортостанһаа, Татарстанһаа, Красноярай хизаарһаа, Тюменьһээ бууһан айлшад Хяагтын аймагта ошожо,

Новоселенгинскдэ - Декабристнуудай музейдэ, Хяагта хотодо Обручевой нэрэмжэтэ музейдэ хүрэнэн, «Хяагта - Алтай - Булаг» гэжэ уласхоорондын автомобильин харгы хараһан байгаа.

Республикын болон аймагуудай газетэнүүдэй журналистнууд Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепигтэй, министрүүдэй нэгэдэхи орлогшонортой: һуралсалай ба эрдэм ухаанай - Алдар Дамдиновтай, хүдөө ажахын - Бата Очировтай уулзаба. Удаань «Байкалбанкын» генеральна директорэй зүбшэлэгшэ С.Березин «Газетэнүүдэй редакцинуудай засагай зургаануудтай болон предпрятинуудтай

харилсан ажаллага» гэхэн темээр семинар эмхидхэбэ. Олондо мэдээсэл тараадаг республиканска хэблэнүүдтэ аймагуудай газетэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэдэй, дизайнернуудай семинар үнгэргэгдөө. Үдэшлэн фестивальда хабаадагшад «Правда Бурятии» газетын 90 жэлэй ойдо зорюулагдахан баяр ёһолодо хабаадаба.

Үсэгэлдэр үглөөгүүр фестивальда хабаадагшад Бандида хамба-лама Даши-Доржо Итигыловэй мүнхэ бөөдэ мүргэһэн байна.

Москваһаа, Монголһоо, Грузиһаа, Забайкалийн хизаарһаа, Эрхүүгэй, Омско болон Томско можонуудһаа

журналистнууд айлшаар буужа байнхай.

Фестивалин хүдэлмэри Байгал дээрэ үргэлжэлхэ. Тэрэнэй үедэ газетэнүүдэй, радио-телекомпанинуудай журналистнуудай конкур үнгэргэгдэхэ.

Фестивалин үдэрнүүдтэ Светлана Сорокина, Владимир Познер, «Аргументы и факты» газетын ахмад редакторай орлогшо Игорь Никифоров, «Журналист» сэтгүүлэй дарга-редактор Николай Михайлов гэгшэд журналистнуудтай дүй дүршлөө хубаалдаха байна. Фестивалин программын үндэһөөр «дүхэриг-шэрээ» эмхидхэгдэхэ.

Д.БАТОРОВА.
Р-Н. БАЗАРОВАЙ фото.

"ЛУЧШЕЕ - ДЕТЯМ БУРЯТИИ" - замечательный проект сенатора Виталия МАЛКИНА

В.Б. Малкин

В настоящее время успешно реализуется план Года детского чтения, который включает более 300 мероприятий. Главным проектом является Республиканский библиокараван "Детство с книгой" по 12 районам Бурятии с участием писателей, профессиональных театров, детских художественных коллективов, депутатов Народного Хурала РБ, средств массовой информации, республиканских библиотек при поддержке глав муниципальных образований, управлений культуры, центральных межпоселенческих библиотек и спонсоров. В связи с проведением Года детского чтения особого внимания требуют детские библиотеки Бурятии. Обслуживанием детского населения республики занимаются 43 специализированные библиотеки. Детские библиотеки практически не оснащены современной компьютерной и оргтехникой. Фонды библиотек на 70-80% требуют обновления, так как состоят из физически изношенных и устаревших изданий. Наша общая задача состоит в том, чтобы в рамках Года детского чтения пополнить книжные фонды и компьютеризировать детские библиотеки, а в районных детских библиотеках открыть хорошо оснащенные Интернет-центры.

Современная детская библиотека как центр детского чтения, центр общения и досуга должна быть комфортной средой для ребенка, тем местом, где он может творить, играть, читать, где должно быть тепло и уютно и красиво. Анализ эффективности работы библиотек за последние годы показывает, что их востребованность растет. Библиотечные фонды пользуются повышенным спросом. По статистике более 60% детского населения не обходится без помощи библиотеки. В сельской местности эта цифра вырастает до 97%. Мы должны прививать детям информационную грамотность и культуру чтения. По данным международных исследований, проведенных ЮНЕСКО в 2003 г., школьники России занимают 28-е место "по качеству чтения" среди 32 обследованных стран.

Замечательно, что принимаемое во внимание масштабность и значимость проведения Года детского чтения, В.Б. Малкин, член Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации, член Попечительского совета Национальной библиотеки, поддержал проект "Лучшее - детям Бурятии". Виталий Борисович выделил финансовые средства в сумме 1200,0 тыс. руб. на открытие в 12 детских районных библиотеках Информационных центров. Центры оснащаются 2 компьютерами, ксероксом, принтером, сканером и комплектом книг. Комплект книг представляет собой лучшие книги для детей последних лет из каталога "100 новых книг для детей и юношества, которые должны быть в каждой библиотеке". Комплект состоит из 128 интересных, красиво иллюстрированных книг для детей и юношества 2007 и 2008 годов издания. Даже из небольшого перечисления изданий видно, что наши дети теперь имеют возможность читать прекрасные книги. Это

В связи с проведением Года семьи в Российской Федерации в республике проводится Год детского чтения. Детское и семейное чтение является первоосновой нравственного здоровья, культуры и экономического благополучия страны. Хорошая, вовремя прочитанная в детстве книга, может решить судьбу человека, определить его идеалы. И наоборот, если ребенок не стал читателем к 12 годам, не проводит свободное время с книгой, то маловероятно, что он станет соответствовать будущим ожиданиям.

Акция дарения компьютерной техники и комплекта книг
Сосновоозерской детской библиотеке

универсальные энциклопедии для детей, иллюстрированные энциклопедии по всемирной истории, истории зарубежных стран, технике, искусству, анатомии человека, книги о животных и растениях, Азбука из коллекции Государственного Эрмитажа на русском и английском языках, книги по информационным технологиям, справочные издания и мн. др. В комплект вошли книги известных детских писателей В. Хрусталева, Я. Перельмана, М. Аксеновой, Д. Висландера, С. Волкова, С. Нурдквиста, А. Мирер, О. Зыкиной, В. Кротова и др. Книги - лучшие из лучших, полезные и познавательные стоимостью от 200 до 4 тыс. рублей каждая.

Первая акция дарения комплекта книг, компьютерной и оргтехники от В.Б. Малкина состоялась 5 июня 2008 г. в Сосново-Озерской модельной детской библиотеке в рамках Республиканского библиокаравана "Детство с книгой". Еравнинская модельная детская библиотека - это библиотека детской мечты, своеобразный островок современной цивилизации, соединяющий в себе достижения информационных технологий и обаяние книжной культуры. Для творческих исканий и развития способностей юных читателей в библиотеке созданы все условия.

Участники большого праздника детства и книги выразили огромную благодарность сенатору Виталию Борисовичу Малкину. Наличие новых информационных технологий придает библиотеке особую привлекательность для детей и подростков. Здесь дети учатся основам работы на компьютере. А сколько полезного и интересного можно найти во всемирной паутине! В Информационном центре каждому ребенку предоставят свободный доступ к мировым ресурсам. По данным исследований, Интернетом в нашей стране пользуются лишь около 10% населения. Доступ в Интернет важен и потому, что сегодня 60-70% информации существует только в электронном виде.

Благодаря финансовой поддержке Виталия Борисовича Малкина в Национальной библиотеке переоборудован Интернет-центр. В настоящее время в Интернет-центре предоставлен пользователям доступ к полнотекстовым базам данных удаленного доступа. Библиотека диссертаций Российской государственной библиотечной, российские научные журналы компании Ист Вью, центральные российские журналы и газеты компании Интегрум, англоязычные ресурсы компании EBSCO, научные журналы Института научной информации по общественным наукам Российской академии наук. Несомненными преимуществами цифровых баз данных являются огромное число источников, большая глубина содержания и немислимые для традиционных изданий возможности поиска информации.

В интернет-центре
Национальной
библиотеки

Активная работа сенатора В.Б. Малкина, как члена Попечительского совета Национальной библиотеки, позволила провести капитальный ремонт двух крупных отделов: отдела редких и ценных книг, отдела сельскохозяйственной и технической литературы. Предприятия, организации, учебные заведения сельскохозяйственного профиля активно пользуются ресурсами Центра аграрной информации. Это современный ресурсный центр информационной, консультационной и научно-практической поддержки сельского хозяйства республики. Центр содействует реализации государственной аграрной политики, используя новые информационные технологии.

Произошли значительные позитивные изменения в отделе редких и ценных книг. Отдел переехал в отремонтированное, просторное помещение с нормативными условиями хранения коллекций книжных памятников. Фонд редких книг является уникальным собранием коллекций книг, рукописей, периодики, картографических изданий, представляющих

Чтение - это ценность детства. Как считают психологи, наслаждение чтением является мощным источником, гармонизирующим личность, особенно в подростковом возрасте. Чтение хорошей книги - есть прививка доброты, терпимости, жизнестойкости против неудач, страха, жестокости. Специалисты относят привычку к серьезному и систематическому чтению к здоровьесберегающим технологиям. Еще в Древнем Египте над входом в библиотеку висела надпись "Душевное лекарство". Метод душевного исцеления называется библиотерапией.

Член клуба "Золотое перо" при Национальной библиотеке, ученица 10 класса Элигма Лхамжапова делится мнением: "Книга для меня - шкатулка, в которой хранятся чувства и переживания героев. Когда я читаю книги, меня захватывает ощущение счастья, восторга".

огромную историко-культурную ценность. В коллекциях фонда хранятся редчайшие издания XVI-начала XX веков - памятники мировой и российской культуры. Современный, комфортный интерьер отдела сельскохозяйственной и технической литературы, отдела редких и ценных книг способствует плодотворной работе пользователей.

Благодаря финансовой помощи сенатора В.Б. Малкина, совместным усилиям членов Попечительского Совета, Национальная библиотека стала крупным центром доступа к региональным, национальным и мировым информационным ресурсам, центром организации досуга для жителей республики и города.

Читающая нация вырастет из читающих детей. Чтение детей - это ключ к жизни в информационном обществе. Проведение Года детского чтения в Республике Бурятия способствует созданию и трансляции новой модели российской семьи - семьи читающей, думающей, любящей. Библиотеки республики приложат все усилия к тому, чтобы помочь детям осознать, что чтение - это удовольствие, счастье познания и творчества. Истоки социально-экономического развития страны и родной республики мы видим в читающем ребенке. Через 10-15 лет те, кто сегодня записан в детские библиотеки, вырастут и будут определять будущее общества, его интересы, его приоритеты на региональном и международном уровнях.

Год детского чтения в Республике Бурятия набирает обороты и вызывает большой интерес в России. Национальная библиотека благодарит Виталия Борисовича Малкина, за понимание и поддержку. Приглашаем к сотрудничеству всех людей, заинтересованных в счастливом будущем наших детей.

Ирина БАЛЬХАЕВА,
директор Национальной библиотеки
Республики Бурятия.

ХӨӨМЭЙ ДУУН ХАКАСИДА ЗЭДЭЛБЭ

«Урагшаа» гэжэ залуу дуушаддай ансамбль хаяхан Хакасида амжалта туйлаад ерээ. Июнийн 5-наа июнийн 10 хүртээр Абакан хотодо эгээл түрүүшын этническа эстрадын уласхоорондын фестиваль «От эры» («Галай дуун») үнгэрхэн байна. Манай бүлэгийг фестивалда хабаадахынь Хакасиин мэдээжэ дуушан Владимир Доржуу урихан байна.

Хэмжээ ябуулгада хабаадахан бүлэг фестивалиин хоёрдохи нуурида хүртөөд ерээ. Уласхоорондын фестивалда «Урагшаа» бүлэг «Бүртэ-шоно», «Ёохор» гэжэ дуунуудаараа хабаадаа.

Бүлэгэй бэлигтэй дуушад Саян Цыдыпович Жамбалов, Дашима Соктоева гэгшэд буряад нютагаа хариин газарта суурхуулаад ерээ гэшэ.

Тус фестиваль ехэ үргэн хэмжээн дээрэ боложо, хорин

гурбан хүржэмэй бүлгэмүүдые суглуулба. Эндэ Украинаа, Казахстанаа, Алтайаа, Тувааа болон бусад газарнуудай ансамбльнууд сугларжа, хөөмэй дуунуудые зэдэлүүлээ. Түрүүшын нуури Украинаа ерэн татар эхэнэр эзэлхэн байна. Гран-придэ Хакасиин бүлэг «Солбон» хүртэжэ, автомобиль шагналаар урмашуулагдаа.

- Хөөмэй дуун фестиваль дээрэ зэдэлжэ, дуушад эрэ эхэнэргүй хөөмэй дуу дуулажа шадахаяа харуулаа, - гээд бүлэгэй дуушан Дашима Соктоева хэлээд байтараа, саашань хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ, - хакас арад ехэ хүндэмүүшэ зон байна. Бидэ артистнарые ехэ зохидоор утгажа абаа, нютагаа харуулаа. Салбыдай хүшөөнүүдые ошожо харахада, ехэ хонирхолтой,

гайхамаар.

Дашима Соктоева Шэнэхэн нютагай, хэдэн жэлэй туршада буряад нютагта ажаһууна. Бурядай газарта ерээд байхадаа, лицей-интернат дүүргээ. Саашаа Зүүн Сибирийн соёлой болон уран найханай академидэ хүржэмэй театрай актёр гэжэ факультетдэ нураад гараа. Тиыхэ сагта иимэ факультет нээхын талаар бэлигтэй дүүшаддай, композиторнуудай Саян ба Эржена Жамбаловтанай бүлэ ехэ үүсхэл гаргаһан байгаа. Нуража эхилхээ Дашима дуу дуулажа эхилээ. Ага нютагта болоһон «Алтаргана-2002» гэжэ фестивалда тэрэ алтан медальда хүртэһэн байна. Мүнөөшье хүртээр бэлигтэй басагахан «Урагшаа» ансамблята хамта Буряад Республикаа эндэ тэндэ суурхуулжа эхэнэ.

БАГШАНАРАЙ УУЛЗАЛГА

Буряадай гүрэнэй университетэй конференц-зал соо майн 21-дэ тоо бодолгын болон бусад предметүүдэй багшанарай уулзалга болоо.

Хэмжээ ябуулгада хотын, аймагуудай хургуулийн багшанар хабаадаа. Бэрхэ багшанарай шабинар Буряадай гүрэнэй университетдэ нурадаг юм. Жэшээлбэл, хотын 49-дэхи хургуулийн химиин багша Иван Ионович Коняевай табан шабинар химиин факультет дүүргэжэ байнхай.

Университетэй хуралсалай талаар проректор И.С.Батуева хайшан гээд залуу мэргэжэлтэдые хургуулиа бусааха тухай асуудал табива.

Багшанарай институтдай директор Н.Ж.Дагбаева энээн тушаа университетдэ ямар ажал хэгдэдэг тухай хөөрөжэ үгөө. 2001 ондо университетэй хуралсалай комплекс эмхидхэгдэһэн түүхэтэй. Мүнөө дээрээ тус комплекс «Багшанарай-шэнжэлэгшэдэй эблэл» гэжэ нэрэтэй регион хоорондын ниитын эмхи болонхой. Эндэ жэл бүри шахуу шэнэ мэргэжэлнүүд нээгдэнэ. Университетдэ бэлдэлгын түбэй директор М.И.Добрынинагай хэлһээр, мүнөө жэл арбан нэгэн мэргэжэлдэ БГЭ-гэй дүнгүүдээр конкурс болохо. Зарим мэргэжэлнүүдтэ зохёохы шалгалта нэмэгдэнэ. Медальтайгаар хургуулиа дүүргэгшэдтэ, олимпиадануудай илагшадта туһа хангамжанууд орхигдонхой.

Бэрхэ нурагшад гүрэн доторхи дээдэ

хургуулинуудта нурахааяа зорижо, нютагһаа гаран ябана. Энэ асуудалые университетэй тоо бодолгын болон информатикын институтдай, физико-техническэ, химическэ, биолого-географическа факультедуудэй багшанар табива. Жэшээлбэл, Хориин 2-дохи хургуулийн долоон дүүргэгшэд нёдондо жэл Томскын гүрэнэй университетэй физтехэй факультетдэ ороһон байна. Тус хургуулийн бэлигтэй багшанар Т.П.Лебедева, Е.В.Жибарева хургуулингаа эрдэмэй ажал тухай хөөрөбэ. Хургуулидань «Стигма» эрдэмэй бүлгэм ажаланна, тус бүлгэмэй гэгшүүд эрдэм-шэнжэлгын ажал ябуулна.

Т.Н.Лебедевагай хүтэлбэрилгэ доро физикээр 24 хүдэлмэри хэгдэнхэй. Тус ажалнууд элдэб зэргын конференци-нүүдэй шагналнуудта хүртөө. Иимэ бэрхэ нурагшад заал хаа нютагайгаа дээдэ хургуулида нураха ёһотой гээд ханагдана.

Загарайн аймагай Онохой нуурийн газарай 1-дэхи хургуули хэдэн жэлэй туршада университетэй федерална туршалгата талмай гээд тоологдоно. Тус хургуули Россин, Германиин эмхинүүдтэй хамта уласхоорондын түлэбтэ хабаададаг юм.

Тиин жэл бүри университетдэ үнгэрдэг олимпиадануудта нурагшад хабаадажа, түрүү нуури эзэлэгшэдынь БГУ-да шалгалтагүйгөөр орохо аргатай болоно.

ОНГОСООР УНА ГАТАЛЖА МҮРЫСЭБЭД

Загарайн аймагай Арбижал нуурийн газарта июнийн 7-8-да республиканска унагай фестиваль үнгэрөө.

Хэжэнгын аймагай «Титаник - 1», «Титаник - 2», Буряадай гүрэнэй университетэй «Шуурган», Зүүн Сибирийн гүрэнэй соёлой болон уран найханай академийн «Үндэр», Захаминай «Смайл» гэгшэд болон бусад бүлэгүүд эдэбхитэйгээр уна гаталжа,

онгосоор тамаржа шадахаяа харуулаа. Тус фестиваль Буряад Республикын альпинизмын ба спортивна аяншалгын федерата эмхидхэһэн байна.

Спортивна мурысөөнэй илгэ дай нэрэнүүдгэхэдэ, Улаан-Удын инженерно-багшанарай колледж - 1-дэхи нуури, «Смайл» - 2-дохи нуури, «Шуурган» - 3-дахы нуури эзэлбэ.

Авторай фото-зураг.

Авторай фото.

Тобшо һонин

ЗАЛУУШУУЛ ЗАСАГТАЙ ХАМТА

Буряад Республикын 85 жэлэй ойн баяртай дашарамдуулан, регион хоорондын эрдэмэй-практическа конференци Улаан-Үдэдэ болобо.

Хэмжээ ябуулгын гол шухала зорилго хадаа өөһэдын хүтэлбэрилгын управленинүүдэй анхрал залуушуулай шийдхэгдээгүй асуудалуудта татаха. Хэмжээ ябуулга дээрэ үргэн хэмжээн дээрэ залуушуулай эмхинүүдэй, залуушуулай парламентаризм болон бусад асуудалууд шийдхэгдээ. Конференцидэ Эрхүүгэй, Шэтын, Буряадай ниислэл түб хотын оюутад, аспирантууд, залуу

эрдэмтэд хабаадаа. Хэмжээ ябуулгын дүнгүүдээр хотын залуу эрдэмтэдэй совет болон залуушуулай политикын талаар совет мэрийн дэргэдэ нэхэх гэгшэн зүбшэл гаргагдаа.

2007 онһоо хойшо гэр байртай 292 залуу Улаан-Үдын айл, арбан табан мэргэжэлтэд болоо. Гэрэй оошорто 243 залуу бүлэ, 371 мэргэжэлтэн тогтонхой. Гэр барилга ниислэл түб хотодо ябуулагдаһаар. Нёдондо жэл 158 мянган квадратна метрэй гэр байра баригдаа.

«БУРЯАДАЙ ҮДЭР» АЛУШТА ХОТОДО

Алушта хотодо болоһон уласхоорондын 6-дахы залуушуулай болон оюутадай уран найханай фестивалда Буряад Республикын түлөөлэгшэд хабаадаа.

Буряад Республикын хуралсалай ба эрдэмэй министрствын залуушуулай политикын ба хүмүүжүүлгын хороон жэл бүри республика доторхи бэлигтэй залуушуулые дэмжэлгын программа бэлүүлдэг заншалтай. Энэ программын хабаадагшад: Зүүн Сибирийн технологическа университетэй арадай ансамбльнууд - «Сагаан үдэр», «Сагаан дали», «Коробейники» - зунай амаралтын хайн эхиндэ Крым ошоод ерэхэ аргатай байба.

Зүүн Сибирийн технологическа университет эиэ жэлэй «Оюутадай хабар» гэжэ конкурсын илагша, тиимэ хэн тула фестиваль дээрэ буряад оюутадай талаан бэлиг үргэнөөр харуулагдаа.

Уласхоорондын хэмжээ ябуулга майн 29-һээ июнийн 4 хүртээр Алушта хотодо боложо, 36 оюутадай делегаци утган абаа. Фестивалда хабаадахаяа Латви, Литва,

Казахстан, Росси, Украина гүрэнүүдһээ бэлигтэй оюутад ерээ юм.

Манай делегаци буряад дэглүүдээ үмдөөд, республикыгаа туг баривча, колонно болон алхалһаар концертдэ хабаадахаяа ерэдэг байгаа. Тиимэһээ манай ялагар, толотор торгон хубсаһа үмдөнхэй залуушуулые «буряадууд» ябана гэжэ танихаар байба.

Фестивалиин режиссёр Нина Иванова Улаан-Үдэдэ түрэнэн, гараһан байһандаа, «Буряадай үдэр» гэжэ хоёр часай концерт эмхидхэһэн байна. Манай бэлигтэй залуушуулай концерт харахаая Крымэй «Сибирягуудай эблэлэй» түлөөлэгшэд суглараа. Нютагайгаа аяла найхан дуунуудые шагнажа, тэдэнэрэй зүрхэ сэдхэл нилээн уяраа бэлэй.

Хоёр набажаал хүнүүд (95-тай, 85-тай) тус концертдэ ерэжэ шадаагүй, тиин оюутад ветерануудай гэртэнэ ошожо, концерт табива. Тэрэн тухай Крымэй телевиденээр харуулаа юм. Фестивалиин Гран-придэ манай оюутадай бүлэг хүртэбэ. «Фестивалиин мисс» гэжэ конкурсын нэрэ зэргэдэ Саяна Борбоева хүртөө.

Буряад драмын академическэ театрта:

"Багша, харыт! Хүхэ номин огторгойдо бүргэд элинэ. Тэрэ бүхы юмэ харана ёнотой", - гэжэ Буда Баторов багшатаа хөөрэлдэнэ. Манай урдаа хараха ори ганса Буряадай драмын театрай тайзан дээрэ "Бүргэд хатар" гэнэн хүгжэмтэ зүжэг соо иимэ хөөрэлдөөн болоно. Республикын арад зоной нюдэндэ харагдаа үзэгдөөгүй хэрэг театрайхид

бүтээбэ. Хүгжэмтэ зүжэг гү, али ородоор хэлээ наа, "мюзикл" Буряад ороной хүгжэмшэд, артистнууд нэгэшье табижа үзөөгүй байна. Хэды тиигэбэшье июниин 14-дэ "Бүргэд хатарай" түрүүшынхидэ хүн зоной анхаралда дурадхагдахада, залаар дүүрэн хүн сугларжа, нэрбемэ альга ташалгаар угтан абаа.

Хүгжэмтэ зүжэг олон барилдаашад хонирхожо хараа. Тэдэ булта Буда Баторовай хуби заяан соо өөрынгөө харгы зам хараа. Дэлхэйн, Европын, Азиин, СССР-эй, Россин суута чемпион Борис Будаев бүхы зүжэгые гарнуудаа залган нуугаад хараа, Будын түлөө ханаата болоо. "Бүхэ барилдаашад ехэ баяртай байна. Мюзиклай гол геройн ябадал мүнөө үеын эрилтэдэ ха-

гэмтээхэ юм. Бүхы ушарта дээрэнэнь харалсажа, хажуудань дүнгэлсэжэ ябаха гээшэнь гайтай байна. Намгадынь болбол хоёрдох чемпионнууд мүн", - гээд Жажан Динганорбоева хэлэнэ. Артистнуудай хэлэнээр, буряад бүхэ барилдаашадай ажабайдал тухай олон хүн ойлгоногүй, оройдоошье мэдэнэгүй. "Булта дэлхэйн болон Европын чемпион гэлсэнэбди.

- Хүгжэмтэ зүжэгөө Буряад Республикынгаа байгуулагдаһаар 85 жэлэй ойдо зориулнабди. Манай нютагай хүгжэлтэдэ бүхэ барилдаашад аргагүй ехэ хубитаяа оруулалсаа. Тиимэнэе бүхэ барилдаанда, орон нютагаа холо ойгуур суурхуулан манай барилдаашадагта энэ хүгжэмтэ зүжэгөө зориуламнай гайхад гээд театрай директор Доржо СУЛЬТИМОВ хэлэнэ.

Композитор Баир Дондоков, уран найруулагша Цырендоржо Бальжанов, драматург Геннадий Башкуев, поэт Николай Шабает, балетмейстер Олег Игнатъев, композитор Вадим Юшин, Бато Дашицыренов, Максим Пожидаев болон олон тоото артистнууд буряадай түрүүшын хүгжэмтэ зүжэгтэ хабаадалсаа.

Үнэхөөрөөшье, бүхэ барилдаан арадаймнай дээдэ зиндаагай хэрэг юм. Харин "бүргэд - манай элинсэг".

"Барилдаашанай хуби заяан иимэ

бэс дээрэ унаал наа,
гуниглажа байлтагүй,
Хүсэл гарган, өөдоо
абира дахин,
эхин дээрээ мэтэ.

Оһол, гасалан,
хүндэ байдалай болоходо,
Ондоо замаар тэрьедэһэнэй
хэрэггүй,
Газар эхэнэ үршөөлгүйхэн
һула зоние

Гасаалжа, харшалжа
болохогүй -
Элинсэгэймнай захяа
иимэ юм,

Элэш мүн лэ

барилдаанай хуули юм.
Хүшэр байдалай болоходо,
Хүндэлжэ ханаарай
энэхэн захяе -

Хайрлаха, үмэгшэлхэл байха
Хангай ехэ дайдамнай..." -

гэжэ Багша Будада хэлэнэ. Манайшье буряад барилдаашад энэ багшын заабари хүсэд дүүргэн ябана. Теэд барилдаан арад зоной сэдхэхэдэ юун гэшэ? Барилдаан хүндэ ажал гү, али ... Эдэ бүгэдэ асуудалда "Бүргэд хатар" хүсэд харюу үгэнэ.

Зүжэгэй үйлэ хэрэг тухай тобшохоноор хэлээ наа, иимэ. Буда Баторов хадаа юрын хүдөөгэй буряад барилдаашад тэрэ тон багаһаа хойшо барилдаанай оньһон шоуэе таахаяа оролодо. Будын аба Диваажин нютаг мордоходоо, барилдаашан болгоорой гэнэн захяань Багша дүүргэнэ. Буда томо хото ерэжэ, дээдэ нургуулида нурахадаа, хорилгоёо үргэлжэлүүлнэ. Гэхэ зуура тэрэ дворнигой ажал хэнэ, амаралтын үдэр вагонһоо талха буулгалсана. Иигэжэ хүдөөгэй хүбүүн хоолойгоо гэжээнэ. Буда Баторов Багшадаа, эжыдээ ходо бэшэг бэшэжэ, түрэлхидөө мартаһагүй. Гэнтэ тэрэ муухай зантай хүнүүдээр уулзажа,

тэдэндэ сохюулна. Банди-дуудтай ябаһан Туяна Будын муудаад хэбтэхэдэ, өөрынгөө муухай ябадалда хэрэглэнэ. Туяна наһан соогоо ажал хэдэггүй, бээе наймаалаад ябадаг халхин эхэнэр юм. Эдэ хоёрой "инаг дуран" найн юумэ Будада асарнагүй. Залуу хүбүүн үнэтэ харгыгаа алдана. Тэдэ муухай хүнүүдээрэ оройлдоод, хутагаһаа ехээр шархатаад, гэртээ бусана. Эгээл энэ үедэ Багшань Будада хүндэ байдалда орхиногүй. "Буда, бултанһаань үндэртэ хүрэхэш. Бодо, урагшаа жүдхэ", - гээд занана. "Бусалһанһаа ама хүрэ, бууралһаа үгэ дуула" гэнэндэл, Буда дары түргөөр найн болоно. Эгээл энэ үедэ Будын хуби заяае урагшаа ханаатай, сэбэрхэн Сэсэг гэнэн нютагайнь басаган эрид хубилгана. Сэсэг Буда хоёрой инаг дуран "Байгал уһандал мэтэ арюун, Саяан хададал үндэр" гэжэ хэлэхээр. Сэсэгэй хүсөөр Буда Россин чемпион болоно. Мүн нөөхи муухай зантай Туяна бии боложо, инаг дуранай хоёр зүрхэ халгааһаа ханана. Теэд

манай наһан соо найн заяа муухай шүдхэрье ходо иладаг заншалтай бшуу. халаад, бэе бөөдээ гомдоод байхадань, Багшань Буда Сэсэг хоёрые гэдэргэнэ ниилүүлнэ. Эдэ хоёрой саананхи зам сагаан үнгэтэй болоно. Тиигэжэ Буда Баторов дэлхэйн абарга бүхэ боложо шадана. Эдэ хоёрто ямаршье аюул айм-шагтай бэшэ.

"Зуудахин дуулаһанһаа, нэгэ дахин харабал дээрэ" гэжэ дэмы хэлсэдэггүй. Ерэхэ намар булта "Бүргэдэйнгөө хатар" хаража, нюдөө шэмэглэе.

Мюзикл гэнэн жанрта тус зүжэг хүсэд хүрэнэ. Юуб гэхэдэ, арба гаран ирагуу найхан дуунууд, гоё гэгшын хатарнууд зүжэгые шэмэглэхээрээ шэмэглэнэ. "Ямар гоё дуунууд гээшэб. Аргагүйгөөр хужарлабаб. Хаанашье ябахадаа, дуулаха дуунууд гээшэ", - гэжэ барилдаанай оньһо зарим эрэшүүлхээ үлүү мэдэдэг мэдээжэ диктор Людмила Цыбикова ханамжаараа хубаалдана.

рюусана. Эндэ ганса минии хуби заяан бэшэ, бүхы буряад хүбүүдэй алхамууд харагдана. Тиимэнэе бүхы барилдаашадые өөдөн үргэхэ гэнэн ажал байна бшуу", - гээд Борис Будаев хэлэнэ.

Буда Баторовай тон харюусалгатай гол геройн хуби заяа шадмар бэрхээр залуу бэлигтэй артист Болот Динганорбоев харуулжа шадла. "Аргагүй хүндэ роль гээшэ. Удхыень наадаха, хатарха, дуулаха хэрэгтэй. Удха шанарыень нэгэ доро бултые нь гаргахата, хүнгэн бэшэ байна. Багадаа барилдажа үзэһэн хадаа Будын зоосохи шадал намдашье байгаа гэхэдэ, алдуу болохогүй. Энэ талаар яһала хүнгэн байшоо", - гээд Болот Динганорбоев хэлэнэ.

Барилдаашанай инаг нүхэр (Сэсэг) боложо наадаһан Жажан Динганорбоева мүн лэ өөрынгөө ханамжаар хубаалдаба. "Сэхын хэлэхэ болоо наа, барилдаашанай ханганда хүшэрхэн байна. Барилдаашан ходо хорилго хэхэ, хүл гараа

Харин эдэ үгэнүүдэй саана юун байнаб гэжэ асуудалда абтанагүйбди. Эгээл эдээнэй нэрэ дээшнэ үргэжэ харуулха гэжэ оролдообди. Иимэ ехэ үүргэ хэхэдэ, манай заахан мүнрүүд дээрэ хүндэшэг байгаа", - гээд артистнууд тэмдэглэнэ.

- Анха түрүүшынхидэ иимэ хүгжэмтэ зүжэг харахада, ехэ хонирхолтой байна. Мюзиклада наадахада, ехэ дадал хэрэгтэй. Мюзикл наададаг болон драмын артистнууд тад ондоо хүнүүд болоно бшуу. Хэды тиигэбэшье театраймнай залуу артистнууд өөһэдынгөө хэрэгые шадамараар хэбэ гээшэ, - гээд мэдээжэ театрай ажал ябуулагша, профессор Валентина Найдикова хэлэнэ.

Бүхы харагшадай, тамиршадай талаһаа "Бүргэдэй хатарта" хабаадаһан бэлигтэйшүүдэ үшөө ехэ амжалта хүсөөд, театрай талаар дэлхэйн чемпионнууд болохыень хүсэе.

Борис БАЛДАНОВ.
Р.-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд дээрэ: мюзиклэй үгэдэ.

ЭСЭГЫН ЗАХЯАГААР, ЭЖЫН ДЭМЖЭЛГЭЭР

Захамнайн аймагай Үлэгшэн байхан нютагта олон жэлдэ агатайгаар дунда хургуулине ударидажа ябаһан Дарима Аюшеевна Намсараева эдэ үдэрнүүдтэ 50 наһанайнгаа алтан оёе угтажа байна.

Тэрэ 1958 оной июнь нарын 25-да хатагин угай Байсгалтанай аймагай Аюша Санжиевич Очиров болон Цырен-Дулма Гомбоевна Цыреновагай гэр бүлэдэ түрүүшын басаган боложо түрэнхэн намтартай. Абань Аюша Санжиевич 1936 оной, бэрхэ, хүн зондоо хүндэтэй, бүхы наһараа түрэл нютагайнгаа хургуулида хими, биологийн багшаар, хүүдэндэ нуралсалай таһагы дааж, багшанарайнгаа бэлгэ талаангынь үргэлсэн, урма зоригын бадарааж, ажалдань зоригжуулан ябаа. Энэрхы найхан сэдхэлтэй эжын Цырен-Дулма Гомбоевна 1935 оной, дунда хургуулида бухгалтерар, лаборантаар (делопроизводитель) хүдэлжэ гараа.

1957 ондо эдэ хоёр заяагаа ниилүүлжэ, 1958 ондо эрхэ тангил басаганинь түрэнхэ, залуу бүлэдэ ямар ехэ баяр асараа гэшэб? Абань харахан мойһон нюдэтэй, хөөрхөн басагааа ходоо энхэрэн таалажа: «Хөөрхөми, бэрхэ, ондоо тунхатай басаган болоорой», - гэжэ эрхэлүүлжэ хоорондоо ходо хэлэдэг хэн. Энэ жаргалтай бүлын ехэ басаган

Дарима хойноһоо үшөө Зоригто, Хэшэгтэ, Бэлигтэ, Эрдэм гэнэн баатар 4 дүүнэрые дахуулаа.

1965 оной алтанхан намарай арюухан үдэр түрүүшынхидэ түрэл хургуулиингаа алтан богоро алхаа бэлэй. Бээер багаханшые наа, зэртэд гэмэ нюдэтэй, сэсэн харасатай, сэбэр шарайтай басагахан номдоо оролдосотой, нүхэдэйнгөө дунда томоотойхон, тэдэнээ ударидажа талаантай басаган ябаа. Дунда классуудта ороходоо, хургуулида үнгэргэгдэдэг бүхы мүрысөөнүүдтэ, конкурсуудта хабаадажа, оло дахин түрүү хурунуудые ээлжэ ябаа. Нуралсалдаа амжалтатай, хургуулиин ажалда эдэбхитэй байһанайнгаа түлөө Дарима бүхэдэлхэйн «Артек» гэнэн пионерскэ лагерьта ошохо пүтвкоор шагнагдаа бэлэй.

1975 ондо түрэл хургуулиа амжалтатайгаар дүүргэе хэн. 17 жэлдэ хүрһэн дээрэнх хульбэрһэн, сэбэр агаар аршаануудаарнь, уһаарнь амидархан нютагаа орхижо, Улаан-Үдэ хото ерэнжэ, Д.Банзаровой нэрэмжэтэ багшанарай дээдэ хургуулиин физико-математикийн факультетдэ ороо хэн. Дарима анханаа математикада шуналтай байһанаа мэдүүлэе. Энээндэ Үлэгшэнэй дунда хургуулида олон жэлдэ математика найнаар зааж ябаһан Мария Цыренжаповна Бадмаевагай үүргэ ехэ гэжэ онсолон тэмдэглэмээр. Институдта хуража байха үедэнь хайрата эсэгэн Аюша Санжиевич хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, алтан дэлхэйтэй хахасан ошоо бэлэй.

Иимэ ехэ гашуудалда оробошые, Дарима Аюшеевна бээе шангаар барижа, эжыгээ, дүү хүүбүүдээ хараха хүн үлэжэ, 1979 ондо институтда дүүргэе хэн.

Тэрэнэй ажалай намтар 1979 оной сентябрь нара соо Захамнайн аймагай Харацайн найман жэлэй хургуулида эхилһэн юм. Түрүүшын үдэрнүүдхэ залуу багшын ажалдаа абьяастай, бэрхэ байһанинь мэдэгдэе хэн. Нэгэ жэлэй туршада тэндэе ху-

дэлбэшые, тэндэхи багшанарай найшаалда, хүндэлэлдэ ехээр хүртөө.

1980 онһоо эхилжэ тэрэнэй саашанхи намтар түрэл Үлэгшэн нютагай хургуулинтай нягта холбоотой. 1984 онһоо директорэй хүмүүжүүлгын талаар орлогшоор хүдэлжэ эхилэе. Арба гаран жэлдэ энэ тушаалдаа үрэ бүтээсэтэйгээр хүдэлһэнэй удаа хургуулиин директорээр дэбжүүлэгдэжэ, хүүлэй 10 гаран жэлэй туршада тон харюусалгатай энэ тушаалда нэрэтэй түрэтэйгөөр хүдэлжэ ябана. Хүмүүжүүлгын, эмхидхэлэй, методистын ажалье, классхаа, хургуулиһаа гадуур хүдэлмэриин сүм гүйсэд мэдэдэг мэргэжэлтэн ажыхын, зонхилхы хүдэлмэриин, хургуулиин коллективые бүхы дээрэнх хүтэлхэ хэрэгы дааж, хургуулиа аймагай эрхим хургуулинуудай тоодо оруулжа шадаа.

Ажалай болон амаралтын лагерьнуудые наяд онуудай хүүл багаар эмхидхэнэнинь, одоол сэнтэй байгаа даа. Район соогоо эдэ лагерьнууд эрхим гэжэ мэдэрэгдэе бэлэй. Лагериин гэшүүд энэ үрэ дүнтэй ажалай түлөө 1989, 1999 онуудта Геройнуудаар түлөөһөгүйгөөр ябаха эрхэдэ хүртэһэн юм.

1990 ондо хургуулиин агитбригада районно экологическа харалгада түрүү хуури эзэлэе. Дарима Аюшеевнагай үүсхэлээр «Гуламта» гэнэн хүүгэдэй хургуулиин бүридэл байгуулагдаа хэн.

Д.А.Намсараева нэмэлтэ нуралсалда тон ехэ анхаралаа хандууддаг, соёлой байшан-хургуули-хүүгэдэй саад гэнэн нийтэ нэгэн хүмүүжүүлгын комплекс эмхидхэн юм. Бэлигтэй бэрхэ директорэй ашаар манай хургуули «Жэлэй хургуули» гэнэн алдар сууда хүртэһэн байха юм. «Мэргэн» гэнэн спортивно-элүүржүүлгын комплекс байгуулаха гэнэн үүсхэлынь физкультурын багша, Россин габьяата тренер Ш.А.Хаззагаев, ажалай багша Б.Д.Ульзытуев,

хургуулиин завуч Б.Б.Дамдинова гэшэд тон эдэбхитэйгээр дэмжэжэ, тус проект бээлүүлэгдэжэ эхилэе. Нур харбаашадаараа бүхы дэлхэйгээр суутай хургуулида нимэ үүсхэл угаа сэнтэй ха юм. Дарима Аюшеевнагай хүсэлл оролдогшоор ажалай, спортивна, гоё найханда дуратайгаар (эстетическэ) хүмүүжүүлгэ нийтэ нэгэн программаар ябуулагдажа, нилээн үрэ дүн туйлагдажа байна гэбэл, алдуу бэшэ.

Хүүлэй хэдэн жэлэй туршада Үлэгшэнэй хургуулиин захилаар 5 ном хэблүүлэгдэе. Тэрэ тоодо П.Т.Очировай «Земля мэргэнов», «Улекчинцы в годы Великой Отечественной войны», Ц.Ц.Очировагай «Фольклорная поэзия улесчинских бурят», түүхэ тухай «Уран бэлиг», «Эрдэм бэлигэй эрхим гуламта» гэнэн номуудые нэрлэмээр. Эдэ номууд удаа найруулгаараа уншасатай, сэнтэй баримтануудаар баян номууд болоо.

Д.А.Намсараева «Россин Федерациин эрдэм нуралсалай габьяата хүдэлмэрилэгшэ» гэнэн

үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн хүтэлбэрилэгшэ, хурган хүмүүжүүлэгшэ, багша мүн. Нютаг зоной, коллективэйнгээ дунда хүндэтэй, урагшаа тэгүүлһэн ханаа эрмэлзэлтэй, хээээшые сагта жэшэе боломоор хургуулиингаа байдал зохёон толгойло ябана гэшэ. Гэр бүлдөө энэрхы эжы, урин зөөлхэн хүгшэн эжы мүн. Олоной түлөө оролдосо габьяа гаргажа, түмэнэй түшгэ болохо заяатай нютагайнгаа басагые - Дарима Аюшеевнагаа түрэнхэн үдэрөөрнь нийтэ зонойнгоо, хургуулиин коллективэй зүгһөө үнэн хүрэнһөө амаршалаад, одо заяантнай оддошогүй шуухаг эрдэндэ ялалзан, түүхэдэе түрүү зандаа дабшахатнай болтогой гээд үрээл даа.

Любовь ГУЛЯЕВА,
хургуулиин буряад хэлэ,
литературын багша.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Д.А.Намсараева; түрэлхидын А.С.Очиров, Ц.А.Г.Цыренова.
Гэр бүлын альбомһоо.

ХОЛБОО НЭЛЭНХЫ ХОЙТО-АГА'

Магтаал

... Эдир бага хүүгэд наһандаа Эхин хургуулидань ороходоо, Зүнтэй энэ хоймор нютагтай Зүрхэ сэдхэлээ холбоһон байгаабы.
Хойноһоо ороһон Хойто-Ага Хүбшэ модотой, хада уулатай, Хабшал хүндыһөө эхи абаһан Харьялаа түргэн уһа голнуудтай.
Үбэр-Дарһан, Хара-Нарһата - Үлзы найхан элдин нютагууд,
Дээдэ-Хүнды, Булдируутай - Дэлгэр тэншоун зоной буусанууд.
Улаһанай тала гү, Шэбьэе Ургасаар баян хүнгэ газарнууд.
Хойшоо, урагшаа, хайшааш яба -
Холбоо нэлэнхы Хойто-Ага. Эдэ нютагууд эртэ сагай Элинсэгүүдэй тоонто лэ,
Шарайд, Харгана, Хүбдүүд, Хуасай - Шанга угуудһаа бүридэһэн лэ...

Үндэр малаан Пүнсэг хадын Үүлэ, манаяа саран байхада, Татуур-Толгойн хүтэл дабан, Түбэй хуурин зорижо ошолойб.
Аян замһаа набагша абан, Баян түүхын хуудаһа иралайб. ...Аяар тэрэ гушаад онуудта Арад зониие хамта болгон, Анха түрүүшын артель, ТОЗ-ууд Агын хоймороор тогтоо бэлэй.
Баяр жаргал аршалан уһанан Баатар зоригтой аха нүхэдөө Дууша залуу хүбүүд, басагадай Дуулан магтан, дурсан байхадань, Даруу, тэсэмгэй буурал эжынэр Далда нэмээхэн нугшан хуудаг хэн, Дайнда илаад бусаһан баабайнар Дам ханажа, ханаа алдадаг хэн...
Үнгэрэн ошоһон саг жэлнүүд соо Үетэн нүхэдшые үсөөрэнхэйл. Үнэн сэхэ үйлэ хэрэгүүдын лэ

Ури хүүгэдэйнэ заяан болонхойл.
Ажал дээрээ амжан ябаһан Аһан эрхимүүд - бүгэдын жэшээ.
Зоной түлөө оролдоһон ашыень Залуу нүхэд харюулжа хэшээ! ...Бүри дайнай урдахи ударник Балданов, тиигээд хонишон Дашиев, Хорёод жэлэй түрүүлэгшэ Батуев,

Арсалан ЖАМБАЛОН, РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Буряад Республикын арадай поэт, Шэтын областиин Хүндэтэ эрхэтэн

Эрхимэй эрхим бухгалтер Сандан,
Эдир хүүгэдые хургаһан Дэжэд -
Хүндэ ямбада хүртэһэн хүнүүд...
Олон үеын түрүү ажалшадаар, Онсо ажал ябуулан хүнүүдээр
Омогорхон байнаш - Хойто-Ага,
Одо заяаншни - түүхын далбага!
Дугар Цыдено гү, Балданошые Дурдан ханадаг багшанарнай...
Оюун бэлигээр суурхаһан зоноор
Омогорхон байнабди мүнөөшые -
Арадай артист Базарсадаевай Абарга бүдүүн хонгёо хоолойгоор
Гэрэй доһолтор дуулан гэхэдэнь,
«Хүрөө!» гэхэ хэншые олдоогүйл.

Иимэ суутай, эрхим хүнүүдтэй Изагуур хайнтай түрэл колхоздоо
Туһа нэмэри оруулаагүй хүн, Тухайлнаб даа, юрэдөө, байхагүйл.
Хара-Нарһанай фермэ гэлсэнэл,
нара, нарандал гэрэлтэн байгаа.
наруул сагаан шулуун гэрнүүдээр
ханаан бодол баясуулан байгаа.
Басагад, бэрээд - наалишадай гэртэ
Баян элдин, хүхюун байдалтай: Бараан гээ наа, булта мүнөөнэй,
Баһа телевизор зонии сэнгүүлээ...
Эдэ бүгэдэ элбэг байдалай Эгээл тодо гэршэнь болонхой,
Холбоо нэлэнхы Хойто-Агын Хүдэр алхамын гэршэлэн байнхайл...
* Агын нэгэ нютаг.

ХЭН «ТАБА» АБАХА ДУРАТАЙБ?

(Буряад хэлээр наадан)

3. Шиигтэй газарта ургадаг үндэһэ сэсэггүй ургамал.
А. Абгаргана. Б. Хүбхэн.
С. Сэсэг. Д. Эшүүнэ.

4. «Орон дэлхэйн ургаса намаа хубиржа, олон зүйлэй оожом жэмэс эдэсшээд, хүйтэн амитай ... хюруу унаба». (Х. Намсараев)
А. Хүбэнэг. Б. Нэрхигэр.
С. Бамбагар. О. Бурзан.

5. Хониной элдээн архан.
А. Нэхы. Б. харьмай.
С. Улаагха. Д. Хүгэһэн.
Ажаглалта. Энэ табан асуудалда харюусаһан хүн түрүүшын шата дабажа, «3» сэгнэлтэ абаба.

6. «Хара хүни гэтэһэн шүдхэр, харгы дээрэ хахиһан шүдхэр». (Таабари)
А. Гаали. Б. Буу. С. Номо.
Д. Занга

7. Айраг бүлэдэг модон амхарта.
А. Байлгансаг. Б. хаба.
С. Хүнэг. Д. Домбо.

8. Хашаа хорёо барихадаа, газарта хадхажа шаадаг үзүүртэй модон.
А. Бахана. Б. Үртэһэн.
С. Хагнаг. Д. Хабтарай.

9. Үнэ нооһогүй хониной гү, али ямаанай архан.
А. Хүгэһэн. Б. Нэхы.
С. харьһан. Д. харьмай.

10. Шэхэндээ зүүдэг гоёолто.
А. Бугаг. Б. һишхэ. С. Бэхлиг.
Д. Улгүүр.
Ажаглалта. Энэ табан асуудалда харюусаһан хүн хоёрдохи шата дабажа, «4» сэгнэлтэ абаба.

11. Эмэ буга.
А. Энгин. Б. һогоон. С. Зүрэ.
Д. Хүгэри.

12. Таба наһатай эрэ адуун.
А. Үрээ. Б. Дааган. С. һоёолон.
Д. Шүгэлэн.

13. Энэ жэл тугаллаагүй үнээн.
А. Хюһаран. Б. Хайдаг.
С. Дунжэн. Д. һубай.

14. «Жэн торгон захагүй, жэжэ ... нүхэгүй» (Таабари)
А. һүбһан. Б. Гоёолто.
С. Зүүбшэ. Д. Хоололшо.

15. нэмжээр ороогоод, шородо хадхажа, галда шараһан эльгэн
А. Хирмаса. Б. Бүүһэг.
С. Хэрһэн. Д. һүгабша.
Ажаглалта. Энэ табан асуудалда харюусаһан хүн һүүлшын шата дабажа, «5» сэгнэлтэ абаба, буряад хэлэ бултанһаа бэрхээр мэдэгшэ гэжэ элрбэ.

Б.ГОМБОЕВ,
Захаминай аймагай Мэлын
хургуулийн багша.

А. Тортот. Б. Тоохон. С. Шорой. Д. Шабар.

10. Аарса дарадаг модон гү, али үйһэн амхарта.
А. Оёорсог. Б. Торхо. С. Хүнэг.
Д. Бортого.

Ажаглалта. Энэ табан асуудалда харюусаһан хүн хоёрдохи шата дабажа, «4» сэгнэлтэ абаба.

11. «Тогтоол шийдхэбэри бэшэлгэдэ ... болоһон Дашамнай саарһа гуурһаяа бэлдээд, бээ эһһээд байна». (Ш.-С. Бадлуев)
А. Шуран. Б. Бэрхэ. С. Шагмар. Д. Тоту.

12. Хурганһаа эхилээд, тохоног хүрэтэрхи гарай хуби, зай.
А. Мухар һөөм. Б. Алга. С. Тоо.
Д. Тохой.

13. Эмээл доро дэбдихэ тэбхэр һээы.
А. Шэргэг. Б. Халимгар. С. Тохом. Д. Жэрэм.

14. Үнэ һааха бишыхан модон амхарта.
А. Бортого. Б. Түгхүүр. С. Хүнэг. Д. Ябаган һуулга. Нуулга.

15. «Юун бэ гэхэдэ, уһанда ошоод, уһа удхан гэхэдэмни, ... хилмэ хоёр тугал буруу хоёроо хүхүүлжэ байгараа, тушаан боложо тогоон соомни орошоһон байгаа ха юм». (Х. Намсараев)
А. Тула. Б. Нюлгар. С. Булуусгай. Д. Гутаар.

Ажаглалта. Энэ табан асуудалда харюусаһан хүн гурбадахи шата дабажа, «5» сэгнэлтэ абаба, буряад хэлэ бултанһаа бэрхээр мэдэгшэ гэжэ элрбэ.

Хэн таба абаха дуратайб?
(Буряад хэлээр наадан)

Хажуу талаһаа туһаламжа (подсказка): 1 - класс
2 - класс сооһоо нэгэ хүн
3-50+50
4 - сэсэн мэргэшүүл (3 хүн)

Шэлэлгын асуудал (даабари):
Үхэр, хонин, ямаан, адуун, тэмээн - эдэһиие буряадууд юун гэдэг бэ? (Табан хушуу мал.)
= Шэлэлгын асуудалда түрүүн зүб харюусаһан хүн наадаха.

1. Нюдөөд түхэрээн хэбтэ хэжэ хатаһан мойһон.
А. Тибһэн. Б. Хадхаг. С. Хурһан. Д. Шэхэр.

2. Хилгааһан хүбшэргэйтэй хүгжэмэй инструмент.
А. Лимбэ. Б. Ятага. С. Бэшхүүр.
Д. Хуур.

Хажуу талаһаа туһаламжа (подсказка):

1 - класс
2 - класс сооһоо нэгэ хүн
3-50+50
4 - сэсэн мэргэшүүл (3 хүн)

Шэлэлгын асуудал (даабари):
Дуунай үгэнүүдые зүб боллогты.
А. Монгол. Б. Ээ-ээ-ээ.
С. Оромни. Д. һайхан.

(Ээ-ээ-ээ һайхан Монгол оромни)

= Шэлэлгын даабари түрүүн зүб дүүргэһэн хүн наадаха.

1. «Харин ... болоходоо, үнгэрөөшэ хабар Доржын хүбүүнэй гэр барижа, Бадмын гарта оронгүй, үшөө алба һангаа түлөөд, эдихэ уухашье юумэ оложо гаралсаһан байнаб.» (Х. Намсараев)
А. Талаан. Б. Зол. С. Хуби.
Д. Аза.

2. «Доржо зөөхэй асарааша улхангаашье, Тобшойһоо арһанай ... асархаар эхынгээ захиһан захяашье мартажархиба». (Ч. Цыдендамбаев)
А. Эрьюулгэ. Б. Талхи.
С. Мушхалаа. Д. Хэдэргэ.

3. Гурьбануудтай хилэн бүд.
А. Даалимба. Б. Сиитис.
С. Тансаран. Д. Сэмбэ.

4. Үбдэгэй ара тала.
А. Булшан. Б. Гуя. С. Шагай.
Д. Тахим.

5. Хүл муутай гү, али хүлөө гэмтэһэн хүнэй һута дороо тулгалаад ябадаг юумэн.
А. Хорьбо. Б. Тулуур. С. Таяг.
Д. Могон.

Ажаглалта. Энэ табан асуудалда харюусаһан хүн түрүүшын шата дабажа, «3» сэгнэлтэ абаба.

6. Пагсагар жэжэхэн набшаһатай, улаан сэсэгтэй түмһэтэ ургамал.
А. Гэшэгэнээн. Б. Азаргана.
С. Тибһэн. Д. Мэхээр.

7. Ута аад, элдэб гоё үнгөөр ялаганаһан толботой һүүлтэй шубуун.
А. Тоту шубуун. Б. Тогоо.
С. Алтан жэгүүр. Д. Сахали.

8. Шэрэмээр шудхагдаһан эдэе шанадаг хонхор амхарта.
А. Сабхан. Б. Хубаргаа.
С. Заглуу. Д. Тогоон.

9. Юумэндэ халдан тогтоһон эһэн.

ЭПОС О ГИЛЬГАМЕШЕ

Огромная поэма о Гильгамеше на аккадском языке была создана в III тысячелетии до н.э. Она повествует о подвигах молодого царя, о поисках вечной жизни.

КТО ТАКОЙ ГИЛЬГАМЕШ?

Гильгамеш, царь шумерского города Урука в XXVII-XXVI вв. до н.э., в поэме предстает как сын богини и полубога. Храбрец и он считал себя непобедимым.

ЭНКИДУ, СОТВОРЕННЫЙ БОГАМИ

Боги хотели проучить гордеца и создали воина Энкиду - соперника, равного ему по силе. Гильгамеш решил сразиться с ним. Но ни тот, ни другой не смогли одержать победу, и бывшие противники стали друзьями. Бросая вызов опасности, они проникли в волшебный кедровый лес, куда запрещено вступать смертным. Стражем леса был великан Хумбаба, «великое зло» в ярости, но Гильгамеш и Энкиду убили его.

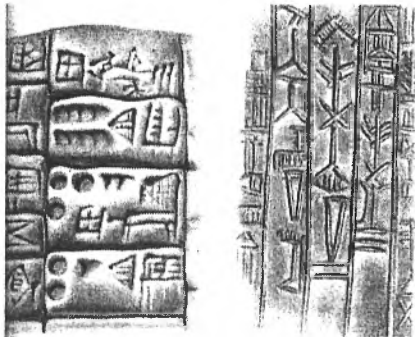
НАКАЗАНИЕ

Богиня Иштар, потрясенная красотой Гильгамеша, влюбилась в него, но Гильгамеш отверг ее любовные притязания. Рассерженная богиня наслала на Урук небесного быка. Гильгамеш и Энкиду убили чудовище. Это разгневало богов, и они забрали жизнь Энкиду. Потрясенный гибелью друга, Гильгамеш решил узнать тайну бессмертия.

СТАЛ ЛИ ГИЛЬГАМЕШ БЕССМЕРТНЫМ?

Гильгамеш отправился на поиски Ут-напшти - предка всех людей, желая узнать, как тот получил бессмертие. Ут-напшти ответил ему не страшиться смерти и открыл тайну цветка вечной молодости. На обратном пути Гильгамеш добыл цветок, но его утащила змея. Съев цветок, она сбросила кожу и помолодела, а люди навсегда потеряли надежду стать бессмертными.

НАЧАЛО ПИСЬМЕННОСТИ

Важным изобретением шумеров было создание письма примерно в 3200 г. до н.э. Это было вызвано необходимостью учитывать имущество и вести записи о торговых операциях. Писцы вели учет на табличках из сырой глины. Предметы рисовали клиновидной палочкой. Постепенно эти пиктограммы превратились в знаки письма.

Писец пишет заостренной палочкой на глиняной табличке

КЛИНОПИСЬ

Шумерское письмо называют клинописью. Записи делали на глиняных дощечках. Знаки наносили тростниковой палочкой, которую поворачивали под углом и вдавливали во влажную глину. Получавшиеся знаки состояли из характерных клинообразных черточек, отсюда и название «клинопись». Дощечки с нанесенными на них знаками высушивали на солнце, а в особых случаях - обжигали в печи. Писать умели только специально обученные писцы.

ГЛИНЯНЫЕ ШАРИКИ

Шумерские купцы отправляли свои товары, прилагая к ним полые глиняные шарики размером с теннисный мяч. В каждом ша-

рике количество камешков соответствовало количеству товара. Например, партию из десяти баранов обозначали десятью круглыми камешками. Когда товар прибывал на место, глиняный шарик разбивали и камешки пересчитывали. Со временем шумеры стали изображать на поверхности шарика знаки, которые показывали, о каком товаре идет речь. Так родилась письменность. Шарик с изображением на поверхности глиняной табличкой. Первые знаки шумерского письма представляли собой схематические изображения предметов. Позже появились рисунки, обозначающие слоги и отдельные звуки. В дальнейшем шумерское письмо было приспособлено для аккадского, хеттского и других языков.

Из книги «Цивилизации древнего мира». Детская энциклопедия «Махаон». 2007 г. (Продолжение следует).

«Одото заяа айладхыт» гэхэн номтой танилсалгын үдэшэһөө

«ОЛОН ХАЙХАН ЗОНИИЕ ОЙРО БОЛГОН УУЛЗУУЛЫТ»

Ородой алдар суута поэт Александр Сергеевич Пушкинай түрэн үдэр - июниин 6-да үдэрэй 15 сагта, Бальжиниматай, Дашиниматай үдэр дэмбэрэлтэ найхан үйлэ хэрэг Үндэн санда болоһон байна. «Буряад үнэн» газетын редактор, Россин болон Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ, Бурядай арадай поэт Галина Хандуевна Базаржапова -

Дашеевагай түрэл газетынгээ байгуулагдаһаар 85 жэлэй ойн хүндэлдэ зориулһан «Одото заяа айладхыт» гэхэн шэб шэнэхэн, томо хэмжүүрэй, найхан гадартай, зузаахан номтой танилсалгын баярай үдэшэ олон зоной, айлшадай, нүхэдэй хабаадалгатайгаар, дулаахан харилсаанай оршон байдалда үнгэргэгдөө.

М.Р.Чойбонов

Ц.Ц.Дондогой

Энэ номой найрые шадамар бэрхээр, хүхюүтэй шогтойгоор хүтэлһэн БГУ-гай хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор, профессор С.Ж.Балданов оролто үгэнүүд соогоо «Сэдхэлэй шэмэг, сээжын баяр болоһон энэ ехэ гүн удхатай, онсолбол, литературно-уран найханай публицистикэ гэжэ зүбөөр нэрлэгдэхэ шэнэ номоорнь авторие халуунаар амаршалнаб, юуб гэхэдэ, хүн энэ наһандаа ганса эдихэ, уухаяа, ажамидархаа түрэнэ бэшэ, мүн ухаан бодолоо хүгжөөхэ гэхэн зорилготой бшуу. Галина Хандуевна бүмбэрсэг дэлхэйн холбоо, ажамидаралай харилсаа баруун Европын, Зүүн зүгэй орон нотагуудай жэшээ дээрэ, нэрлэбэл, Эрлян хото, Казань гэхэ мэтэнэ эхилээд, Буряад оройнгоо ажалша, малша зоной, нэрэтэй, солотой хүнүүдэй намтараар, түүхэ, заншалаар дамжан, уран зохёолой хэлэн дээрэ ехэ уран нуталбаритайгаар, тодо образуудтайгаар дамжуулжа шадаа, «Буряад үнэндөө» гараһан хүдэлмэринүүдын эли тодоор эндэ үгтэнхэй» гэжэ тэмдэглэ. Үнэхөөрөөшье, буряад литературата, журналистикада литературно-уран найханай публицистикэ зохёолнууд үсөөн гэхэн ажалалтыень эндэ хабаадагшад дэмжэбэ.

БГПИ-дэ нурахаһаашье поэт, журналист болохо шанга хүсэл эрмэлзэлтэй, ехэ бэлиг талаантай байһан тухайнь, «Буряад үнэндэ» хүдэлжэ эхилһэн түрүүшын ахамууд, амжалтанууд, мүнөө үеын туйлалтанууд тухай республикын арадай поэт, нурган хүмүүжүүлэгшэ, «эжынь» болодог Ц.Ц.Дондогой, нэгэ үедэ институтта нураһан республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ, «Бурятия» сонинной редактор Н.Д.Бадмаринчинов гэгшэд ехэ дулаанаар дурсаа, хөөрөө. Мэдээжэ поэт Дондог Улытуевай шүлэгүүдтэ курсовой хүдэлмэрин зориулагдаһан байна. Уран үгэтэй, ульгам гуурхатай Г.Х.Базаржапова-Дашеевада редакторнууд Ц.Ц.Цибудеев, Р.Б.Гармаев, Ц.Б.Цырендоржиев гэгшэд туһалаа, ахамад редактор А.А.Ангархасв мүнөө үедэ илангаяа дэмжээ, мүнөөшье дэмжэнэ.

Бэрхэ журналист, поэт ябан Александр Жамбалдоржиев, Георгий Дашибылов гэгшэд залуу поэт басагые ехэ магтадаг байгаа, бүхы Росси соогоо, тэрэ тоодо Хакаси ошожо, ехэ дүй дүршэлтэй болоо һэн гэжэ республикын арадай уран зохёолшо, Гүрэнэй шангай лауреат Ц.Р.Галанов амаршалга соогоо хэлээд, анхандаа ном хэблэн гаргаха гэгшэ хэсүү хүндэ, тон харюусалгатай хэрэг байгаа, хэдэн дахин Уран зохёолой холбоондо зүбшэгдэдэг һэн, харин мүнөө удхашьегүй юумэ мүнгэтэйл хаа, барлан гаргалга хайшаа юм гэхэн асуудал табья.

Эрилтэ ехэтэй, хүндэ хүшэр, хиналтатай сагта редактораар шадамар бэрхээр ажаллаһан Р.Б.Гармаев ажалдань, шэнэ номдонь үндэр сэгнэлтэ үгэжэ, эрхим хүдэлмэрилэгшэ, хүтэлбэрилэгшэ, энэрхи найхан эжы, хүгшэн эжы байһыень тэмдэглэбэ, үшөө ехэ амжалта

хүсэбэ, «Үнэн» газетэдэ 50 жэл соо үнэн сэхээр ажаллаһан, мэдээсэлэй таһагые даагша байһан, хүхюун дорюун зантай Б.Т.Цыремпиловэй ударидалга доро ажаллаһан Галина Хандуевнагай илангаяа байгааи хамгаалгаар шанга шанга материалнуудые бэшэдэг байһыень онсолһон байна.

Захаамин хангайгаа, Үлэгшэн тоонтоёо түүрэн, магтан байдаг нотагайндаа суута поэдые, амиды наһандаа «классик» гүүлэһэн Г.Х.Базаржапова-Дашеева дүтын түрэлхид, Захаминай аймагай захиргаанай гулавагай орлогшо Б.Д.Базаров түрүүтэй зон хани халуунаар амаршалба, бэлэг сэлэгүүдэ баглаа сэсэгүүдтэйгээр барюулба.

«Аймагай захиргаанай гулава В.В.Аюшесвэй, райсоведэй депутатуудай зүгһөө шэнэ номоортнай амаршалнабди, зохёохы амжалта хүсэнбди, дуунууд болоһон шүлэгүүдтнай ходоодо эдэлжэ байха» гэжэ Борис Дашиевич хэлэбэ. «Үндэр баабайһаа үрээлтэй поэднай - эрдэни бэлигтэй хүн түрэл нотагаа, бүхы Буряадаа суурхуулна» гэжэ түрэлэйн хүн - Зүүн зүгэй медицинн бэрхэ врач Ц.Д.Туртуев, ажабайха нагаса болохо Д.Ж.Туртуев гэгшэд халуун амаршалга хүргөө. Доржи Жалсанович урданай дуу барья:

*Аргар, аргар хүлэгьем
Архан жолоо барюужан
гаа.*

*Айдархан ябаһан бэеым
Абын буян нургуужан гая...*

Буддын шажанай Сангхын дид - хамба, республикын Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, бэлигтэй поэт М.Р.Чойбонов баярай үгэ хэлэжэ, хүхэ, сагаан хадагуудые барья. Буддын шажанай Сангхын ахамад бухгалтер, түрэлэйн С.Б.Галсанова үрээлэй найхание хүргэбэ. Номыень уран гоёор шэмэглэһэн уран зурагша, ном бэшэгшэ, онсо бэлигтэй В.П.Алагуева, «Дүхэрнэ» сонин тухай долоон хоног бүхэндэ телевиденээр мэдээсэжэ байдаг республикын арадай артист Г.Н.Гунзынов, журналистикын ветеранууд - Россин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Б.М.Ж.Жигжитов, республикын соёлой габыата хүдэлмэрилэгшэ В.Д.Жигжитов, культурологин кандидат, Бурдрамын театрай музейе даагша В.Д.Бабуева болон бусад амаршалаа. Энэ зүрхэ сэдхэл уяруула, зохид үдэшэ эмхидхэлгэдэ габыятай Үндэн сангай (директор, республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ И.Х.Бальхаева), Уран зохёолшодой холбооной (түрүүлэгшэ М.Р.Чойбонов), Захаминай аймагай захиргаанай (гулава В.В.Аюшеев), «Буряад үнэн» хэблэлэй байшангай (генеральна директор, ахамад редактор А.А.Ангархасв) бэлүүлһэн үүргэ, эдэбхи үүсхэл хайшаамаар байгаа.

Номой найдэрые дуун болоһон шүлэгүүдын шэмэглэе. Амаршалгын үгэнүүдые хэлһэн республикын соёлой габыата хүдэлмэрилэгшэд - хүгжэмыень бэшэгшэ, композитор П.Н.Дамиранов, «Баян талын аялга» радиожурналай редактор

ОДОТО ЗАЯА АЙЛАДХЫТ

*Хайшаа яашаа
аяншалхадам,
Харгын заяа айладхыт,
Хамаг найхан зонойе
Хани болгон уулзуулыт.*

*Наашаа, саашаа
айлшалхадам,
Намхан заяа айладхыт,
Наартай найхан зонойе
Найза болгон уулзуулыт.*

*Ойгуур холуур
аяншалхадам,
Одото заяа айладхыт,
Олон найхан зонойе
Ойро болгон
уулзуулыт.*

Г.Н.Гунзынов амаршалаа

Ц.Д.Туртуев, Б.Д.Базаров

П.Н.Дамиранов,
Н.Ц.Сультимова

Булаг Бадмаев

Н.Ц.Сультимова «Наһанай намар» гэхэн найхан дууень сутлааргашдай анхарада дуррадхаба. «Хүмүүн боложо түрэхэдэм» (үгэнь Г.Базаржаповагай), «Захаамин» (үгэнь Н.Соктоевой), бусад дуунуудые Захаамин тоонтогой, ирагуу гоё хоолойтой дуушан Булаг Бадмаев гүйсэхэн байна.

Бурядай арадай артист, бэлигтэй поэт Чингис Гуревей Галина Базаржапова-Дашеевагай шүлэгүүдые уран гоёор уншахада, халуун алыга ташалгаар хүнүүд угтаа.

Уран шүлэгтэй долгин соо үлгэдүүлэн эндэ нууһан зоной сэдхэлые дулаахан нэбшээгээр шэрбэн байһан уянгата найхан мурнууд нотаг ороноо сахин аяншалхыемнай, аршалан хамгаалхыемнай, дура зүрхээ дэлгээхыемнай уряалжал байгаа һэн...

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: «Одото заяа айладхыт» гэхэн номой найдэрей үедэ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

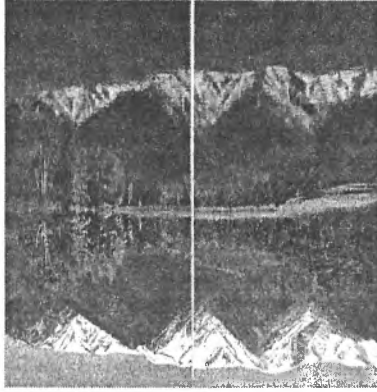
Владимир СЫРЕНОВ:

«ЗАЛУУ ЯБАХАДА, ГОЁЛ НЭН...»

Владимир Сыренов олохон номуудай автор. Илангаяа туужануудайн «Гуламтын ошон» болон «Эрхүү мүнэней эхин» гэнэн номууд үргэн олон уншагшадта найшаагдаа нэн. Ород хэлэн дээрэ «Иркут - крутые берега» гэнэн нэрэтэйгээр оршуулагдажа, толилогдоо бэлэй. Шүлэгүүд болон рассказаудын Москва хотодо хамтын суглуулбаринууд соогуур нуурияа олонхой. Нэгэ туужны аялгаар «Дугы дээрэ» гэнэн зүжэг зохбогдожо, арадай театрта табигдаа нэн.

Мүнөө үедэ В.Ж.Сыренов ниитын ажабайдалда эдэбхитэй хабаадана. КПСС-эй Түхэнэй райкомой нэгэдэхи секретарь, «Эрхүү» гэнэн регионууд хоорондын ниитын экологическа эмхиин түрүүлэгшэ, Түхэнэй аймагай аха захашуулай Советэй түрүүлэгшэ мүн. Владимир Жамсаранович 1988-1990 онуудта партиин райкомой нэгэдэхи секретарь, 1978-88 онуудта Түхэнэй совхозой директор ябаһан юм. Түхэнэй Национальна паркы олон жэлэй туршада толгойлһон байна.

Владимир СЫРЕНОВ

Харуул болгожо тогтоохон олон табан аршаангууддаа «Хүртэгты даа» гэжэ

ЗАЛУУ ЯБАХАДА ГОЁЛ НЭН

Архиин алаабхиһаа
тээ сахануур
Алагад гараад
ябашаб гэнэ
Аптекэдэ хүржэ эрээд,
нэгэ мэдэхэдэ
Хэрэгтэй эмээшье
абанамни зүбтэй.
Үндэр наһамнай
урдамнай иигээд лэ
Унан хатарар
ерэһэниинь үнэн.
Һанагаараа, тиигэбэшье
бээ шэмхээд лэ,
Һэнэгтэй байхадаа,
Һэргэг ябайл.
Нюуртамнай үнгэрүү
уршалаашье гараагүй,
Нюдэмнай галтай -
харасаашье алдаагүй.
Хүлмнай хүнгэн -
харгыдаа габшагайбди -
Һэршэгэнэжэ ябахадманай
хэн тиигэнэт гэхэб!
Залуу ябахата, теэд
гоёл нэн гэжэ

Заримдаа ханахадаа
уяршан алдахаш.
Орой руугаа бүри
аарса адхананди
Үнэне сайшахада
үбгэрһэнөө мэдэхэш.
«Сагын сагтаа,
сахилзадагын хүхэдөө»
бээ.

Саашань маанадаа
Ашанарай түлэхэл
шэнэ үсын иигэжэ
Мүртөө ерэхэдэ,
сэдьхэлшье уужам
Болошонгүй яахаб?
Бэрхэшээлнүүдшье
ушараа,
Үргэн харгын дабаае
бүдэржэшье ябаад,
Гаталһамни хүрөөл даа.
Урмын ехэ байхада,
Урагшатайли, юу
хэлэхэбши,
Улаан һахиюуһамни
харалсана ёһотой даа.
Гунан ехэ дэлхэйн
хүйһэн шэнги тобойһон,
Гушан гурбан
Мундаргаяа

Альганай дулаа нэмэжэ,
Аялга дуугаар магтай.
Хүбсэгэл, Байгал далаймнай
Хүйһөөрөө доогуур
холбоотой.
Бүрэн Хаан, Мүнхэ
Һарьдагнай
Бүгэдын мүргэл шүтөөнтэй.

Дабталга:

Найзалсан хүршэ харилсаан
Найрамдал, эбэй түшэгтэй.
Нарьяантай манай ярилсаан
Найдалай ехэ хэшэгтэй.

Дабталга:

**ЯБАҺАН ХАРГЫМНИ
ЯНЗАТАЙ**

Хүбхыжэ хэбтэһэн саһан
дээрэ
Хүлбэрөөд абаха дуран
хүрэнэ.
Сэнхиижэ харагдаһан
Саяанай үндэрһөө
Санаар буушаха ханаан
байна.

Шаргын үргэнэй элэхые
Харгын ута мэдэнэл даа.
Һананай яажа үнгэрхые
Зурхай татахада хэлэнэл даа.

Мүлһэн далайн хайлаха -
Наранай дулаан элшэһээ.
Мүндэгэр залуу ябаха -
Эхэ, эсэгэн эршэһээ.

Архиин арбан жолоое
Абаһаар татаха аргагүй.
Тархиин сэбэр болоходо,
Таатай гээшэнь ушаргүй.

Далаа хухарһан шубуундал
Далайн захата хаягдаагүйб.

**УГАЙМНАЙ ГАРБАЛ -
ХОНГООДОР**

Иимэ һайхан нотатга
Түрэнэн хадаа золтойбди.
Агаарнай Түхэндэ
амилхада ямар арюун бэ?
«Адхаар дүүрэн
бажуубаб» гэжэ
һанагдашана.
Амин бэеһини
ондоохоноор жэгнээд лэ
Хүнгэн болошобо гэнэ
Хэды һанан хаягдашанаб?

Апрель һара, 2008.

**УГАЙМНАЙ ГАРБАЛ -
ХОНГООДОР**

(Дуун)
Табан жэлэй саада тээ Ар-
шаан курортдо Хүбсэгэл-Түхэн
аймагуудай гүлваануудай захяа
дүүргэжэ бии болоһон дуун.

Угаймнай гарбал - Хонгоодор
Угсаата монгол гэлсэнэ.
Хүбсэгэл, Түхэн мүнөөдэр
Хүмүүнэй жаргал эдлэнэ.

Дабталга:
Санаагаар сайхан айлшанаа
Сагаанай дээжээр утгая.

ХАЙРАТА ХҮБҮҮНЭЙМ ДУРАСХААЛ

Тэрэ руу эльгээгдэһэн түрэл
хүбүүнхэнь үсөөхэн бэшгүүдые
абаша һэмди. Үхибүүднай хү-
лөө дүрөөдэ, гараа ганзагада
хүргэбэшье, маанадтаа, ийбини
баабайнартаа, үхибүүдээрээ үлэ-
дэг бэшэ аал даа. Тэрэнэй бэ-
шгүүд нангин зөөлэн, маана-
дайнгаа элүүр энхын тухай
һанаагаа зобонги. Баярай абань
Лопсон Бадмаевич зүрхэнэй
үбшэнтэй байгаа, хүбүүмнай
абаяа бэсын элүүр энхыс ган-
нахыень бэшгэ бүхэн соогоо
гуйдаг һэн. Мүн дүүнэр, эгэшэ-
нэртээ захяанууды бэшэ.
Ийбин баабайдаа туһалхыень
ходол захидаг, мүн үетэн нү-
хэдтөө халуун мэндые хүргэхэ,
тэдэн тухай асууха. Харин
өөрын албан тухай олон үгэ
бэшэхгүй. һайн амар мэндэ
ябанаб, олон нүхэдтэйб. Бэшэ-
гүүдэийн удхаар бараглуулхада,
Баярай сэрэгэй албанда ганса
бэсээрэшье бэшэ, ухаан бодо-
лоороошье хүдэржэһэн байгаа
ёһотой.
Чечня тээшэ ошохо ябахатаа,
харгыһаань гэртээ бэшгэ эль-
гэһэн юм.

Балшар бага һананһаань тэрэ
түргэн һүбэлгэн, гүймгэ ухаатай,
габшагай хүнгэн хүбүүн һэн.
Тиигэбэшье айлайнгаа үхи-
бүүдтэй, сасуугантаяашье, ба-
гашуулааршье үелэн наадаха-
даа, нэгэтэшье сохилдожо, нан-
шаладажа байһаниинь мүнөө
һанагдаһагүй.
Хожомын 1982 ондо түрэл
Тоорынгоо дунда хургуулида
орожо хурахадаа, энэ һайн
зангаа, сэдьхэлээ орхёогүй юм.
Харин манай Баяр хүбүүн
һуралсадаа оролдосотойгоор,
эрмэлзэлтэйгээр хандабашье,
эрхимүүдэй тоодо ородоггүй
байгаа. Тэрэ бага сага хирүүшгэг
абари зантай һэн бээ. Теэд
тэрэнэй багшанар манай хүбүүе
нэгэтэшье муугаар хэлэдэргүй.
Ажалда дуратайһын, зөөлэн сэдь-
хэлтэйһын, нүхэдтөө үнэн сэхь-
ныен тэмдэглэдэг һэн.
Балшархан һананһаань хү-
бүүмнай дуратай эсэгынгээ ха-
жууһаань халахагүй, гэртэхи
газаахи ажалаа бүтээхэдэн
дахалдаад һаладаггүй, гурбадахи
классай һурагша ябахатаа, тэрэ
тракторыс жолооджо шадхаа
болошоо һэн. Саг мэдэгдэнгүй
үнгэрдэг. Харин Баяр өөрынгөө
дүү Лена басаган Лёня дүү хү-
бүүн хоёроо харалсан найжал-
даг заншалтай байгаа. Лариса
эгэшингээ хэлэһэн үгэ хүүрынь,
заһан заабариһын дуулажа,
шэхэнэйгээ һонорто хабшуу-
лаа. Тэрэнэй зүрхэ сэдьхэлдэ
хүндэ - аха захатаншье болог,
багашуульсэ гү, арга шадалаараа
туһал хүргэхэ нэгэ тиимэ нарин,
нангин мэдэрэлтэй, эрмэлзэлтэй
ябадаг байгаа.
Одоо хургуулин жэлнүүд
дүүрэнээр үнгэржэ, хүбүү-
нэйманай урда ямар мэргэжэл

- Нам тухай һанаа бү зобогты,
хуу бүгэдэ харгы гаталхаб, гэртээ
бусажэ ерэхэб, - гэнэн удхатай
үгэнүүдын лэ даа. Хэды тииг-
эбэшье ийбини баабайн зүрхэ
сэдьхэл һонор. Минии хани
нүхэр Лопсон Бадмаевич хү-
нидөө нойроо сэлмэдэг боло-
шон юм. Харин бинь юу хэе
ухаан бодол соогоо һанадаггүй
һэнби, нюдэндэм элдэбын
харагда, зүрхэншье гэнгэ һабаяд
абыха... Теэд хүбүүмнай үхэлтэ
дайнай аюулта һабарһаа мул-
таржа шаддагуйһын манай һананай
зоболон, уйдхар, гуниг. Тиигэжэ
түрэл, алтан үрэ хүбүүмнай 1995
оной январини 29-дэ Чечен хар-
хисуудай һомонһоо далдалан
унаһан юм. Эсэгэ ороной
сэрэгэй албанай захиралта - даа-
бари дүүргэбэшье, харин бидэп
үншэржэ голхорон үлэшөөбди.
Энэһэнээ хүшэр хүндэ юумэн
хүнэй һанан соо юун байхаб даа?
Юуншье байхагүй! Эдир залуу
һаны хосороохо хэндэ эрхэ
үгтөөб?
Тэрэ холын Чечняһаа хү-
бүүмнай нотог-тоонтодонь
асархагуйһын бидэнэр үнэн-
шөөгүй һэмди. Теэд хүбүүмнай
түмэр-цик хуурсаг соо гэдэргэе
бусажэ ерээ. Хажуудань алба
цэргэ байһан частиинь офи-
цернүүд эрэлсээд, Баяр тухайм-
най һайн үгэнүүдые даадхаһап
юм. Теэд һайн үгэнүүд хү-
бүүмнай бодхоохо аал? Угы!
Уйдхар, тодхорой нулимсанууд...
Бүхы Тооро шотагаймнай зон
Баярийемнай һуульшин замда
үдэшөө һэн. Мүн аймагай за-
хиргаанай, военкомдай болон

бусадшье эмхи зургаануудай
түлөөлэгшэд хүбүүмнай хүдөө
табилсаа. Сэрэгшэн Бадмаевич Ан-
гамаевай шэн габьяаһа түлөө
хүүр дээрэн эсэгэ салот
үгтэхэдэн, хүнэй зүрхэ сэдьхэл
соо үшөөшье хүшэр хүндэ бо-
лошонийн мүнөөшье минии
досоо зүүн мэтэ хадхуулашоо. Хо-
жомын далдалан унаһан хой-
нонь Баярийемнай Шэн зоригой
орденоор шагнаа һэн даа.
Жэлнүүдыс ябашаба. 13 жэ-
лэй туршада зүрхэ сэдьхэлэйнгээ
уйдхар досоогоо дараад, бэшэ
хүүгэдээ хараад һуухада, ондоо
юун байхаб даа. Дуратай хү-
бүүнэйнгээ далдалан унаһаа да
тэсэнгүй, Баярайм эсэгэ, минии
хани хүхэр Лопсон Бадмаевич
хүбүүнэйнгээ хойноһоо хоёрхон
жэл болоод мордошоо бэлэй даа...
Оһолго дайн дажарнууд хэндэ
хэрэгтэйб? Юунэй түлөө эдир
залуу хүбүүднай тэндэ
хабаадалсажа хосорхо болоо юм?
Хэн харюу үгэхэб?
Улаан-Үдэ хотодо хүбүүнэйм-
най түлөө байра үгтэхэ ёһотой
аад, мүнөөшье болотор хэрэг бү-
тэнгүй. Олон үүдэ татагдаа, олон
гэшүүрнүүд дабагдаа, харин
ошорынь үсөөрдэггүй. Олон бо-
лошоод лэ байдаг. Хэзээ үгтэхэ
байраб? Үгтөө һань, Баяраймнай
эгэшэ, дүүнэр баярлажа, дура-
саалынь мүнхэлжэ, тахижа ябаха
һэн. Теэд...
**Елизавета Доржиевна
АМАГАЕВАГАЙ хөөрөө
журналист Ж.ЮБУХАЕВ
бэшэб.**

«Алтаргана» хайндэрые угтуулан

ТҮБЭД ОШОХОНОО ҮРИД

Восхождение
на гору
Алханай

В устной буддистской традиции гора Алханай по святости занимает третье место после Поталы в Тибете и горы Утайшань в Китае. Паломники совершают гороо - почтительный обход по ходу солнца его культовых мест. Малое гороо начинается с горного ручья и продолжается далее - вдоль каменных изваяний Димчиг сумэ, Сэндэмын сумэ, Мунхэ зула, Нара Хажад, Мунхын аршан, Даянэ гэр, Уудэн сумэ, Загурди Хабсагай, Дара Эхын умай. Большое же гороо включает в себя обход вокруг всей горы Алханай. Несмотря на трудность этого пути его совершают даже пожилые люди, читая мантры. Говорят, что это продлевает жизнь и молодость.

Агын тойрогто буддын шажанда хүзэгтэйшүүлэй нангин шүтөөн болохо Алхана хадаа аяншалгын мүргэл хэжэ ябаха гол газарынь болоно. Манай Росси гүрэндэ мүргэл шүтөөнэй нимэ уула хадатай байхааа гадна хайхан байгаалитай гансал нимэ газар бии. Түбэд ошохоноо урид Алханада мүргэхэ хэрэгтэй гэжэ зон дэмы хэлсэдэггүй. Агын округой «Визитно-информационный центр» гэхэн эмхинин директор Светлана ЛАЗАРЕВСКАЯТАЙ Алхана тухай, хүнүүдэй мүргэл хэжэ, энээгүүр ябаха, аяншалха арга боломжонууд тухай бидэ хөөрэлдээн байнабди.

- Үнгэрхэн зундаа Намнанай багшын субарга арамнайлан мартагдашагүй үйлэ хэрэг болоһон байна. Энэ хүн Алханы нангинаар сахиха газар болгожо арюудхаһан байна. Уншалгын боложо байха үедэ олон зоной хараһаар байтар гэнтэ хоёр талаһаа тохорюунууд бии болоод, мүргэл хэжэ байһан газарые тойрожо нийдэһэн байна. Энэниинь дээрэһээ тэмдэг үгэжэ, юрөөжэ байна гэжэ эндэ сугларһан зон ойлгоо. Энэ субарга мүргэл хэжэ ябаха нангин газар болонхой. Алхана ошоходоо, эндэһээ мүргэлөө хэжэ эхилхэ хэрэгтэй.

Тиимэһээ бидэ энэ зундаа «Агын тала дайдада буддын шажанай эхи үндэһэнүүд» гэхэн шэнэмаршрут нээхэмнай. Манай иишэ аяншалжа ерэхэн хүнүүд Агын, Могойтын, Зугаалайн дасангуудта, Намнанай багшын субаргада, тахилгата хаан уула хадаа, тийхэдэ Сүүгэлэй дасан хүрэхэ байна. Мүргэл хэжэ ябаха замаар ондоо нютагуудһаа гадна, манай эндэхи хуурин тосхонуудай ажаһуугшад һонирхожо ябаха гэжэ һананабди. Буряад ороной ажаһуугшадта энэ замаар аяншалыг гэжэ дурадханабди.

- Алханада һэеы гэрнүүдые олоор табижа, амарха газар

түхээрэнхэй. һэеы гэртэ амарха гэбэл, хэдытэ байха гээшэб?

- Үнгэрхэн жэлдэ нэгэ сүүдхэ хонохын тула 350 түхэриг түлэдэг байгаа. Мүнөө «Алхана» гэхэн шэнэ аяншалгын комплекс түхээрэгдээ. Тиигээд мүнөө һэеы гэрнүүдһээ бүридэһэн амаралтын газарай түлөө хэн харюусахаб гэхэн асуудал шийдхэгдэжэ байнхай. Энэһээ гадна шэнэ дүрбэн хууритай кемпингүүдые түхээрхэ дурадхалнуудшые ороно. Эдэ бүгэдэһөө гадна айлашадые хүлээн абаха байһан гэрнүүд бодхоогдоно, тэдэ түхэрэн жэлэй туршада хүдэлхэ юм. Бүхыдөө тойрогоор аяншалгын болон амаралтын объектүүдые түхэрэн жэлэй туршада хүдэлдэг болгохо зорилго табигданхай.

- Дээрэ хэлэгдээшэ нютагай аршаануудта хабаатай гү?

- Тиимэ даа. Юуб гэхэдэ, манай тойрогто гуша гаран аршаан булагтай газарнууд тоологдоно. Тэдэнэй дунда Угсаахайн, Зэмхын аршаанууд мэдээжэ болонхой. Тийхэдэ Алханын аршаан булагууд аяншалагдай болон нютагай ажаһуугшадтай дунда ехэ сэгнэгдэдэг болонхой. Илангаяа хабартаа, мойһоной сэсэглэжэ байхада, аршаан хүсэтэй байдаг гэжэ тоологдоно. Зэмхын

аршаанда хүнүүд шабараар үе мүсээе шабадаг. Эндэ 48 хүн нэгэ доро амарха аргатай. Зэмхын аршаание түхэрэн жэлдэ хүдэлгэдэг болохо һанаан байна. Тийхын тула эндэ котельнэ хүдэлгэдэг болгохонь. Зэмхын аршаан Ушарбай нютагта буусатай һэн тула колхозой мэдэлдэ үгтэнхэй. Тиимэһээ энэ ажахын хүтэлбэрилэгшэд аршаан булагтай энэ газарые хайнаар түхээржэ, хүгжөөхэ хүсэлтэй юм. Эндэ мүнөө жэлдэ гурбан һэеы гэр, тийхэдэ зунай гэрнүүдые түхээрхэ һанаатай, амарагшад морёор аяншалха, велосипед унаад, эндэхи байгаалин үзэсхэлэн хайхан булангуудаар ябаха аргатай байха.

Угсаахайн аршаанда мүнөө сагай эрилтын ёһоор заһабарилга хэгдэнхэй, түхэрэн жэлэй туршада хүдэлнэ. Эндэ амарагшадые сүүдхэдэ таба дахин хайнаар хооллуулна. Нэгэ сүүдхэ амарһан хүн бэлэн эдэе хоолой түлөө 500 түхэриг түлэнэ. Эндэхи аршаан гэдэһэ доторой, үе мусын, эльгэнэй үбшэнһөө эмшэддэг гэжэ ехэ сэгнэгдэдэг. Угсаахайн аршаанай дэргэдэ түхээрэгдэһэн профилактори өөрын хамһабариин ажахытай юм. Эндэ хонидые барина. Агын тойрогто социальна политика ажабайдалда хайнаар бээлүүлэгдэнэ. Угсаахайда дайнай болон ажалай ветеранууд гол түлэб амардаг байна. Хэдынэйшые сагта иишэ ерэхэдэ, Шэтын областиин хүршэ аймагуудһаа ерэхэ, аршаанда амарха байһан зон олон байдаг.

Алханын обоо - одно из культовых мест на Священной Алхане. Издавна забайкальские буряты проводили здесь ритуальные богослужения. Главное обоо состоит из 53 каменных построек-мунханов (часовен) и байпугов - сооружений для жертвенных костров. Главный мунхан символизирует священную гору Сумеру. На пути в Алханай паломники совершают поклоны двум Манин Шулуун, каменным стелам с выбитым на них текстом мантры «Ом мани падме хум».

Жемчужина Алханая - Уудэн сумэ - Храм Ворот. Это величественная скала со сквозным проемом. Через нее могут пройти четыре нагруженных верблюда. Считается, что жертвоприношение у Храма Ворот «достигает» хозяина острова Ольхон - общебурятского священного места. Также по преданию проход под аркой излечивает от бешенства и других болезней. В 1884 году под руководством великого йогина Намнанай Учителя под сводами Уудэн Сумэ был построен субурган.

Алханай - это уникальный храм, сотворенный свободно и легко самой природой без всякого плана и трудов. Тут надо только смотреть и смотреть, пока реальность не начнет переходить во что-то иное. Это первыми поняли буддистские монахи, избравшие гору местом медитаций. Сегодня почти весь пантеон буддистских тантристских божеств «поселился» на Ал-

ханае. Поэтому для каждого верующего гора стала местом, которое он должен посетить хотя бы раз в жизни. Так же, как и священные Мунко-Саридак и остров Ольхон.

В мистическом путешествии по Алханаяу каждый по-новому переживает свою жизнь. Оно начинается с поклонения храму хозяина горы Дэмчиг сумэ - Храму Великого Блага. В гроте длиной около четырех метров из вертикальной щели капает вода, которую паломники и туристы собирают в чаши и пьют, получая благословение хозяина Алханая. Уже выше грозно возвышается Львиноликая Сэндэма - хранительница буддистской веры и женского начала, дарительница Жизни, всемогущая в милосердии и в гневе. Испросив благословения у Львиноликой Сэндэмы, можно поклониться и Эхын-Умай - Чреву матери, которая дарует способность иметь детей. Женщины, просящие этого дара, протискиваются в тесную пещеру, откуда каждый может унести с собой камешек, не показывая его никому. Об исполнении женских просьб свидетельствует множество детских игрушек и одежды, лоскутки пеленок от благодарных матерей.

Как-то на горе Алханай состоялся большой молебен, в котором приняли участие священнослужители из разных стран, представлявшие Азиатско-Буддийскую конференцию за мир. Есть свидетельства монахов и верующих о том,

Галина БАЗАРЖАПОВА

АЛХАНАДА МҮРГЭГТЭЙ

- Горбунка гэхэн нуурай шабарые хэрэглэхэ тухай ехэ хөөрэлдөөн болодог хэн. Мүнөө эндэ ямар байдалтай хаб?

УУ - Агын тойрогто хэдэн жэлдэ хүтуу ган боложо, багахан нуурнууд хаташан байна. Тэрэ тоодо Горбунка гэжэ нуур хатаһаар 2 жэл болоо. Ган гасуур жэлнүүдэй үнгэрбэл, эдэ нуурнууд дахинаа бии болохо гэжэ хүлээнбди. Халагламаар юумэниинь гэхэдэ, шабарта нууха эмшэлэлгын газар түхээрэгдэхээс болигдобо гэшшэ ааб даа.

Хүрэрхэн жэлдэ нютагай эмшэд Хаан уулын дэргэдэ оршодог Холбоолжоной нуурай эрьедэ майханууды татажа, амарха газар түхээрхэн байна. Энэ нуур ехэ хайн шабартай. Тиимэһээ тойрогой ажаһуугшад дуратайгаар энэ нуурта ерэжэ, бээ аргалдаг юм. Намнанай багшын субаргашье, Сүүгэлэй дасаншье эндэхэ холо бэшэ. Тиимэһээ эндэ ерэжэ амархыетнай уринабди. һонирхолтой юумэниинь гэхэдэ, Агын тойрогтоор ган боложо байхадань, байгаалин энэ буландэ үбһэ цааһон бэлхүүһэсээ хүрэтэр урганхай.

- Үшөө нэгэ суутай амаралтын газар болохо Ножын нуур тухай хэлэжэ үгыт.

- Эндэ «Степная колыбель» гэхэн турбаза оршодог. Агын тойрогто аяншалгада олзын хэрэг эрхилэлгыг хүгжөөхэ зорилго табинхай. Тусхай программын ёһоор олзын хэрэг эрхилэлгыг дэмжэдэг жасын хүсөөр олон проектүүд эндэ дэмжэгдэнэ. Гурбан жэлэй урда

тээ Согто-Хангил тосхоной ажаһуугша Баир Цыдендамбаевич Будажапов энэ жасада тус нуурай эрьедэ турбаза түхээрхэ тухай мэдүүлгэ үгэхэн байгаа. Бидэ тэрэниие дэмжэһэн байнабди. Тиигэжэ богонихон болзорто энэ нуур шадар амаралтын зохидхон гэрнүүд бодхоогдоһон байна. Үнгэрхэн жэлдэ Ножын нуурай эрьедэ столово түхээрхэн, зайн гал оруулһан, иишэ жэншэдгүй хүрэхэ харгы барихан байна. Мүнөө үедэ хоёр дабхар корпусой барилга дүүржэ байнхай. Тиигээд лэ түхээрэн жэлэй туршада аяншалагшадые хүлээн абадаг болохонь гэшшэ. Ушарын гэхэдэ, Ножын нуурта омоли загалан үдэжэ байнхай, хүнүүд иишэ ерэжэ, загала хахуулидадаг юм. Байгал нуурта орходоо, эндэхи омоли загалан тарганшье, амгатайшье гэшшэ аргагүй. Тиимэһээ иишэ ерэжэ, омоли загала агнахада болохо.

«Степная колыбель» гэхэн амаралтын газарта нэгэ доро 60 хүн амарха аргатай. Хоёроороо, дүрбөөрөө байха таһалганууд түхээрэгдэнхэй, онгосонууд, катамаранууд бии. Баир Цыдендамбаевич аяншалга хүгжөөхэ тусхай программаар арбан агта хүлэгүүды худалдажа абанхай. Ножын нуур хадаа «Агинская степь» гэхэн хүрэлэнэй дэбисхэртэ оршоно. Энэ хүрэлэн 2004 ондо байгуулагдаһан юм. Тэрэнэй дэбисхэртэ археологийн, геологийн, ботаникийн, палеонтологийн һонирхолтой зүйлнүүд олдонхой.

Энэ нуур хаанаһаа иимэ нэрэтэй болоо гэшшэб гэхэдэ,

эрбень занар шулуутай, энэ шулууниинь хутага шэнги хабтагар үенүүдхээ бүридэнэ. Эрье зубшаад ябаханда, Ножын нуурай оёорһоо гараһан һонирхолтой зүйлнүүд хүл доогуур хэбтэдэг. Оршон тойрон ехэ үзэхэлэн гоё байдалтай, өөһэдөө ерэжэ харабал, бүришье һонин юм ааб даа.

- һүүлшын асуудал. Үнгэрэгшэ жэлдэ Агын тойрогто Монгол ороноор ехэ һонирхоно гэжэ хэлээ бэлэйт.

- «Буряад орондо аяншалга болон амаралта» гэхэн выставкын хүдэлмэридэ хабаадахадаа, Улаан-Үдын аяншалга эмхидхэдэг фирмэнүүдтэй нягта харилсаа холбоотой болохо зорилго табихан байнабди. Эдэ аяншалгын фирмэнүүд Улаан-Баатар ошохо хэрэг эмхидхэдэг байна. Үнгэрхэн жэлдэ Монголой Зүүн аймагаар аяншалга эмхидхэхэ гэжэ туршаад үзөөбди. Тиихын тула Чойбалсан ошоһон байнабди. Замдаа аяншалгын хэрэгсэлнүүд ёһоор түхээрэгдээгүй, угаһанай холбооншье байгуулагдаагүй, зочид буудалнуудшье үгы гэжэ хараабди.

Мүнөө үедэ Улаан-Үдэ-Хягта-Улаан-Баатар гээд аянда ябаха маршрут зохёожо байнхайбди. Июль һарада түрүүшын аяншалагшад энэ замаар аянда ябаха юм. Нангин шүтөөнтэй газарнуудаар агынхид ехэ һонирхоно. Тиихэдэ аянай энэ маршрутта шопинг гэжэ зүйл заатагүй оруулагдаха.

- Танда амжалта хүсэ!

Людмила ОЧИРОВА.

Амяараа түхээрэн гэлхэй мэтэ
Араараа баян орьёл юм лэ,
Аяараа шүтөөд, гороо хэхэдэ,
Аадарай аршаанаар арюухадаг юм лэ.

Орой гээрэнэ – олширог мэтэ,
Абар-табар мого һөөгүүг,
Олдохоор шухаг эрдэни мэтэ –
Арья барья шулуунууг.

Шулуун бүхэниинь шүтөөн лэ даа,
Шүтэһэн хүндэ абарал мэтэ,
Наранайнь элшэ адис лэ даа,
Намхан боголой шэбшээн мэтэ.

Найман зүгэй һалхин эндэ Нэбтэ үлээн эзэрхэдэг юм лэ,
Нангин хүсэл эгээл эндэ Найдал, бээлээ олодог юм лэ.

Үе-үе сэлмэг байг гээд Үдэрэй таба бороо һабирдаг,
Суранзандал үүлэды татааг,
Сула бүрхэг болохоо һанадаг.

АЛХАНЫН АЛТАН ОРОЙНҮО

Хүшээ алдһан хүниие һэргээдэг
Мүнхын хара уһан хаанаб?
Хүсэ нэмээжэ, хүниие богхоодог
Мүхэшгүй хаба шэнжэнь хаанаб?

Хүмэг шулуунай забһар соогуур,
Хүрһэтэ газарай хонхор соохоно
Мүнгэн шанагаар угхан абамаар
Мүнхын хара уһан олдодог.

Дуһал соонь – дуулана гэлхэй,
Дагшан ороной агуу зэдэлээн,
Дуһал соонь – дуурана гэлхэй
Домоглоходо, һэргэхээ яаран.

Амсааг үзээ: алантай сэлтэй
Амидаралда гуугаһан амтан дуһал,
Алишье сагта эмтэй гомтой
Ами залгамаар аршаанта дуһал.

Амяараа түхээрэн гэлхэй мэтэ
Араараа баян орьёл гээрэхээ,
Алханын алтан орой гээрэхээ
Аласай харгы арюухан лэ.

что во время таких больших молебнов боги горы Алханай так или иначе дают знать о себе: проявлением молитв на камне, пением дакин - небесных принцесс, звоном колокольчиков и литавр. На эти молебны собираются летом до 37 тысяч паломников, туристов, гостей из самых разных стран. Рассказывают, что однажды на горе Наран Хажод один британец медитировал три дня...

ансы массажа, пульсовой диагностики. Изумляет их искусство определения заболеваний по пульсу. Можно сразу узнать, какие органы подвержены болезни и тут же получить лекарства, изготовленные из растений и животного сырья. Уже в нескольких метрах начинается Алханайский аршан, целебные воды которого пользуются огромной популярностью. В первой верхней зоне расположены Глазной и Сердечный источники, затем другие, помогающие при болезнях почек, печени.

«Байкал-гео».

Понедельник, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 «МАЛАХОВ +»
11.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
12.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ВЗРЫВ НА ЛИНКОРЕ»
17.00 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 ЖДИ МЕНЯ
20.10 «СЛЕД»
21.00 Т/С «ПРИНЦЕССА ЦИРКА»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «МОРОЗОВ»
23.30 ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ ФИЛЬМ
00.20 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.40 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
01.20 «ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ»
01.50 ДНЕВНИК ХХХ МОСКОВСКО-ГО МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ
02.00 Х/Ф «В ПОИСКАХ ГАЛАКТИКИ»
03.30 ВЫПУСКНОЙ БАЛ. ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ КРЕМЛЯ
04.50 ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ ФИЛЬМ

«РОССИЯ»

05.45 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
08.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)

Вторник, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00, 19.00 НОВОСТИ
10.05 «МАЛАХОВ +»
11.20 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
12.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
13.20 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»
14.20 «ДЕТЕКТИВЫ»
15.00 ДРУГИЕ НОВОСТИ
15.20 «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.20 «ПРОДАВЦЫ СМЕХА»
17.00 Т/С «ОГОНЬ ЛЮБВИ»
18.00 «ФЕДЕРАЛЬНЫЙ СУДЬЯ»
19.20 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ»
20.10 «СЛЕД»
21.00 Т/С «ПРИНЦЕССА ЦИРКА»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «МОРОЗОВ»
23.30 «ДЕТИ ЛЕЙТЕНАНТА ШМИДТА»
00.30 НОЧНЫЕ НОВОСТИ
00.50 «НА НОЧЬ ГЛЯДЯ»
01.40 ДНЕВНИК ХХХ МОСКОВСКО-ГО МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ
01.50 Х/Ф «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
04.00 Х/Ф «МИСС СЭДИ ТОМПСОН»
05.30 «ДЕТЕКТИВЫ»

«РОССИЯ»

06.00 «ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!»
08.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ (НА БУР. ЯЗ.)
07.35, 09.34 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.55 «БАМБААХАЙ»
10.10 В НАРОДНОМ ХУРАЛЕ РБ
10.25 ТАЙЗАН
10.50 Т/С «ПРАВО НА ЗАЩИТУ»
11.45, 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.25 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.45 Т/С «ПРАВО НА ЗАЩИТУ»
13.45 Х/Ф «ВЕЧНЫЙ ЗОВ»
14.45 М/Ф «ПИНГВИНЫ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ВЗРОСЛЫЕ ИГРЫ»
16.35 «СУД ИДЕТ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ

07.35, 09.34 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
09.55 Х/Ф «МЕСТЬ»
11.45, 18.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50 Х/Ф «КУБАНСКИЕ КАЗАКИ»
15.20 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
15.40 Т/С «ВЗРОСЛЫЕ ИГРЫ»
16.35 «СУД ИДЕТ»
17.30 «КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ»
18.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
19.05 Т/С «ЖЕНЩИНА БЕЗ ПРОШЛОГО»
20.00 Т/С «РОДНЫЕ ЛЮДИ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
23.50 «МОЙ СЕРЕБРЯНЫЙ ШАР. МАРИНА ЛАДЫНИНА»
00.50 «ВЕСТИ+»
01.10 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ»
01.40 «СИНЕМАНИЯ»
02.10 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ

КУЛЬТУРА

08.00 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «ФАРА»
13.10 Д/Ф «КАНДИ. БУДДИЗМ СЕГОДНЯ»
13.25 ЛИНИЯ ЖИЗНИ. АЛЕКСЕЙ БОРОДИН
14.20 «МОЙ ЭРМИТАЖ»
14.50 ИЗ ЗОЛОТОЙ КОЛЛЕКЦИИ ТЕЛЕТЕАТРА. М. ГАРАЕВА. «ТАКОЙ СТРАННЫЙ ВЕЧЕР В УЗКОМ СЕМЕЙНОМ КРУГУ»
16.30 ДОКУМЕНТАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ. «ХОЛОДНЫЕ ВЕТРЫ «УТРА ПОБЕДЫ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

19.05 Т/С «ЖЕНЩИНА БЕЗ ПРОШЛОГО»
20.00 Т/С «РОДНЫЕ ЛЮДИ»
21.30 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «КОЛДОВСКАЯ ЛЮБОВЬ»
23.50 «ФОРМУЛА КЕЛДЫША. ПРОСЧЕТ ГЛАВНОГО ТЕОРЕТИКА»
00.50 «ВЕСТИ+»
01.10 Х/Ф «ДЕВЯТЬ ЯРДОВ»
03.05 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 20.30, 00.30 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «В ГЛАВНОЙ РОЛИ...»
11.50 Х/Ф «ДЕНЬ СВАДЬБЫ ПРИДЕТСЯ УТОЧНИТЬ»
13.25 ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО. «ПЕРВЫЕ ОТКРЫТКИ В РОССИИ»
13.45 «ТЕМ ВРЕМЕНЕМ»
14.40 АСАДЕМИА
15.10 Т/С «ДУБРОВСКИЙ»
16.15 «ЖИВОЕ ДЕРЕВО РЕМЕСЕЛ»
16.30 80 ЛЕТ ИННЕ ЛИСНЯНСКОЙ. «МОНОЛОГ ДЛИННОЮ В ЖИЗНЬ». 1 Ч.
17.00 М/С «ЗВЕЗДНЫЙ ПЕС»
17.25 М/Ф «КОТ В КОЛПАКЕ»
17.35 Х/Ф «КАПИТАН»
18.00 Д/Ф «МИГЕЛЬ ДЕ СЕРВАНТЕС»
18.10 Д/С «ВСЕ О ЖИВОТНЫХ». «ИГУАНЫ»
18.35 ДВОРЦОВЫЕ ТАЙНЫ. «КОТ-ТЕДЖ В ЦАРСКОМ СЕЛЕ»
19.00 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
19.05 Д/Ф «КАФЕДРАЛЬНЫЙ СОБОР В ШИБЕНИКЕ. ВЗГЛЯД, ЗАСТЫВШИЙ В КАМНЕ»
19.20 ВЕНОК ТЕАТРОВ. ЛИТОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА
20.00 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
20.55 Х/Ф «СВИНАРКА И ПАСТУХ»
22.15 Д/Ф «ГРУБИАН И ГАЛАТЕЯ. МАРИНА ЛАДЫНИНА»
23.00 БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ. ЮРИЙ ОЛЕША И ОЛЬГА СУОК
23.45 «АПОКРИФ»
00.50 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
00.55 «БОЛЬШОЙ ТЕАТР ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ». АВТОРСКОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ

17.00 М/Ф «ОСТОРОЖНО, ШУКА!», «БОБРЫ ИДУТ ПО СЛЕДУ»
17.35 «АМАЗОНКА ВСЕРЬЕЗ»
18.00 Д/Ф «ГАЛИЛЕО ГАЛИЛЕЙ»
18.10 Д/С «ВСЕ О ЖИВОТНЫХ». «МОРСКИЕ СЛОНЫ»
18.35 ПЛЕННИЦЫ СУДЬБЫ. НАТАЛЬЯ ЛОПУХИНА
19.00 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
19.05 Д/Ф «ТИМБУКТУ. ГЛАВНОЕ - ДОБРАТЬСЯ ДО ЦЕЛИ»
19.20 ДОСТОЯНИЕ РЕСПУБЛИКИ. СЕЛО ФЕРАПОНТОВО (ВОЛОГОДСКАЯ ОБЛАСТЬ)
19.30 «БЛОКНОТ»
20.00 НОЧНОЙ ПОЛЕТ
20.55 Х/Ф «СКАЗАНИЕ О ЗЕМЛЕ СИБИРСКОЙ»
22.35 Д/Ф «АРБАТСКИЙ РОМАНС»
23.35 «ТЕМ ВРЕМЕНЕМ»
00.50 «МЕЛОДИЯ СТИХА»
01.00 ПРО АРТ
01.30 «НЕЧЕТНОКРЫЛЫЙ АНГЕЛ». ПАВЕЛ ЧЕЛИЩЕВ
02.20 Д/Ф «ТИМБУКТУ. ГЛАВНОЕ - ДОБРАТЬСЯ ДО ЦЕЛИ»
02.40 Д/Ф «ЛЕТАЮЩИЕ ЧУДОВИЩА»
03.35 МУЗЫКАЛЬНЫЙ МОМЕНТ. ВАЛЬСЫ Д. ШОСТАКОВИЧА ИЗ МУЗЫКИ К КИНОФИЛЬМАМ

АРИГ УС

08.10 «АБИТУРИЕНТ-2008». ПОГОДА «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
08.30 М/С «ОХ УЖ ЭТИ ДЕТКИ»
09.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
09.30 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ
10.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30 Т/С «САША ПЛЮС МАША»
12.00 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
12.30 М/Ф «ШОУ РЕНА И СТИМПИ»
13.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА»
13.30 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
14.00 М/С «ТОТАЛЛИ СПАЙС»
14.30 «ТАКСИ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.10 Х/Ф «БЛАДРЕЙН»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.15 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ

01.50 Х/Ф «БАРХАТНЫЕ ПАЛЬЧИКИ»
02.55 Д/Ф «МАШИНА ВРЕМЕНИ». «МИР, СОЗДАННЫЙ ВРЕМЕНЕМ»
06.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
07.10 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ». ПОГОДА
08.00 «ТАКСИ»
08.30 М/С «ОХ УЖ ЭТИ ДЕТКИ»
09.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
09.30 НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ
10.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
11.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
12.00 М/С «КРУТЫЕ БОБРЫ»
12.30 М/Ф «ШОУ РЕНА И СТИМПИ»
13.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖИММИ НЕЙРОНА»
13.30 М/С «ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ»
14.00 М/С «ТОТАЛЛИ СПАЙС»
14.30 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
15.00 «ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
15.30 «ДОМ-2. LIVE»
17.05 Х/Ф «АМЕРИКАНСКИЙ ПИРОГ»
19.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.15 «АБИТУРИЕНТ-2008». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
19.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
23.35 Х/Ф «УЛЕТНЫЙ ТРАНСПОРТ»

Тивиком

06.25 «ВЕЧЕР С ТИГРАНОМ КЕОСЯЯНОМ»
07.00 «НАШ ГОРОД»
07.35 Д/Ф «ТАИЛАНД: ПУТЬ ДАО»
08.00 «ДРУЗЬЯ»

19.30 Т/С «ГУМАНОИДЫ В КОРОЛЕВЕ»
20.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
20.35 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ ПО ПРИМЕНЕНИЮ»
21.00 Т/С «СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ»
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ». «ЗНАКИ ЗОДИАКИ»
23.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА. «НОВОСТЯ»
23.35 Х/Ф «АМЕРИКАНСКИЙ ПИРОГ»

Тивиком

07.00 «ОБЪЕКТИВ»
07.40 «САМ СЕБЕ ХОЗЯИН»
08.05 Т/С «ДРУЗЬЯ»
08.30 Х/Ф «МОСКВА ЗЕРО»
10.10 «ДАЛЬНИЕ РОДСТВЕННИКИ»
10.30, 13.30, 20.30, 00.30 «24»
11.00 «В ЧАС ПИК»
12.00 «ЧАС СУДА»
13.00 Д/Ф «ТАИЛАНД: ПУТЬ ДАО»
14.00 «ЗВАНЫЙ УЖИН»
14.55 Х/Ф «20 000 ЛЬЕ ПОД ВОДОЙ»
19.00 «В ЧАС ПИК»
20.00 «НАШ ГОРОД»
21.00 «СОЛДАТЫ. ДЕМБЕЛЬСКИЙ АЛЬБОМ»
23.00 «ГРОМКОЕ ДЕЛО»: «ЗАКОН АНАСТАСИИ»
00.00 «НАШ ГОРОД»
01.00 «АКТУАЛЬНОЕ ЧТИВО»
01.15 «ТРИ УГЛА С ПАВЛОМ АСТАХОВЫМ»
02.15 «НАШ ГОРОД»

СТС - «БАЙКАЛ»

06.25, 07.15, 07.40, 08.10, 08.25, 00.25, 00.50, 01.20, 01.55, 02.20, 02.50, 03.20 СКАЖИ НА СТС-БАЙКАЛ
16.10, 18.55, 20.05, 21.55, 23.35, 00.55, 01.55 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ: БУРЯТИЯ
06.00 М/С «ЧЕЛОВЕК-ПАУК»
06.55 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
07.30 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
08.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
09.00, 13.30, 18.30, 00.00 ИСТОРИИ В ДЕТАЛЯХ
09.30 Т/С «КТО В ДОМЕ ХОЗЯИН?»
10.00 ГАЛИЛЕО
10.30 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»

11.30 Х/Ф «ДОЧКИ-МАТЕРИ»
12.30 Т/С «ВСЯ ТАКАЯ ВНЕЗАПНАЯ»
13.00 М/С «ОЛИВЕР ТВИСТ»
14.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ»
14.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА»
15.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ БАЗЗА ЛАЙТЕРА И ЗВЕЗДНОЙ КОМАНДЫ»
15.30 М/С «ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
16.00 Т/С «САБРИНА - МАЛЕНЬКАЯ ВЕДЬМА»
16.30 ГАЛИЛЕО
17.00 Т/С «МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ»
17.30 Т/С «ГЕРОИ»
19.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ»
20.00 Т/С «Я ЛЕЧУ»
21.00 Т/С «АТЛАНТИДА»
21.58 «СКАЖИ!»
22.00 Х/Ф «ДЖУНИОР»
00.30 СЛАВА БОГУ, ТЫ ПРИШЕЛ!
01.45 Х/Ф «ЗОЛОТОЙ ЧАС»
04.10 МУЗЫКА НА СТС

ДТВ

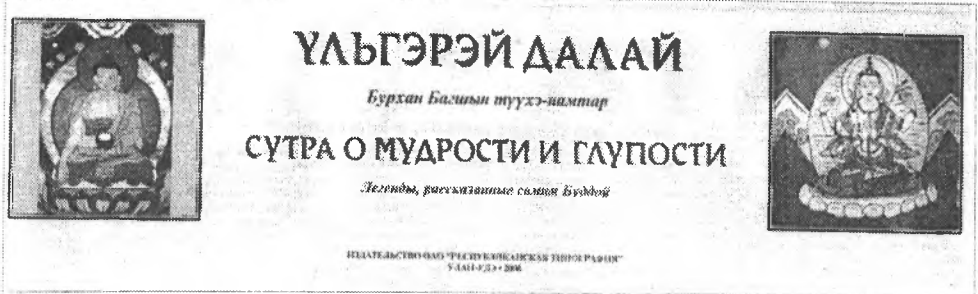
09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
09.55 ТЕЛЕМАГАЗИН
10.25 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
12.30 Т/С «КОМИССАР РЕКС»
13.25 Х/Ф «БУНТ ПАЛАЧЕЙ»
15.05 «В ЗАСАДЕ»
15.30 Т/С «УТОМЛЕННЫЕ СЛАВОЙ»
16.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.00 Т/С «КОМИССАР РЕКС»
18.00 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
18.30 Т/С «С.С.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
19.30 Х/Ф «МОШЕННИКИ»
21.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
22.30 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
23.00 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
23.30 «САМОЕ НЕВЕРоятНОЕ ВИДЕО»
00.30 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
01.00 Т/С «С.С.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
02.25 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
03.25 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.55 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»

ДТВ

09.00 УДАЧНОЕ УТРО
09.50 МУЗЫКА НА ДТВ
09.55 ТЕЛЕМАГАЗИН
10.25 МУЛЬТФИЛЬМЫ
11.30 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
12.00 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
12.30 Т/С «КОМИССАР РЕКС»
13.30 Х/Ф «ОТРЯД»
15.30 Т/С «УТОМЛЕННЫЕ СЛАВОЙ»
16.00 Т/С «КРУТОЙ УОКЕР»
17.00 Т/С «КОМИССАР РЕКС»
18.00 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
18.30 Т/С «С.С.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
19.30 Х/Ф «ЗОЛОТОИСКАТЕЛИ»
21.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
22.30 «ОСТОРОЖНО, МОДЕРН-2!»
23.00 «САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО»
23.30 «САМОЕ НЕВЕРоятНОЕ ВИДЕО»
00.30 Т/С «БЕЗМОЛВНЫЙ СВИДЕТЕЛЬ»
01.00 Т/С «С.С.I. МЕСТО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛАС-ВЕГАС»
02.00 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
02.30 ЧУДЕСА СО ВСЕГО СВЕТА
03.25 «КАРДАННЫЙ ВАЛ +»
03.55 «ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ»
04.25 Т/С «ИЕРИХОН. ГОРОД ОБРЕЧЕННЫХ»
05.10 НОЧНОЙ КЛУБ
07.10 Х/Ф «СЕКРЕТНЫЙ АГЕНТ МАК-ГАЙВЕР»

Һэеы гэр худалдагдана.
Тел.: 8-924-657-0148.

Продаю коляску.
Тел.: 89021650298.
Продаю новый брусовой дом.
Тел.: 619241.

УЛЬГЭРЭЙ ДАЛАЙ
Бурхан Балмын түүхч-ламтар
СҮТРА О МУДРОСТИ И ГЛУПОСТИ
Лекции, рассказанные самим Буддой

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдахи дугаарнуудта.)
Тэр сагта бирманай барижа ябахан хаанай толгойн үгэжэ гашалхада, тэрэнээ орхёод ябашаба. Зарим бирманууд тэрэниие харахадаа ингэж хэлэбэд:

- Ши айхабтар хоротой амитан байнаш. Хаанай толгойе юунэй тулада таһалаабиши, гэжэ дүтэ үзбэгүй. Баһа харгыда ороод ябахадань, дайралдаһан хүнүүд барандаа тэрэниие муушалжа, эдээ хоол үгэбэгүй. Тийхэдэн бирман гэдэнэ эхээр үлэсэжэ ябахадань, Шимасана хаанай үхэнэн тухай дуулаад, һананан хэрэгэйнгээ буруу хүрэхэдэ, маша эхээр айн сошоод, зүрхэниинь долоон хэнэг боложо хахараад, шуһаар бөөлжэжэ үхэбэ. Шимасана хаан бирман хоёр үхэн сасуугаа забһаргүй амитан тамада унаба.

Саран Гэрэл хаан гашуун зоболон гэтэлэн үхэхэдөө, дээдэ изагуурта тэнгэри болон түрбэ, нанда аа! Тэрэ сагта тэрэ ушартахи Шимасана хаан нүгэлтэ шолмос байгаа. Тэрэ сагта тэрэ ушартахи тэрэ бирман Дэвада бэлэй. Тэрэ сагта тэрэ ушартахи модной тэнгэри хадаа Маха Мудгадаяни мүн. Тэрэ сагта тэрэ ушартахи Маха Чандра түшэмэлын Шариин хүбүүн болоно. Тэрэ сагта минии үхэхэ болоходо, эхээр шаналан тэсэжэ ядаад, намһаа урид үхэнэн юм. Мүн мүнөөшье минии нирваан болохо байһые дуулаад, тэсэжэ шадангүй, намһаа түрүүн нирваан болоһон байна, гэжэ Илажа Түгэс Нүгшэнэн бурханай зарлиг болоходо, һанан түгэлдэр Ананда ба хамаг нүхэдэнь нэгэн аялгаар бурханай ном ушһаад:

- Маша гайхамшагта юумэн болобо даа, гэлсэжэ һайшаан магтаад, даяан бисалгал хэшээһэндээ зариманиинь дүрбэн урые! олобо, зариманиинь эрхим дээдэ боди хутаг олобо. Бурханай зарлигыг бултадаа сонсожо, бэшэрэн элитэ эхээр баясаба.

24. ТҮШЭМЭЛ ИЗАГУУРТА ДОЛООН ХҮБҮҮД ТҮХАЙ ЗҮЙЛ

Ингэжэ минии сонсоһон нэгэн сагта Илажа Түгэс Нүгшэнэн бурхан Ширавасун балгастахи Илагша хан хүбүүнэй сээсэгилгэ Этигэлгүй эдээн үгэлэгэтын хотоло баясхангай хүрээндэ заларжа һууба гэж.

Тэрэ сагта Гэгээнэ илаһан хаанда Гүрөөһэн гэжэ нэрэтэй нэгэ түшэмэл бии һэн ха. Тэрэ түшэмэл эд зөөрээр захгүй баян байгаа. Тэрэ түшэмэл долоон хүбүүтэй һэн. Зургаан хүбүүдэнь һамга абаад, одхон хүбүүнэйнгээ һамга абааһагүйдэ, эсэгэнь ингэжэ бодоһо: «Одоо би үтэлжэ үхэхэ дүтэлбэб. Энэ одхон хүбүүндээ нэгэ һайн һамга оложо үгэхэ байгаа».

Тэрэ сагта Гүрөөһэн түшэмэл нэгэ бирман хани нүхэртэй байгаа. Тэрэ бирмантай уулзаад, хөөрэдэхэ үедөө:

- Ай бирман, минии энэ одхон хүбүүндэ һэн оложо үгэхэ хэрэгтэй. Хаанаһаа олохоёо өөрөө мэдэнгүйб. Ай, бирман, ши бүхы уласуудаар ябаад, буян хэштөгэй оюун мэргэн үзсэхэлэн һайхан нэгэ басагыг шэнжэжэ үзөөд, хүбүүндэм зууршалжа туһалһи. Ашыһи би харьюулааб, гэжэ түшэмэлэй гуйһада:

- Тиймэ болгогой, гэжэ бирман найдуулаад, хамаг уласуудаар ябаба. Нэгэ Ширитигда гэжэ уласта табан зуун басагадай һамга наадаад, һайхан сээсэгүүдэ түүжэ, бурхание тахижа байхыень хараба. Тэдэ басагадай тэндэнэ ябахадань, бирман хойноһоон даһаа һэн ха. Басагад нэгэ багахан горхондо хүржэ, гуталаа тайлаад, уһа гаталба. Тэдэнэй нэгэ үхин гуталаа тайлангүй, гуталгата уһа оймон гарашаба. Саашаа ябахадань, нэгэ мүнрэнэ тулажа, басагад өгэлээ тайлаад, уһа гаталба, харин урда тээнэ уталгата горхоние гаталһан басаган дэгэлээ тайлангүй голые гаталба. Саашаа ябажа, басагад нэгэ ой руу орожо, модон өөдэ абиран гаража, сээсэг таһалба. Харин гутал, дэгэлтээ уһа гэтэлһэн басаган газараар сээсэг түүжэ, бэшэнһээ олон сээсэгтэй болобо.

Бирман тэрэ үхинэй хажууда ошожо:

- Ай, басаган, шамһаа нэгэ юумэ асуухамни, ши аятайханаар харюу үгөөрэй, гэжэдэнэ:

- Юу асууха гээбта, асуугты, гэжэ басаган харюусаба.

- Ай басаган, бусадай уһа гарахадаа гуталаа тайлахадань, ши гансаараа хубсатата уһа гаталһан шалгаанһи юун бэ?

- Ай, бирман, танай тэрэ һонирхоһон зүйл гайхахаар юумэн бэшл даа. Ай бирман, би хуурай газараар ябахадань, шулуу, хадхууртай харганаа гэхэ мэтэ муу һайн юумэнһээ зайлажа ябадагби. Уһан соо хадхууртай юумэнэй, могой гү, али хорото хорхойе харангүй гэхэхэ һаа, хүлөө алдаха гү, али хадхуулжа болохо байна биһууб, гуталаа тайлангүй горхоние гаталһан

шалтагамни тэрэ болоно.

- Бусад үхидэй дэгэлээ тайлаад гол гаталхадань, шинии гансаараа дэгэлтээ гаталаашан юун гэнэн удхатайб?

- Басаган хүнэй бээдэ һайн муу бэлгэ тэмдэг олон байдаг. Хэрбээ хүн һайн бэлгэ хараа һаа, юуһе хэлэхгүй, харин муу бэлгэ хараа һаа, наада энэдэн болохо бшуу, тиймэһээ би дэгэлтээ уһа гарааб.

- Һүүлээрнэ бэшэ басагадай модон өөдэ абиража, сээсэг таһалхадань, ши гансаараа модон өөдэ абирангүй, газараар сээсэг түүһэн шалтагаанһи юун бэ?

- Модон өөдэ абирахада, гэшүүһэн хухаржа, газарта унажа, гэмэлтэжэ болохо байна бшуу, тиймэһээ абираагүйб, гэжэ басаган бирманда харюусаба.

Тэрэ басаганай эсэгэ Гэгээнэ Илаһан хаанай дүүһэн һэн ха. Хаанай дүү, энэ басаганай эсэгэ урда сагта ямар бэ даа гэмэ эзмэ хэнэнһингээ түлөө тэрэ улаһаа үлдүүлжэ эндэ эрээд, Ламча гэжэ һамга абажа, энэ басагагай болоо һэн ха.

Тэрэ бирман басаганда хандажа:

- Ай, үхин, ши хурса ухаатай байнаш, аба эжыһи бии гү? - гэжэ асууба.

- Аба эжыһи бии, гэжэдэнэ:

- Тиймэһээ би шамтай гэртэнтэй ошолсохом, гэжэ бирман хэлээд, хамта ябажа, хаалгандань хүрэхэдэн, басаган гэртээ орожо, аба эжыдээ:

- Хаалгаданай нэгэ бирман эрээд, тантай уулахаа гэнэ, гэжэ дуулахадань, эсэгэнь газашаа гаража таниһаад, амар мэндээ хэлсэбэ.

- Энэ һайхан үхин шинии гү? - гэжэ бирманай асуухада:

- Минии үхин даа, гэжэ басаганай эсэгэ харюусаба.

- Басагыһи бэри болгохоёо хүн гуйгаагүй гү?

- Даб дээрэ үгы даа.

- Зай, Ширавасун балгасдахы Гүрөөһэн гэжэ түшэмэлые таниха гүш?

- Бидэ тэрэнтэй ураг садамни.

- Тэрэ түшэмэл долоон хүбүүтэй юм. Тэдэ долоонэй эгээ бага хүбүүниинь үзсэхэлэн гоё хүбүүн юм. Тэрэ хүбүүндэ басагыһи эрээ һаа, үгэхэ гүш?

- Тэрэ түшэмэл ехэ һайн изагууртай хүн юм. Хэрбээ басагыһи эрээ һаань, шинии зууршалгаар үгэхэ байнаб, гэжэ гэрэй эзэнэй харюусахада, бирманай бусажа эрээд, ябаһан бүхы ябахадань тэрэ Гүрөөһэн түшэмэлдэ хөөрөжэ үгэхэдэн, тэрэ түшэмэл мори, тэргэ болон абажа ошохо бүхы юумээ түгэс бэлдээд, нүхэдтээ хамта Ширитигда гэжэ уласта ошоһо. Тэдэ дүтэ ошоод, нэгэ хүниие түрүүн эльгээхэдэ, ингэжэ захиба:

- Ай, хүн, ши түрүүн ошоод, басаганай эхэ эсэгэдэ маниие ай-сүй эрээд ябана гэжэ дуулаа, гэбэ.

Тэрэ хүниинь гуйлгэжэ ошоод дуулахадань, гэрэй эзэн асари ехэ түрэ найр бэлдээд, басагаһа хүргэжэ үгэхэ гэжэ түхээрбэ.

Уданшьегүй худа урагуудын буужа эрээд, түрэ найр бүтэбэ. Басагаһа хүргэжэ дээрээ эхэн олон зон соо:

- Ай, үхини, ши энэ үдэрһөө хойшо саг үргэлжэ гоё дэгэл үмдэжэ ябаарай, һайн эдээ эдижэ байгаарай, үдэр бүри таһалгарягүй толдо бээе хараарай, гэжэ басаганда захиба.

- Тийгэнгүй яахабиб, гэжэ басаганай харюусахада, хадам эхэ эсэгэ хоёрын дүрагуйһэн: «Хүнэй нэгэ наһанда зоболон жаргал хоёрой мүнхэ бэшэ байхадань, саг үргэлжэ үмдэхэ гоё дэгэл, эдижэ һайн хоол хаанаһаа олохо юм. Саг үргэлжэ бээе толдо хаража байха хэрэг юуб», гэжэ сэдхэбэ.

Тийгэжэ хоорондоо арсалдаатайгаар хуриһаа хээд, тараа һэн ха. Түрын зоной замдаа орожо, улас тээшээ даһшажа ябахадань, зуурандань нэгэ һайн һэрюухэн байһан байба. Гүрөөһэн түшэмэл нүхэдөөрөө тэрэ гэртэ ороод аяшархан һуужа һуутарнь, шэнэ бэринь хойноһоон орожо, хадам эсэгэдээ:

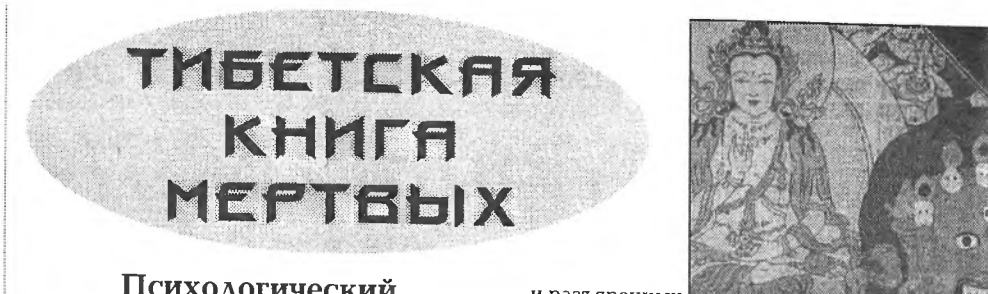
- Энэ байшанда һуужа болохогүй. Энэ бөөрээ газашаа гаража соёрхогты, гэжэ хэлэхэдэн, түшэмэл бэрингээ үгөөр газашаа гараба.

Нэгэ хэдэн хүнэй газашаа гарангүй һуухадань, морид болон үхэрнүүд шүргөөжэ, ойроһон зуура тэрэ гэрьенэ унагаажархиба. Зосоонь һууһан хүнүүд даруулжа үхэшбэ. Хадам эсэгэнь ингэжэ сэдхэбэ: «Энэ бэрини зоболонгуй аманһаа намайе гаргаба гэшэ», гэжэ бэридээ һай һанаба.

Тэндэнэ ябаад, харгыдаа нэгэ үһнэ ногоотой голдо тогтоод, хадам эсэгэнь һуухада, бэринь хойноһоон хүржэ эрээд:

- Энэ голдой эрьдэ һуужа болохогүй, ондоо тээ ошожо һуугты, гэжэдэн, бэрингээ үгөөр ондоо газарта ошоод һуухадань, түргэн хура орожо, гол эхээр үерлөө һэн ха. «Энэ бэрини намайе хоёр зоболонһоо абарба», гэжэ хадам эсэгэнь сэдхэбэ.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

ТИБЕТСКАЯ КНИГА МЕРТВЫХ

Психологический комментарий доктора К.Г.Юнга
(Продолжение. Начало в предыдущих номерах).

О высокородный, истинно ты наделен властью совершать чудесные действия, которая, однако, не является результатом самадхи, но способностью, возникшей в тебе естественным путем, и, следовательно, имеющей природу кармической силы. Ты способен в мгновение пересечь четыре континента, что окружают гору Меру. Или же можешь в миг прыгнуть в любое место, какое пожелаешь; ты обладаешь способностью добираться туда за то время, необходимое, чтобы согнуться или выпрямить руку. Будь равнодушен к этим способностям, позволяющим создавать иллюзии и изменять форму, будь к ним равнодушен.

Для этих сил нет ничего невозможного. Сейчас ты обладаешь способностью использовать их по своему желанию. Знай это и молись своему гуру.

О высокородный, «Видимое божественным глазам подобной природы» означает, что все существа одинаковой природы, имея одинаковую конституцию или уровень знания в Промежуточном Состоянии, увидят друг друга. К примеру, те существа, коим суждено родиться среди дэвов, увидят друг друга и так далее. Не испытывай к ним безумную любовь, когда увидишь их, но медитируй на Сострадающем.

«Видимое божественным глазам подобной природы» означает также, что дэвы, будучи рожденными чистыми в силу своих заслуг, видими чистым божественным глазам тех, кто практикует дхьяну. Они не будут видеть их все время; умственно сосредоточившись на них, они их увидят, а не сосредоточившись - не увидят. Иногда, даже во время занятия дхьяной, они могут отвлечься и не увидеть их.

ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЩЕСТВОВАНИЯ В ПРОМЕЖУТОЧНОМ СОСТОЯНИИ

«О высокородный, обладатель такого тела увидит родные, находящиеся на земле места и родственников, как бывает во снах. Ты увидишь своих родственников и знакомых и заговоришь с ними, но не получишь ответа. Тогда, увидев, как они и семья твоя плачут, ты подумаешь: «Я мертв! Что же мне делать?» - и ощутишь величайшую муку, как рыба, выброшенная из воды на раскаленные угли. Такие муки ты будешь испытывать сейчас. Но жалость к себе уже не даст тебе ничего. Если у тебя есть божественный гуру, помолись ему. Помолись Божеству-Покровителю, Сострадающему. Пусть даже ты и ощущаешь привязанность к своим родственникам и знакомым, она не принесет тебе пользы. Посему откажись от привязанности. Помолись Сострадающему Владыке; у тебя не будет ни печали, ни страха, ни трепета.

О высокородный, когда тебя понесет тудастюда непрекращающийся ветер кармы, твой разум, лишенный оловы, уподобится перу, что швыряет ветер, скачущий на коне дхьяния. Непрестанно и помимо своей воли ты будешь блуждать. Всем, кто оплакивает тебя, ты скажешь: «Вот я, не плачьте». Но они не услышат тебя, и ты подумаешь: «Я мертв!» И в это время ты снова почувствуешь себя очень несчастным. Не печалься...

Будет серый сумеречный свет и днем, и ночью, и во все времена. В таковом Промежуточном Состоянии ты будешь пребывать один, два, три, четыре, пять, шесть или семь недель до сорок девятого дня. Сказано, что обычно смертные испытывают несчастье Сидпа Бардо около двадцати двух дней, но здесь все определяет карма, и посему точный срок неизвестен.

О высокородный, примерно в это время лютый ветер кармы, ужасный, невыносимый, ударит тебе в спину с жуткой силой и понесет тебя вперед. Не бойся его. Это твоя собственная иллюзия. Перед тобой появится густая страшная тьма, и из середины ее донесутся такие устрашающие крики, как «Бей! Убей!» и другие подобные угрозы. Не бойся их.

В случаях с людьми, имеющими много дурной кармы, порожденные кармой плотоядные ракшасы или демоны, вооруженные различными оружием, кричат: «Бей! Убей!» - и так далее, производя ужасающий шум и крики. Они устремятся на такого человека так, словно бьются друг с другом за то, что первый ухватит добычу. Также наступят иллюзорные видения, в которых его будут преследовать различные ужасные хищники. Также появятся снег, дождь, тьма, свирепые ураганы и видения того, что за ним гонится множество людей. И будет грохот обрушивающихся гор

и разъяренных потоков разливающихся морей, и рев огня, и свирепые ветры.

Когда возникнут эти звуки, испугавшись их, человек побежит от них куда глаза глядят, не разбирая дороги. На пути его встанут три ужасные пропасти - белая, черная и красная. Они будут глубоки и вызывать ужас, и возникнет чувство, что вот-вот упадешь в них. О высокородный, на самом деле, это не пропасти. Это Гнев, Похоть и Глупость.

В это время пойми, что ты пребываешь в Сидпа Бардо. Воззвав к Сострадающему, искренне молись ему так: «О Сострадающий Владыка и мой гуру, и Драгоценные Три Тела, не допустите, чтобы я (такой-то) провалился в несчастливые миры». Постарайся не забыть сие...

Другие, накопившие заслуги и искренне отдававшие себя служению вере, испытают различные приятные удовольствия, счастье и облегчение в полной мере. Но тот вид никаких существ, которые не заслужили награды и не сотворили плохую карму, не будут испытывать ни удовольствия, ни боли, но нечто вроде тусклого и тупого безразличия. О высокородный, посему, что бы ни случилось - какие бы приятные удовольствия ты ни испытывал - не увлекайся ими; не пристрастись к ним, но думай: «Пусть эти заслуженные радости будут моим даром Гуру и Трех Телам». Избавься от слепой привязанности и страстных желаний.

Пусть даже ты не испытываешь удовольствия или боли, но лишь безразлично, сохраняя свой разум в сосредоточенном состоянии медитации на Великом символе, но не думай, что медитируешь. Это имеет огромное значение.

О высокородный, в это время ты сможешь ненадолго отдохнуть у мостов, в храмах, возле ступ восьми видов, но не сможешь оставаться там долго, ибо твой разум отделился от твоего земного тела. Из-за этой неспособности задержаться, побыть на одном месте ты часто будешь ощущать смутнение, досаду и панику. Иногда твой Узнающий будет тусклым, иногда мимолетен и бессвязен. Тогда у тебя возникнет такая мысль: «Увы, я мертв! Что же мне делать?» - и из-за этой мысли Узнающий опечалится, в сердце разольется холод, и ты испытаешь бесконечную тоску. Поскольку тебе нигде не будет отдыха и ты будешь понуждаем двигаться дальше, не думай о различных вещах, но позволь своему разуму пребывать в своем собственном неизменном состоянии.

Что касается пищи, то ты сможешь отведавать только то, что тебе посвящено, и никакую другую. То же касается друзей в это время, то тут определенно сказать нельзя.

Существуют признаки блуждания ментального тела в Сидпа Бардо. В это время счастье и несчастье будут от кармы.

Ты увидишь свой собственный дом, присутствующий в нем людей, родственников и труп и подумаешь: «Теперь я мертв! Что же мне делать?» - и, охваченный сильной печалью, ты подумаешь: «О, чего бы я ни отдал за то, чтобы обладать телом!» И, думая так, ты будешь блуждать тут и там, разсыкая тело.

Пусть даже ты мог войти в мертвое тело девять раз подряд, слишком уж долгий срок ты провел в Ченьид Бардо, и тело твое будет замерзшим, если смерть твоя случилась зимой, разложится, если летом, а если нет, то твои родственники его уже кремировали, или предали земле, или бросили в воду, или отдали хищным птицам и зверям. Тогда, не найдя себе места, в которое можно было бы войти, ты испытаешь томление и почувствуешь себя так, будто ты пытаешься протиснуться в щели и трещины среди камней и валунов. Таковые страдания происходят в Промежуточном Состоянии при поисках нового рождения. Хотя ты и ищешь тело, но ничего, кроме неприятностей, не добьешься. Забудь о желании обрести тело; пусть твой разум пребывает в состоянии покорности и смирения и постарайся, чтобы он там и оставался.

Если подготовит человека таким образом, то обретет он освобождение из Бардо.

Перевод с тибетского на английский Кэзи Дава-Самдуна. Перевод на русский А.Боченкова. Редактор Д-р Ивэнс-Вентц.

(Продолжение следует).

Буряадай элитэ уран зохёолшо Чимит ЦЫДЕНДАМБАЕВАЙ 90 жэлэй ойдо

БУРЯАД БАСАГАН

Туужаһаа хэнэг

Чимит Цыдендамбаев

(Үргэлжэлэл. Эхинийн июнийн 12-ой дугаарга).

Хүнэй хонин даха ахылан хэдэрхэн Жаргалма ойггоо орбон түгсэгэй оройдо үбдэгөө тэбэрээд нуужал байна. Гурбан түүдэгэй ольһон, халуун дулаан утаан гурбан тээһэнь дулаасуулжа, хонин дахын газанаа халуун зобшотор шарана. халхинай ехэдэхэдэ, түүдэгэй үндэр дүлэн бүри ойгуур шарбажа, Жаргалма хашхараад, доошоо унан алдана. Тээд тэрэ балай юумэ һонороор ойлогожье биранагүй. Хаана эхилһэн юунэй юугээр дүүржэ байһые бүүртүүр мэдэхэдэл гэнэ. Үе үе үни холын, мэнэ һаян юумэнүүд худхарна. Тиигһээр байгараа үүрэй сайжа эхилһэндэл толгойнь туяаржа, орхижо ошохоёо ошонтоһон, мартагдахаяа мартагдаһан зүйлүүд гэртээ бусажа тэхэринэ. Хүлэгтэй шэнги нуухаяа болжож, гар хүлөө хүдэлгэнэ, түгсэгдээрээ эрьеддэжэ, алишье талаа адлидань дулаасуулхаяа оролдоно.

В. Гончарай зураг.

- Зай... Галай унтархаһаа айхаяа болёобди... Түүдэгнэй түүдэг болоо... Хэн гэжэ нэртэй, хаанаһаа ябаһан хэнэй үрэ бэе гэшэбши? Сүлөө ороо һаа, хэлыш! Амиды һаа, дуугарыш! Юун хүн болооб? Юундэ харгыһаа годирбош? Дэгэл гуталһин хаанаб? Ши яахадаа эндэ иигэжэ гурбан түүдэгэй дунда, хонин даха хэдэрээд, түгсэгэй оройдо нуужал байха болоһон хүн гэшэбши?

Хаанаһаа ябаһан хэн байһанаа, болоһон бүхы юумэтэйгээр саадань таһаг нһоһаг гүүлэн, урда хойно оруулжа байжа, хэлээ үгбэ. Заримдаа Гэрэлтын өөрын мэдэхэ юумэнэй байһандал, гол шухала юумэ мартана. Үе үе нэгэ хэлһэнээ байд гэд дахин дабтана.

- Зай, зай... хүрэг... Бултынь ойлгооб... Хэрбээ миний хүсэжэ ерээгүй һаа, ши мүнөө үни хада шулуунһаа хатуу болоһон Сагаан Дара эхэ нуужа байха байгааш. Бурханай үгышые һаа, үгы тэрэ бурханда мүргэжэ хуу... Иимэ тэнгээр хосорхо гэжэ байхадаа толгойдоо юу бодһон эхэнэр гэшэбши? Харахында ссэн бэрхэшые, сэбэр гоёшые бэри хэбэртэйши. Тэнэг үгэ тараһан тэднэрэй хото хоолойнь халаабшатай нодаргаар таглажархихал ёһотой байгааш. Баяд ноёдой тухирдаһан, барга мунхагай шорой шаара болохол зоной гаргаһан үгэ байха. Нюдарган баяшуулай хэлһэн хэрэг. Би мэдэжэ байнаб. Тэднэрши тиимэл юумэ шаадаг байха. Яар яндан шаара, шалхамаг тэдэниие суглуулжа, нэгэ аргамжаар хиагээд, эдэ гурбан түүдэг дээрэ сонгоһой!

Ямар нэгэ хатуу үбшэнтэй холи-солдоһон бадайралга гү, али амтатай гашуун мэнэрэлгэ, нойрой хүрэлгэтэй нэгдэн, бүхы бөөдэмни тарана гэжэ Жаргалма мэдэрнэ. Бэнь ехэл жэгтэй, ехэл хонин, өөрын бэе бэшэшые шэнги.

Арбан долоо наһанайнгаа охотор жаахан намтарые Жаргалма абаруулан энэ хүбүүндэ, Гэрэлтэ гэшэб гэһон энэ хүндэ шадал соогоо хэлэжэ үгбэ ха юм. Дуугай болоод нуужа байна. Саашан хэлэхэ юумэн дууһаа шахуу. Хэлэхэ юумэн захагүй байгашье һаа, хэлэхэ тэнхэнь барагдаал. Юумэ хэлэхэ хүсэл огто үгы. Уйлаал һаа, уйлаха янзатай. Тээд эндэ уйлахань эшхэбтэр. Харин эшэхэ эшэдэһэнэй бусажа ерээ хада һөөргөө хүн болоо ха юм. Тээ тугаар, наранай орохоһоо урид, Обоото Үндэрэй нахидта урда уламынь шангадхажэ үгөөшэ хүбүүе хаража, Жаргалма дуугайл нууна. Тээд лэ хүбүүн амгар байнагүй, мүнөөхил орбон нүүлээ эндэ тэндэһээ шэрэнэ. Тээд тэрэ хүбүүн модо суглуулжа забһартаа ама хоһон байнагүй. Таһаггүй дуу гаржал, ээмэ гайхал үгэ хэлэжэл байна.

- Тиимэ муухай үгэ сэхэ сэбэр зон тушаа тараадаг зондо, эхэнэрнүүдые доромжолодо, дарладаг яарнуудта хайра гам байха ёһогүй! Бултадаа тэднэрши бурят зоной дайсадууд! Энэл галда бултынь сонгоһойб гэжэ би хэлээ бэшэ гүб? Ши комсомолдо орохоёо яагаабши? Бидэндэ, комсомол үеын залуушуудда, сэб сэхэ хандаха байгааш. Хашаа хана түшэхэ,

айха ербэдэхэ сагтнай дууһаа... Ехэнхиень ши өөрөө эмэтэйш! Өөрөө өөрыгөө хосороон алдабаш. Эхэ эсэгһээ бэшэ хэниие сүхэлхэ, зобоохошни гэшэб? Али ангиин хара дайсадые гү? Хара муухай дайсадай урдаһаа бидэнэр шуһанай түлөө шүһынь адхажэ, туулганай түлөө туулынь залгоулжа, харюу үгэхэ уялгатайбди. Бурят басганай иигэжэ ойн орбондо хүдэжэ байха үе саг гэшэ аал? Үргэн зоние барижа байһан харанхы мунхаг байдалай үхэлэйн шиидхэбэри гаргаабди! Дарлаата мүлжэлгэ хубисхалай дүлэн соо хуухараа. Ши өөрөө өөрыгөө өөднэ үргэжэ, хүнэй зэргэдэ хүн болохоёо яагаабши? Али хүн шамайе уянда байлгаа, гэртээ баряа, табяагүй гү? Али табан хүнэй хэһы хүүлэжэ, шамайе заража, хүсэ хэһыш эдэ залгаа гү? Хара золигууд! Али хоёр нодонши боолготой, хоёр шэхэнши таглаадаһатай байгаа гэшэ гү? Буугай дууе али нэгшые удаа дуулаагүй гүш? Иихэдэе газар юун боложо байна гэшэб гэжэ хүнһөө асуугаагүй гүш? Манай Улаан хубисхалай галай хамаг мууе шатаан усадхажэ, эдэ түүдэгүүдһээ үлүү һаруулар бадаржа байхы харанай гүш? Ээх, барагсан даа! Жаргалма... Жаргалма гэжэ нэртэй арбан долоо хүрөөшые һаа, жаргала мэдэнгүй хосорон алдабалши... Газар бүхэндэ коммунизмын болоходо иимэ юумэнүүдэй болодог байһанда хэншые этигэхэгүйл... Гэрэлтэ Халзанов улаан революцие ангиин дайсадһаа хамгаалхыгаа хажуугаар, хүүгэдэ басагадаа хүйтэн жабарһаа аршалаг байһан юм гэе һаа, хэн тэнэг тийхэдэ этигэхэб!

Очир дүүгэйнгээ үхэр малда хандажа, үгэ хэлһые гэнтэ Жаргалма һанана. Гэрэлтэ гэшэб гэжэ өөрыгөө нэрлээшэ энэ хүбүүн өөрын Очир дүүдэл яагаа түһөөтэйб. Баһал үгэдэ бэрхэ. Аха дүү хоёр гээ һаа, хүн этигэхэ. Хагда зулгааһан үхэр малдашые һаань, хэлэхэ юумээ оложо ядахагүй хоёр хүйхэрнүүд гэшэл даа. Энэ Гэрэлтэ суглаан дээрэ баһал энэ мэтын үгэ хэлээ ёһотой. Энэ хүбүүнэй өөрын Очир дүүдэл иимэ адли байһанда доторын ехэл охитой ольһотой боложо, Жаргалмада таатай зохид. Гэрэлтын гайхал захэ хизааргүй гэшэлха. Заримдаа асарһан гэшүүшэ сусалаа гал дээрэ хаяхаяа мартажа, урдаа тэбэринхэй зандаа хөөрэнэ. Сайбар хонин дэргэлын ойн түймэрэй харуулдаһаа тэбэрижэ, хара хөө болошоо. Энээдэһэ хүрэмэ, хаража нуухада. Гэрэлтэ һанан һанан дабтана:

- Яһан тэнэг юумэ тархидань ороо гэшэб!.. Хүндэ хэлэхэнь эшхэбтэр... Ши эшээгүйш, намда хамагаа хэлһэнши гайхалтай... Би һаа хэлэхэгүй хэм... Хүн дэргэлынни тайлажа абаад, тэргэдэ гэхэл хэм... Энэ хормойгоо хам гээд нуугыш... Хүйтэн орохо... Заримдаа хүнэй толгойдо яһан тэнэг бодол ердэг гэшэб? Яахая иимэ юумэ хээ эхэнэрбши? Хэрбээ

эхэнэр бэшэ, эрэ хүн һаашни би энэ ташуураарши һайсахан гүбшэхэл хэм. Улаан революцие үмэнһөө гүбшэхэ байгааб! Эхэ эсэгынши, эрхэ хуулиншые урда зүб болохо хэм. Ши эрдэм номдо һурахаалши! Эрдэм ном юун гэшэб гэжэ мэдэнэ гүш? Манай зэбсэг ха юм. Ажалайшые, тэмсэлэйшые зобсэг гэшэл! «А» үзэг гэшэшни араатай хөрөөдөл, «са» үзэг гэшэшни һэлмэдэл адли! Үзэг бүхэн үзүүртэ жада юм гэжэ мэдээрэй! Үзэг номгүй һаа, Ленин багшын һургаал, Карл Марксын заяае яагаад шудалха хүмши? Нэгшые хуудаһа уншахагүй байхалши! Эрдэм бэлгтэй һаа, ши хуули шиидхэхэ судья болохош! Хубийн хэрэгше хуулин ёһоор шиидхэжэ нуухаш! Шиний тухай зэрлиг хоб тараажа, тэрэнэй шалтагаар ами бэыешни хорложо байһан ангиин хубалза дайсад һүүдэрыешни хараад һүрдэжэ байхал! Нэрыеш дуулаад жэһыжэ нуухал! Дайсад бидэршээ, үгытэй ядуунаһаа, үншэн барлагуудһаа ами голоо таһа айдаг... Хэрбээ эрдэм номгүй һаа, арад түмэнэй хэрэгтэ аргагүй ехэ юумэ хэжэрхидэггүй юм гэжэ би хагуу мэдэхэб даа. Зүб хэлэнэ аабзаб? Хүлшни лаб дулаасаа бээ? Саһаар үрөөшэмнай болоо... Али бүхые мэдэхэ болохо гэжэ би шармайн оролдонол гэшэб. Жэл болоод байхада ямарханшые ном ядангүйхэн ойлохол байхаб... Муухай сэдхэлтэн намда нэгэ бэшг эльгээгээ. Эндэ, харуулахаб... Золигуудши... Хороор хошхорһон бэшг эльгээхэе мартаагүй аад, һүүдэнь нэрэ обогоо хэхэе уг таһа мартажархёол... Иимэ хоро хэнэй һанажа байһы мэдэхын аргагүй.

Гэрэлтэ үбэрөө уудалаад, һайсахан үнгөдһэн ном гаргажа, хуудаһан сооһонө хүхэ саарһанда бэшгэдһэн бэшг абана.

- Хараа гүш, энэ бэшг лэ даа... һонирхоо һааш, уншахаданни болохо. «Ангууша байһан түлөөдөө яндан эсэгынши ойн гүрөөһэ шандагаар амидаржа, туража үхөөгүй ябаа. Зүг бүхэндэ Совет засагай тогтоһондо ехэл һүүлэ дээрээ хээ бээт. Ганса хүгшэн мухагшанайнгаа дүрбэн хүхэндэ зальбархана болёобди гэжэ хархуун һуунал ёһотой. Баруун урда зүһөө барон Унгернын бусажа ерэхэдэ, шуһаар хэнэй бархиржа, хэнэй дуугаа ханхинаса дуулахые харахабди, үзэхэбди. Таанар, һүрхэй ссэн комсомолнууд, тархяа уруугаа, тагалсагаа өөдөө талын наһанда үлгүүлэхэдэ бүришые бэрхэнүүд болохот. Ойн захын эгээл яндан хатанхай муу хохюур наһанда таанадые шагтагалхабди. Таанад хадаа аха захаяа мартаад болёогүй, үшөө бурхан буянгаа мартаалсаат. Хоёр хүлтэй шолмо, ши Халзанай Гэрэлтэ, арба табан үзэг холбуудлаг болонхой һаа, талын шонын эльгээһэн энэ бэшг эхинһэнь һүүл хүрэтэр уншажа, сэдхэлээ ханажа бай». Жаргалма дуулана гүш, заримдаа иимэл бэшг абашабди.

- Хэндэ бэшэб?
- Намда даа, намда...
- Та яаха хүмта?
- Би нёлобо хэм. Тэдэнэрһээ миний айха юумэ үгы. Тэдэнэр өөһдөө намһаа һүрдэжэ ябаг. Энэ хормойгоо хам гыш... Хүйтэн орохо... Энэ бэшгэе аймагай түб ябуула гэжэ нэгэ нүхэрни хэлээ хэн. Хярага лэ саашаа... Тэдэши шүдэ-нэйнгөө мохоодо шүргэ химэлээ, хороор хошхороол аабза... Даарахаа болёо гүш? Хүлшни шалашоол ёһотой... Ши энэ гуталыем үдөөд, энээхэнүүр ябажа ябал даа... Гороо хэхэдэ, бөөдэш туһатай...

Жаргалма Гэрэлтын хоёр гутал үмдэнэ. Харин нүгөөдэнь түгсэг дээрэ гараад нууна. Жаргалмагай хүл нээрээһээ бохёорхысо бохёоршоһон байжа, газар тулгалжа шадабагүй. Үбшэнтэйгөөр мэнэрһээр, бадайһаар арай гэжэ газар тулгалдаг болобо.

- Хамта дүрбэн хүлтэй хоёр хүншые һаа, оройдоо хоёрхон гуталтайбди. Али нэгэ нэгэ хүлдөө нэгэ нэгээр үмдөөд, ород японой гү, германийн дайнаа ганса хүлтэй бусаашадтал таяг тулаад, дэбхэрхэ болоо гэшэ гүбди?

Жаргалма хүлэйнгөө шалаа гарган ябана.

- Ойн гани хаандал орбонто ойн бандаб дээрэ дабшалха саг ербэл даа, - гэжэ Гэрэлтэ шоглоно, - шиний үхэнгөө үхэжэ хосороогүйшил болоо. һайн газарта ошохоёо мэдээ бэшэл һаа, диваажанда ошохоёо бү яара... Хоёр хүлөө абараа хаданни холхиндог хоёр гутал олдохо. Городой баяшуулай һамгадай үмдэдэг гоё гоо сабхышые олдохол. Ши бү уйла. Үглөөгүүр болгоод, би гүйлгэжэ ошоод, дүтын айлаһаа гутал хубсаһа асархаб. Баян айлай гутал дэгэл үгөөгүй һаа, би энээхэн нааданхай харуулахаб, - гэжэ Гэрэлтэ ташуур буугаа гаргаба. Тиин тэрэ дары һөөргөн хадгалана, - эхэнэр хүнэй эндэ хосоржо байхада, хүдэһэ шүрбэһээ харамлаад лэ үзэг!

- Буу юундэ харуула юм?.. Бү айлы һайн дураараа үгэнэ аабза...

- Баян айлы гү? һайн дураараа балай үгэдэггүй юм... Угытэй айлууд үгэхэ юумэгүй, өөһдөө ядасуур.

- Та юундэ буугтай ябанат?

- Үшөөл саһан зузаан, саг хатуу...

Заримдаа үхэр адуулхадаа, газараа хахалхадаа бууһаа халагшагүйб. Би үхэр адуулаха дурагүйб. Тээд газар хахалха шуналтай гэшэмни аргагүй... Газарай ян-тан хүрдэггүй һаа, түхэрээн жэл соо газар хахалжал ябаха хэм... Хахалжал ябахадаши, дорошни зөөлэхэн дэгнүүл гэдэргэе нугаран унажал, унажал ошоо. Хара хүрин дэгнүүл таһаггүйгөөр горхойной урдаһандал урдаха. Арай ехэл эсэ-бэригтэй... Морин муу, анзаһан мохоо һаа, - хүлөө татажа шадахааа болишохош. Хэрбээ морин тарган, анзаһан хурса, газар һайн лэ һаа, ажал хэлгэ, газар хахалалга бэшэ — найр наадан, намжа, баярай хэрэг байхадал гэжэ. Дуу дуулаха дуран хүрдэг. Би газар хахалжа ябаад, дуу дуулаад үшөө хэм. Арайл амилхада хүндэ, дуун таһаг болодог... Үшөө тиигээд газарай улаан тоһо шорой, мори даһаһан һоно батана амандаши орожо зобоохо. Манай гэндэ нэгэ шабганса газар хахалха хүбүүгүй юм. Хүлһэлөө һаа — түлэхэ зөөри байхагүй. «Би түлөөһэггүйгөөр газарыетнай хахалһуу» гэжэ хэлээб. Тэрэ хөөрхышны наадана гэжэ ойлого. Тээд хоёр үдэр хахаларни этигээгүй. Хүн өөртөө олзогүйгөөр хүндэ юумэ хэжэ туһалха юм гэжэ мүнөө болотор этигэдэггүй. Капитализмын хара засаг бидэнэрые тиимэл болгоол даа. Социализмын тогтоходо, бидэнэр бөе бөөдэ туһалжа, жаргал олохобди. Газар хахалхаһаа үлүү таржа хадаха дуратайб. Тээд лэ хадуур барижа, колос отолог һураагүйб. Үшөөл дүйгүйб. Хадахадаа бэрхэ хүниие харахадаа, аргагүй атаархадабди... Ошоод, тэрэ хүниие тэбэрижэ, таалаха хүсэл түргэшэб...

Жаргалма хайлаһан саһанда норһон борбоосгой хамажа, гал соо хаяна. Тиигээд галай шатахы шэртэн хаража, түр зуура зогсод гээд, дахин табхар хара түгсгөө, гурбан һаруул түүдэгэе гороолно.

- Жаргалма, ши гуталаа тайлаад, өөрынгөө ябажа дүршэһэн энэ түүдэг эмээлдэе мордол даа, - гэжэ Гэрэлтэ шоглоно, - эндэ нуухадаа хүлни хүл бэшэ болошобо. Иимэ түгсэг дээрэ нуужа һураха табисуургүй хүлнүүд гэшэ ха. Миний хоёр хүлдэ иимэ түгсэг уятадана. Бүхы газар дайдаар дүүрэн харайлдаал һаа, сэнгэхэ хоёр тагалсагууд гэжэ мэдэгшэб.

Жаргалма түгсэг дээрэ оймһоороо дуугайхан гарана. Залуу бэрийн бодолгото болоһые Гэрэлтэ обёорно.

- Ши Жаргалма, юундэ иигэжэ һаана үнөөн болонош?

- Сабдир моримни бүрин бүтэн гэртээ хүрбэе аа гү гэжэ һанаандаа оруулааб. Ганзагынгаа юумэ харгыдаа гэгээгүй аа гү гэжэ айгаа... Муугаршые уягдаһан байжа болохо.

Гэрэлтэ ойроо һуугша тээшэ гайхажа бэлтгээрэе харана.

- Ши дэмы талаар хара буужа бү хуу... Моринойш абажа ябаһан эгээл ехэ, эгээл үнэтэй ганзагынь би олоод байна бэшэ гүб?

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Бурхан гурбан эрдэни, наһан соогоо бэдэрһэн дурааа урихан шэгээрнь, түхэл маягаарнь, аяг ашаарнь, абари зангаарнь дуулажа, дуугаржа байһан хоолойгоорнь нааданай тайзан дээрһээ обёржорхибоб. Энэл даа, минии дуран, олооб шамайгаа, олон жэлдэ бэдэрээб, наһанаймни жаргал. 60 жэлэймни бэлэг олон дабаа гаталжа ерээбэл. Хубимни, талаамни, бурхамни бэрхэш даа. Гэрэлли, заяамни, танияаб шамайгаа, шимни минииш.

Тээд яажа шамдаа дүтэл-хэбиб, яагаад уулзахабиб. Дуулыш намаа, ерыш намдаа, тэбэриһүүб шамайгаа. Бишни олон сооһоо ондоогоор харагдахаб, сэдхэлээрээ таахаш. Үдэрэй ханаан, хүниин зүүдэн боложо, ноироо хамшанаб. Дуранайм худал дууһан сохижо, мүнөө хаяхан түрөөд байһан хүүгэндэл нимгэхэн болошожо, үнэхөөрөө өөрөө байһанаа

үнэншэбэб. Хэн намайе ойлгохоб, эжым гү, абам гү, али гансал шимни намайгаа уншажа тайлбарилха гүш?

«Одоол залууһаа басагадай дуран соо бүтүү ухаагаар умбагдаа. Наһанайнгаа охиндо айл боложо, үри бөөшье харагдаа. Байдалаймни ёһо журам тэн хахадһаа унтараад залиршоо. Һүүдээрнь эжыдээ эльгэлжэ, энхэржэ, ехэ түгэншэлэнгүй олон жэлдэ одотоео ябааб. Түрүүшын һамган бурханһаа, хоёрдохинь - шүдхэрһөө, гурбадахинь - номой ёһоор арад зонһоо гэлсэгшэ гү даа. Дахин туршаад үзэхэм. Нюдөө аняад, олон юумэ бодонгүй, байдал зохёогоод нуухам гэшэ ха... Дуранһаа бэшэ, хогшол, зөөри, мунгэ алта бүрин бүтөөр табигдаба. Яаһаншье сэдхэлни дутуу тэгшгүйб. Гэр соомни

ДУРАНАЙ ЗУРАГЛАЛ

Уянгата үгүүлэл

амилаха агаар дутана. Уһан мэтээр урдажа ерэхэн үншэн хабһанаймни уй гаранагүй. Унтари шэрүүн, ухаамни зобоно, зүрхэмни үбдэнэ, бэемни

наруули дулаан газар бэдэрнэ. Зүгөө төөрижэ, өөрымни монсогор бэе гасалантай, үнгэрһэн наһамни хоохон амһартадал хон-хон гэжэ ханхинана. Досоомни уйтан, үнгэтэ юртэмсэ шэнээр хубилжа, хэргэбэгүйл. Хаана гэшэб хахад бэемни, хараад, дуудаад үлэгшэ дурамни, хүлээгыш намайе, нэгэ бага тэсыш, уулзахаб шамтаяа. Урғалааб ухаешини, тогтоогооб харгыдаш. Мүнөө мүнөө ажалаймни амжалта ерээдүй агайимни найдал хоёр, найгаад байһан намайешни тулаад, түшэлгэ болоод байна. Хүдисыш даа намайгаа, хоохон бэемни гэртээ, алтан сүлдэмни шамтаяа байна. Гурбадахи наһамни түрээжэ ерээбэл, түрүүшын дуран түүхэдэл үзэгдээб.

Һайн зоной үршөөлөөр эрьехэ

наран ээлжэлхэ түрээ үлэхэн наһандамни табяатай байба ха юм. Эрэ хүнэй тусхайта үмсын дуран нээрээшье байдаг байба лэ. Хүлгэхэ, дурлаха бээтэй, хүнэй хубүүн байбалби. Яатаргаа амиды ябаха дуратай болошобо гэшээбиб. Басагантаяа нуужа байһан эжыдээ һайниие дуулгахам гэшэ гү. Хөнһээшье һурангүй, хэндэшье торонгүй шэхэндэмни шэбэнэжэ байһан дурамни ямар дулаахан, һаруулан, арюухан гэшээб. Эрүүлжэ гараһан хүсэлни, шадални шамтаяа золгобо. Эгээл шанартайхан дуранһаань аршаанда алмсажа, жэгүүртэ жаргалайнгаа алтан богоньен һаял алхажа, альган дээрээ табибоб. Шимни, инагни, шэлээб шамайгаа, шэнгээб шамдаа», - гэжэ эрэлхэг, эдир зантай эрэ хүнэй нюдэнһөө монсогороороо нелбоһон дуһажа, оромгүй хайратайгаар һугшан байба.

Сэсэг ДАМБАЕВА.

УРШАГТА ХҮНИИН ТҮГЭСХЭЛ

Хабарай хагсуу халхита үдэрнүүд байгаа һэн. Хада майлын саһан һаял хайлажа, харьялаа горход болон үдэртөө хайлан урдана. Тээд һүнийн хүйтэн шангаржа, тэрэл уһамнай мүльһэн болонхой, үглөөгүүр харгы хальтируухай, баһа тэнгэри бүрхэжэ, хаанашьеб саһатай бордоһон бодохо юм. Эгээл нэгэ иимэ хабарай хагсуу сагта, эгээл хониной түрэлгэ түлэг дундаа колхоздо ябажа байгаа.

Хонишодто уһа шэрээдэг «водовоз» машинын жолоошоһоор бүри үнхэнэйшье хүдэлжэ байһан гуһаандаа шахажа ябаһан, дүй дүршэлтэй, унажа ябаһан машинаа һамганһаашье үлүүгээр ажалладаг гэхээр оролдосотой бэрхэ жолоошон Базарай Балдан гэдэг хубүүн хонишодто үһыень шэрээжэ дүүргээд, абындаа ерээжэ, үдэшин хоол барижа байба. Таһалһан талхатай хоншуухан хүдөөгэй мангиртай хабарай борсын шүлэ Балданай амтархан эдижэ байтарнь, тэрэнэй унаган нүхэд Гомбо Сэдэн шэр бага баримгайнүүд орожо ерээб. Гомбонь хониной бригадир, гартаа дүйтэйхэн, сагаан һайн зантай, шашаха шалиха дуратайшаг хүн, харин Сэдэн үндэр туранхай бээтэй, морхогор үндэр хамартай, уран зурааша, үсөөн үгэтэй хүн бээлэй.

Нүхэдэшье хүхиотэйгээр шүлэн дээрэ буужа, булта халуун эдэс эдээд, эмнисэдээд, газаашаа гаража, тээ дүтэхэнэ байдаг Жаб нүхэрһидөө ошобод. Жаб гансаараа байдаг һэн. һамгатай, хоёр басагатай болоод байһан аад, һогтуугаар ааша гаргажа, нүхэрөө наншаад, нотагынь эльгээжэрхиһэн, духаряанай олодо һаа, үгы гэдэггүй, хүхиоун, хошонгууша зантай хүн һэн, зоотехник-селекционер байгаа. Нүхэдэйнгөө орожо ерээдэб. Жабшье хүхижэ, хүнгэн шэнгэнээр стол зохёожо, хоёр шэл сагаан архи аашьеб бии болоод, хилээмэн, даһалһан капуста, гахайн зузаан сала, үгэрсэ гаргаба. Дүрбэн нүхэдэ али забагүй шашалдажа байгаад, ангаһан шэнгээр сагаан шэлтэй, «байдалай аршаан» дээрэ дээрһээнь хүнтэрүүлһэнэй удаа, Балданаа үшөө нэгте абаад ерэхыень эльгээб. Тэдэнэр хажуудан папанажа байһан телевизорһээ шангаар, һүхирлэдэн һагад, хүхиоунээр дабаналданад.

Удангүй Балданшье бии боложо, «сагаанхан пулаадагтай» хатуухан хара дахяад шэрээгэй ноён болобо. Одоо зугаамнайшье бүри шогтой согтойгоор дэлгэршэнэ, анекдодууд гэшээ ошо сасаржа байһан шэнгээр бууна. Мүнөө болотор һамга абаагүй ябаһан Балдандаа тээд орожо илбэд. Басагад олон ха юм, юу хэжэ ябана гэшээбиш, нэгыень лэ хулуугыш, юугээр ядаа хүмши гэхээб эхилээд, Балданаа зообонод. Эгээл иигэжэ һүхирлэдэжэ, шууялдажа байхынь тэндэ үүдэн нээгдээд, орожо ерэхэдэ, колхозой түрүүлэгшэ бээрээ хархайжа, тэдэнэй урда бии болошобо. Хүбүүдэшье гансата абя аниргүй боложо: «Алексей Уланович, дээшэ гаража һуутгы», - гэбэд. «Үгы, энэ колхоздомнай ажалай халуун хаһа боложо байхадань, та дүрбэн юундэ иитэрээ архидажа, зугаалжа байнабта? Үглөөдэртөө правленийн суглаан дээрэ таандашь хэнхээхэб», - гэбэ түрүүлэгшэ. Эндэ Гомбын ухаан сахилгаан шэнги түргэн гүйбэ, тиигээд тэрэ дороһоо абан хэлэбэ: «Алексей Уланович, та манаа хүдисэгты, бидэнтнай минн архи уунаггүйбди, манай нүхэр Балдан мүнөө һамга хулуухаяа байна», - гэжэрхибэ.

- Хаанаһаа һамга хулуухань бэ?
- Шэбэртэһээ... Архимн хоморые мэдэнэ ха юмта, баһа уһаа хэрэгтэй.
- Хоёр хайрсаг архи хүрэнэ бээб. Маа, энэ саарһа Дусида үгөөрэйгтэй. Зай, тээд болоод даа, давно пара. Балдан! Минии «уазик» абахат, үглөөгүүр б часта машина манай газаа байха

ёһотой! - гэжэ Алексей Уланович һуудхарба. Балдан түрүүлэгшээ гэртенч үдэшөөд, уһааень жолоодожо хоёргоо бусаба. Нүхэдэнь өөһэдөө сошоһон, энэ иихэдээ юу хэжэрхибэ гэшээбибди?! Яахамнай гэшээб?! Хаанаһаа, хэниие энэ һүниидөө олохо гэшээбибди?! Хэн манай үгэдэ орохо юм! - гэлдэхээр, тэдэнэр соо элүүр болошобо. Тээд яахаб, гэмьнь урдаа, гэмшэлын хойноо. һамга хулуухал баатай болобод. Тээд хэниие, хаанаһаа? Угайдахдаа, хаанаһаа шамда Шэбэртэ гэжэ үгэ амандаш ороо юм бэ гээд, Балдан толгойгоо баряад нуушаба.

Байза, Шэбэртэдэ хэниие танихабибди, тэрэндэл ошоо, тэндэ эли болоно аабза гэлсээд, тэдэнэр түрүүлэгшынгээ «уазигаар» Шэбэртэ руу шэглээд, һүниин харанхыгаар табиуулашаба.

Одоошье Шэбэртэ хүрээжэ, тэдэнэр суг һургуулида һураһан Дулаа гэжэ хадамгүй, оройһон болотор басагаар байшаһан нүхэртөө хүрээжэ ерээбд. Бидэ минн лэ зайжа, сэнгэжэ ябанабди гэлдээд, суг бидэнтэй ябалса гэжэ тэрэнээ халаадаарнь гэрһээнь гаргажа, хүдөө абаашабад: «Бидэ шамайе Балданда һамган болгохоо хулуужа ябанабди» гэжэ ойлгуулаба. Тэрэнэ сошоһондоо бултгыень таһа түлхээд, машинаһаа буушаба. Шабаһаар заба залигүй шэдүүлэхэдөө, хубүүд Жэбхээһэтэ руугаа шуумайладаба. Балдан тэдэнээ хараана: «Хаанаһаа таанад намда ерээбта, бүхы харгыем эбдэбэт, би һамга абахагүйб, намайе таанад бү зобоогты, гэр гэртээ тарая», - гэбэ. Сэдэн оройдоошье абя гаранагүй. Жаб Гомбо хоёр хашалангүйнүүд: «Зай, бү уйдагты, Жэбхээһэтэ соомнай жэрбэгэр басагад дүүрэн ааб даа, мэнэ гэхээр лэ олохобди! Балдан, хэлэл даа, ши хэн нэгэндэ ябаһан юм гүш?» - гэлдэн Балдандаа оробод. Жаргалхайн Сэрэмжэдтэ нэгэн-хоёр ябаһамби, тээд хэр ерэхэ хаб, мэдэнгүйб», - гэбэ тэрэнэ. «Ши ханаагаа бү зобо, мандаал найда, бидэшни үгэдөө оруулахадни», - гэжэ нүхэдэнь найдуулаад, Жаргалтанай газаа ошожо тогтошобод. Балдан Сэдэн хоёр машина соо үлбэ. Гомбо Жаб хоёр үнишье болоогүй, тэндэһээ Сэрэмжэдые һугадан асаржа, машина руу түлхин һагад нуулаагд: «Вперед!» - гэжэ командалбад.

Тэдэнэр нюдэ сабшаха зуура гэхээр бүхы суг һураһан нүхэдөө суглуулаад, Балданайда һар-һур стол түхээрээд, хоёр яцик архимнайшье һархайнхай, хоёр хүгшэд. Балданай эхэ эсэгэ хоёр хүндэтэй талада нуубад. Ингээд лэ басага хулуулганай найр наяршаһан гэхэ.

Сэрэмжэдгэнтэ юунэй болоһые ойлоходоо, бархиршоо һэн, тейд нүхэд басагадын аргадажа, Балдан һайн хубүүн, та хоёр айл болохот гэлдээ һэн. Эхэ эсэгэншье тэдэниие үрээгээ...

Үглөөнэй зургаан сагта түрүүлэгшын «уазик» гэрэйнь газаа татагдажа, колхоздомнай үшөө нэгэ шэнэ айл бии болобо гэхэн мэдээ Жэбхээһэтэ соогуур сахилгаалан мэтээр тарашоо һэн.

Тэрэ гэхэн саһаа хойшо гушан жэл үнгэрөө. Мүнөө Балданайхи эбтэй зетэй, олон хүүгэдтэй, ебхэгэр шанга байдалтай, нютаг нугадаа хүндэтэй, олон аша эзэнээр ара үбэрөө хүрээлэнхэй, бата бэхи айлайхи, үнэр баян хотон юм.

Иймэл һонин ушар манай Жэбхээһэтэдэ болоһон юм. Мүнөө энэ үйлэ хэрэгтэ хабаадагшад зариманиинь үгы, бурхандаа ошонхой. Тээд нютагай зоной дунда мүнөөшье хүртээр хорогуйгөөр энездэн, хүжин, холын тэрэ һүниин уршагта һонин ябадал тухай хөөрөлдэдэг юм.

Үнэхөөрөөл, ажабайдал, хүнэй хуби заяан гэшээ элдэб һониноор үлхээсэдэн, зохисолдон, сансарын хүрдэ соо эрьелдэдэг ха юм.

МЭДЭГДЭЭГҮЙ...

Үйлсэдэ хотоной үхибүүд суглараад, аятай зохидоор наадана. Үглөөнһөө эхилжэ наадаал ха: нуутагарыше нюотрайшуул, ноһаашье унжуулан заримашуул, хубэнтэй үмдэнэйнгөө үбдэгэйнн соороштор һолжоршоһоншье нүхэд биил ха. Булта конькитайнууд, хоккей наадана, тойроод хаража байһаншье улад олон, ёһоор хүхиоун, байд гээд лэ һүхирлэдөөн болоно, баһа «ура!» хашхарааныше болоно. Зүүн хотоной командада Пильжит Мэдэгмаа хоёр шанга тулаадаг байна: шайбаяа бэе бээдээ хаяхадаа бэрхэ, нэгэниинь - шуран, нүгөөдэнь - мэргэн. Эдэнэй команда һүүлэй һүүлдэ бултгыень булиба. Нааданшье түгсэжэ, гэдэһэншье дунда ороһоноо мэдүүлжэ, үхибүүд гэр гэртээ тараб. Эгээл энэ үедэ хүршэ айлай хашаа сооһоо зон гаража, тэдэнэй дунда улаан лама хубсаһатай хүн бултан сооһоо илгарна. Шара обоодойтой, орхимжо зүүһэн, хэрэгсэлэйнгээ тулам бариһан тэрэ лама гэнтэ зог татан тогтоод, Мэдэгмае дуудаба. Мэдэгмаа ламада дүтэлбэ. «Ши хэн гэжэ нэрэтэйбиш?» - гэхэдэнь, - «Мэдэгмаа» - гэбэ. Толгойнь лама эльбээд, нюур руунь шангаар үлбэб. Мэдэгмаа ехэл таашаажэ, нюдэ, шэхэ, сохэ, духа руугаа һайса үлээлгэбэ. «Мэдэгдээгүйл Мэдэгмаа хаш даа, заа, тиигээд наада даа», - гээд, тэдэнэй байдаг гэр руу ошобо, хойноһоонь олон зон даханхай...

Мэдэгмаа тиихэдэ долоотой ябаа. Тэрэ үдэшэ тэдэнэйд Гэндэн жоодшо лүйжэн табиһан байгаа, зон гэрээр багтахар бээшэ олон, хүүгэдэшье бии. Һүниин харанхыда зулын гэрэл, адис санзайн хоншуу үнэр, бурханда, жоодшын урда шэрээ дээрэ обоо табат табяатай, хүгшэд, үбгэд эрхитэйнууд, һамгад, залуушуул, үхибүүд гартаа табат бариһанууд, альган соогоо бообо, сахар бариһаншье зон бии. Лама нюураа хара сасагаар бүглэһэн, хонхо дамаарияа дуугаргажа байжа уншана. Ламын ном уншахые амяа абангүй басаган ехэл һонирхожо хананхатайгаар шагнана. Энэ үйлэ хээзэб даа болоһон шэнги, ямар бэ даа хэлэшгүй һайханаар тэрэндэ һанагдаа һэн. Зоншье далга абажа «аахрылаад», хүн бүхэн ламада дүтэлжэ, өөһэдынгөө хэрэг бүтэнэд, Зоной үсөөрһэн хойно эжынь Мэдэгмае ламада харуулаба. Лама толгойнь эльбэнэ, энэхэ, хүхихэ, шоглохын хажуугаар, юумэ тарнидаад, аршаанлаба, сээжэ руунь шобто үлээбэ. «Арюун хүн байна, архи тамхинай, олон зоной хүлхээнэй газараар ябахаар бэшэ, үбдэхөө һанана, дасанда хүгшэн эжытээ һара

бүри ябажа байг. Мэдэгдээгүйл Мэдэгмаа хаш даа, хубүүн түрөө һаа, ехэ лама болохо байгаа, гэбэшье эрдэмтэй хүн болохо байна», - гээ һэн.

Хорёод наһан хүртээрөө басаган үлбэртэдэг, үбдэгэшье һаа, саашадаа бараг һайн боложо эхилээ һэн. Юһэ һаһатайдаа голдо орожо шэнгэн алдаад, зоной һайгаар гарсалдаа. Арбан найма наһандаа залуугай алдуу хэжэ, мургүйшэг хүндэ хадамда гараа, басагатай болоод, удангүй тэрэ нүхэртээ тараха баатай болоо һэн. Ажал хэжэ басагаа үндылгэхэ баатай болоһон дээрһээ дээдэ һургуулида ороһонь 4-5 жэлээр хойшооло, гэбэшье тэрэ ядаралгүйгөөр экзамен барижа, дээдэ һургуули хэжэ, багшын мэргэжэлтэй болоо. Хүдөө нотагта багшалжа байтараа, хадамда гаража түбхинөө. Тээд хүндөөр үбшэлжэ, хэдэн үри бэенэрээшье алдаа. Юһэн жэлэй туршада хараха муутай болобо, гансаараа ябаа, төөрээ, зобоо.

Гуша холо гараад, нэгэ таарама нүхэртэй ниилэжэ, айл гэр болоод, хамаг юумэниинь жэгдэржэ эхилээ бэлэй. Хубүүн үришье бурхан бэлгэлээ. Алтан дэлхэй арюун һайханаар хаража ябаха нюдэнэйнн хараа һөөргөө һонор хурса боложо, үнэн бэе бээлжэ эхилээ. Лама бурханда һүзгэлжэ, зальбаржа, тарни маани уншадаг болоо, эрдэм һуралсалаа дээшлүүлээ, дээдэ һургуулин багша боложо, олон залуухан шабинартаа аргагүй дүмүүхэнээр хандадаг, хүн бүхэниинь хайрладаг, зүб мүрөөр һургахые оролдодог хүнүүдэй нэгэн болоо. Наһан соогоо хараһан үзэхэн юумээ шүүмжэлэн нарибишалаа үзэхэдөө, эгээ мүнөө тэрэ үхибүүн ябахадань жоодшын хэлэһэн үгэнүүд ямар удхатай байгаа гэшээб гэхэн асуудал эзэлүүдгүй һанаандан орохо юм. Юундэ намайе лама «мэдэгдээгүй» гэжэ хэлэһэн байгаа? Энэнь ямар удхатайб? Яагаад, хээзэ тайлбарилгадаха байгаа гэшээб гэхэ мэтэ бодолууд толгойдонь ерээдэ болобо. Ямар бэ даа таабари минни хуби заяанда бии гэшээб гансаа. Ямар юумэниинь мэдэгдээгүй байна гэшээб? Али тэрэ нюуса юумэн байгаа гэшээ гү? Хэн болохо ёһотой байгаа гэшээбиб? Мүнөө бии зүб харгыда байна гүб, али үгы гү? Тон буруу харгыда бэшэб гэжэ мэдэнэб. Буруу харгыгаар ябаа һаамни, бурхан заһабарин тэмдэгүүдые эльгээхэ һэн. Заһабарин тэмдэгүүд ерээжэл байдаг байгаа ёһотой. Тээд тэрэниие яажа мэдэхэб? Иимэ бодолтой тэрэ нэгэ һайн «Дашаниматай» үдэр дасан гороолжо ябатараа аймахтар хөөрхэн шубуухание хараад, тэрэндэ ороһоо хаяжа хоолуулаба. Шубуухан хажуудань бүри дүтэлжэ, аргагүй зохидохоноор гургаба, нүра зүб эрьелдэбэ, тиигээд урда зүг шэглээд, ниидэн ябашаба.

Энэл хабартаа Мэдэгмаа Монголоор, Энэдхэгээр ябажа, олон дасан хүрээндэ мүргөө, зальбараа, гороолоо. Алтан дэлхэй үзэхсэлэнтэ һайхан газарнуудаар аяншалжа, байгааалинь гоё һайханаар хужарлажа, арад зонтойнь танилсажа, олон юумэ мэдэжэ, хаража ерээ. Зунай дулаахан сагта Алхана үндэр ууладаа гаража, Үүдэн Сүмэ гороолжо, арюун сээсэр агаараарнь амилан, үндэрэй оройһоо орон нютагаа һайхашаан харахада, хэдэ гоёб даа! Юһэн хобоогой аршаан дээрһээ доошоо хүгшэн хааян урдана, хушын һайхан хангал оршон тойрон тунаа, толгой дээрэхэнэ үүлэнһээ арюухан бороогой дуһалнууд амараашадые аршаанлан сүршэнэ...

Мэдэгдээгүй... Хамаг юумэн энэ дэлхэй дээрэ булта өөрын онсо удхатай, һабашатай, холбоотой. Мэдэгдээгүй байһанаа юумэн хуу ябаһаар мүлирдэг, элирдэг, ойлогдодог. Мэдэгдээ танигдаагүй, өөрын нюусатай, баялгитай ябаха гэжэ түрлэн манай табисуур хэды һайхан бэ? Хүнэй досоодохи нарин мэдэрлэй сээр баян байһанһаа хүнэй энэ наһанай хэрэг ябадал, хуби заяан дулдадана. Мэдэгдээгүй... Танигдаа үзэгдөөгүй үшөө һайхан тэрэ орон тээшэ хүн тэгүүлдээр...

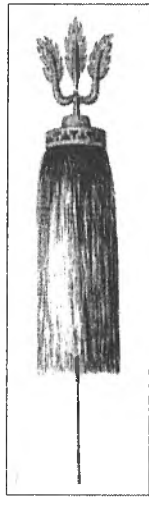
Цындема БАБУЕВА.

Атлас истории и этнографии

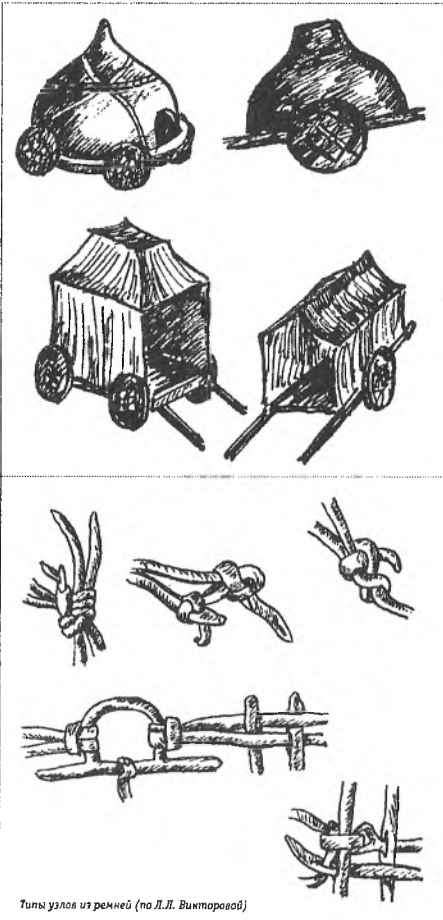
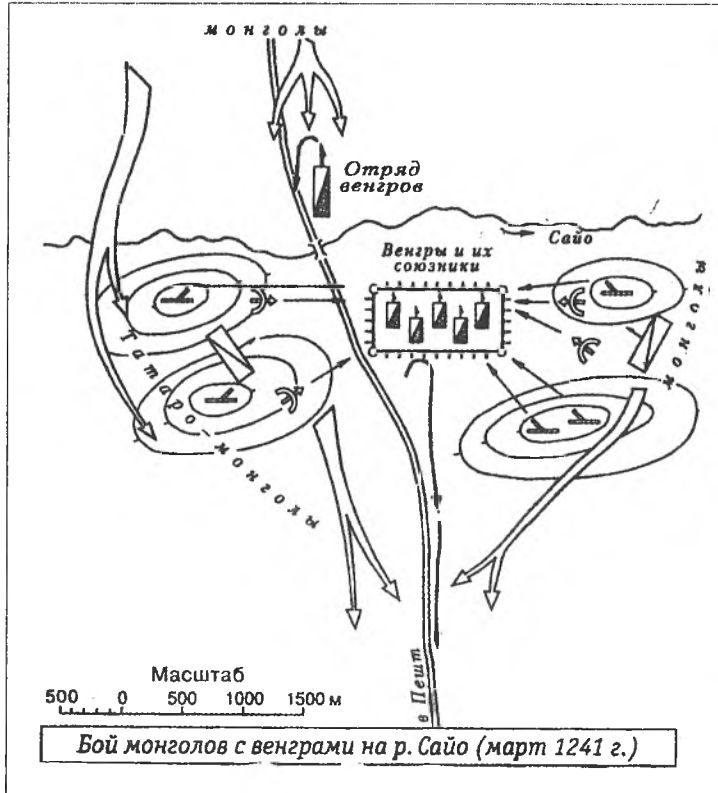
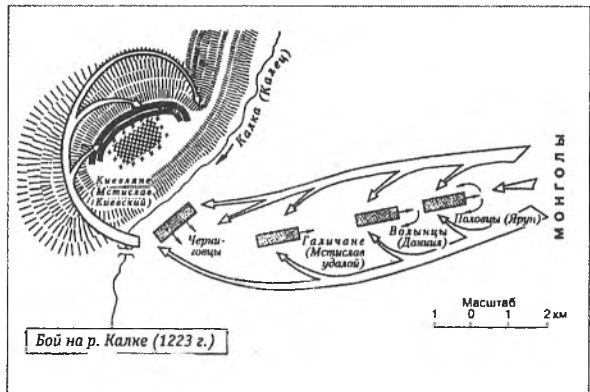
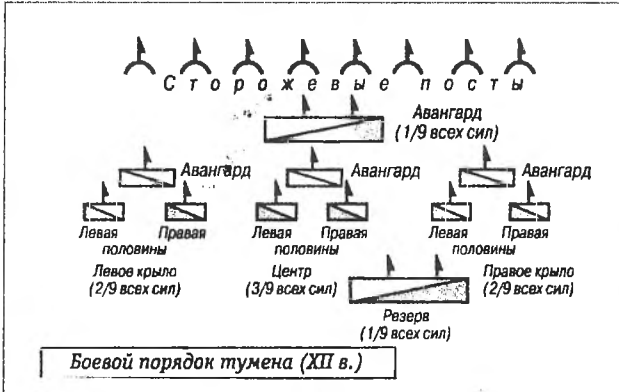
МОНГОЛЬСКИЕ НАРОДЫ

Виктор ПАПУЕВ

(Продолжение. Начало в №№ 11(569), 12(570), 13(571), 14(572), 15(573), 16(574), 17(575), 19(577), 20(578), 21(579), 22(580).

ГРАНДИОЗНЫЕ ЗАВОЕВАНИЯ

ВОЕННОЕ ИСКУССТВО МОНГОЛОВ

Для проведения победоносных боевых операций требовались высокое военное искусство, железная дисциплина, братство по оружию. Всеми этими качествами обладали кочевники-скотоводы. Десятки и сотни монгольского войска формировались из близкородственными родами и племенами. Зачастую, родные и двоюродные братья, дяди и племянники, зятья составляли целые десятки. С малых лет привившие к обильной охоте, кочевники воспринимали войну как ее продолжение, позволяющее захватить богатую добычу. Все военные походы начинались с тщательной подготовки. Каждый воин должен был иметь при себе добротное оружие, заводных лошадей, а также запас продовольствия.

В сражениях монголы применяли тактику дробления сил противника и уничтожения его по частям. В целях заманивания вражеских сил в засаду, часто практиковалось ложное отступление. Бегство с поля боя каралось смертью. Малорослость и относительная слабость монгольских коней сказывались в любовных столкновениях. Всаднику на низкой лошади было неудобно рубить мечом или колоть копьем в единоборствах. Поэтому легкая конница предпочитала обходные маневры, стремилась зайти с фланга или тыла, ударить сбоку, быстро отскочить, сгруппироваться и ударить в другом месте. Команды в бою подавались значками военачальников.

В атаку монголы шли с диким и яростным кличем - «Вперед!». При осаде городов и крепостей применялись тараны и катапульты. При длительных осадах отводили воду от городов, а в некоторых случаях проводили работы с целью затопления. Важнейшее значение придавалось разведке. Для дезорганизации противника политическая разведка проводила тайные подрывные операции. Распространялись слухи об измене, применялись подкуп и шантаж, предъявлялись ультиматумы. Стратегическая разведка путем глубоких рейдов выявляла слабые места, удобные переходы для больших конных масс, наличие пастбищ, водопоев. На основе всех данных разрабатывался план похода, который тщательно обсуждался на хурултае. В непобедимости монгольского войска сказались воен-

ный гений Чингис-хана и выученной им блестящей плеяды талантливых полководцев.

РАСПАД МОНГОЛЬСКОЙ ИМПЕРИИ

В 60-х годах XIII века Золотая Орда, Чагатайский улус и государство ильханов фактически вышли из-под контроля Великого хана. Причинами распада империи явились слабые экономические связи, непрекращающиеся междоусобные войны, зависимость монгольской знати в покоренных странах от местных феодалов. Военные походы вывели значительную часть монгольских племен за пределы родины, они, в основном, ассимилировались в людском море завоеванных государств. В начале 50-х годов XIV столетия, из-за длительных войн феодальных группировок за власть, улус хулагуидов распался на ряд независимых государств.

Потомки Джучи и Угэдэя не прекращали борьбу с чагатаидами за некоторые территории. Междоусобные войны претендентов на ханскую власть, соперничество различных феодальных кланов не прекращались вплоть до прихода к власти Тимура. Империя Юань пала в 1368 году. После завоевания Северной Китай был разорен и опустошен. Пахотные земли были превращены в пастбища и охотничьи угодья, часть населения превращена в рабов. В лучшем положении пребывали центральные и, особенно, южные районы Китая. С более многочисленным населением, с развитыми городами и покоренные на много лет позже, они понесли меньший урон.

В 1351 году в Северном Китае началось крестьянское восстание «красных войск» (красных повязок) под предводительством Лю Фу-туна. Повстанцы основали (1355 г.) государство Сун. В 1358 году «красные войска» дважды пытались взять столицу Юань-Даду. На следующий год Лю футун занял Бяньян, но положение его ухудшилось вследствие поражений от армии северокитайских феодалов. Главные помощники монголов - ханские князья, подавили восстание в 1363 году. В Центральном Китае восстание «красных войск» организовало тайное общество «Белый лотос» (1351 г.). Выступление в долине Янцзы имело ярко выраженную религиозную направленность. В 1352 году началось восстание в

городе Хаочжоу. Оно развивалось очень медленно. Буддийский монах Чжу Юань-чжан, благодаря своим выдающимся качествам, возглавил повстанцев и привлек к совместным действиям южнокитайскую знать. До 1367 года восставшие занимались собиранием земель Центрального и Южного Китая, затем они выступили в поход на Север. В начале года (1368 г.) Чжу Юань-чжун был провозглашен императором, а в сентябре он занял столицу Юань - Дайду (Пекин) и основал династию Мин. В северо-западном улусе империи - Золотой Орде, заселенной многочисленными кипчакскими племенами, также происходил процесс ассимиляции монголов. Завоевав русские княжества и получая большую дань, золотоордынские ханы не смогли изменить их внутренний политический строй. Для обложения населения повинностями баскаки проводили подворную перепись. В 1362 году, помимо сведений о жителях, в переписи стали указывать сведения о количестве скота, домах, пашнях и угодьях. Возмущенное население подняло восстание в ряде городов Северовосточной Руси. Для подавления восстания был послан царевич Неврюй. Он занял Переяславль-Залесский, Ростов, сжег Суздаль. Усмирив мятежный Ярославль, монголы, не разоряя его, ушли в Дешт-и-Кипчак.

Внутреннее положение Золотой Орды было сложным в результате бесчисленных междоусобиц и переворотов в Сарай-Берке. За 24 года на троне сменилось двадцать пять ханов. Постепенно власть в улусе стала переходить к влиятельному темнику Мамаю. В 1373 году в Нижнем Новгороде было перебито ханское посольство. Мамай отправил полководца Арапшу для наказания горожан. Вышедшая навстречу русская рать была разбита на реке Пьяне. Заняв Нижний Новгород, кочевники сожгли его, а жителей вырезали. На следующий год Мамай посылает армию во главе с Мурзой Бегичем для разорения Московского княжества. Князь Дмитрий с войском встретил тумены Бегича на Воже-реке. В жестокой сече ордынцы были разбиты и бежали. После этого поражения Мамай заключил союз с литовским князем Ягайло, рязанским князем Олегом и купцами Кафы, Литва и рязанцы должны были

помочь войсками, а купцы - набрать наемников. Мамай решил соединиться с союзниками осенью (1380 г.) и начал медленно двигаться в русские пределы. К 15 августа, собрав войска у Коломны, Дмитрий выступил неожиданно на запад, нагугав и озадачив Ягайло. Соединившись с серпуховской дружиной, русское войско вышло к Дону и переправилось на другой берег, чтобы не возникали мысли об отступлении. Не дождавшись союзников, Мамай решил начать битву на Куликовом поле. Утром 8 сентября противники выстроились в боевые порядки. Впереди ордынского войска стояла легкая кавалерия, центр занимали наемники, а по бокам - отборные тумены. Ставка Мамаю находилась позади армии на Красном холме, с него Куликово поле было видно, как на ладони. У русских впереди стоял передовой полк, за ним боковой полк, а по краям - полки «левой и правой руки». Резервный отряд был спрятан в Зеленой дубраве.

Перед сражением сошлись в поединке темник Темир (Челубей) и сын брянского дворянина - монах Пересвет. В схватке оба богатыря погибли, после чего началось сближение войск. Во время битвы, которая продолжалась много часов, сохранялось равновесие, пока не ослаб полк «левой руки» русских и не стал отходить после страшного удара конницы. Увидев это, монголы усилили натиск, бросая в бой все новые резервы. После того, как Мамай бросил в сражение все силы, исход грандиозной битвы решил засадный отряд, ударивший в тыл и во фланги кочевников. Не успевшие перестроиться, ордынцы стали отступать, потом побежали. После разгрома на Куликовом поле могущество Золотой Орды начало таять, и в XV веке Орда распалась на несколько ханств.

КУЛЬТУРА МОНГОЛОВ XIII-XIV вв.

Объединение монгольских племен в единое государство монголов сопровождалось усилением духовного сближения племен и родов, бурным развитием национальной культуры. Природные кочевники - монголы, в основном, занимались животноводством и охотой, в меньшей степени - ремесленничеством. Питание традиционно составляли мис-

ные и молочные продукты, крупы и муку выменивали у земледельческих народов. Жилище монгола - юрта-гер. Юрты знатных лиц выделялись своими размерами и убранством. Большие юрты-дворцы вмещали по несколько сотен человек. В связи с постоянными перекочевками неразборные юрты устанавливались на телегах и повозках. Их впрягали быков, верблюдов, лошадей. Одежда богачей шилась из шелковых, шерстяных, парчовых тканей, дорогих мехов, выделанной кожи. Простолудины носили платье из грубых материй, шубы шили из козьих, собачьих шкур, из войлока изготовляли плащи и головные уборы. Получили развитие кузнечное дело, добыча и плавка железной руды, строительство городов. Накапливались исторические знания, зарождалась национальная историография и народная медицина.

Выдающимся памятником истории и литературы является «Сокровенное сказание монголов». В знаменитых трудах того времени: «История завоевателя мира» (Джу-вейни), «Сборник летописей» (Рашид-ад-Дин) и «Юань-ши», были использованы монгольские источники тех времен. В XIII веке Чингис-хан обнародовал кодекс законов «Великая Яса». «Яса» содержала в себе элементы государственного, административного, гражданского, военного и уголовного права. Крупнейшим событием монгольской культуры стало появление официальной письменности. Она послужила толчком к развитию литературы, лингвистики, переводческой деятельности, распространению знаний среди различных категорий общества. В 1269 году Хубилай ввел «квадратное письмо», созданное тибетским Пагва-ламой. Постоянно развивалось устное народное творчество. Оно выражалось в легендах, преданиях, песнях, поэзии, эпосах, пословицах, поговорках, благопожеланиях. Празднества устраивались в честь рождения детей, заключения браков, отправлением культовых обрядов. С древнейших времен проводились постоянные состязания по конным скачкам, борьбе, стрельбе из лука, поднятию тяжестей, метанию аркана и т.д.

Подготовила Т. Д. АШЕЕВА. (Продолжение следует).

ШАШЛЫК В СКОВОРОДЕ

1 кг баранины, 1/2 стакана гранатового сока, 3 головки репчатого лука, зелень петрушки, 3 ст. л. топленого масла, соль, перец.

Баранину нарежьте небольшими кусками весом примерно по 40 г, положите в сотейник с топленым маслом, посолите, поперчите и обжарьте до готовности. В готовое мясо добавьте нарезанный кольцами лук и жарьте ещё пять минут. После влейте полстакана свежего гранатового сока и перемешайте. Готовое блюдо посыпьте зеле-

ню петрушки (по желанию можно украсить гранатовыми зёрнами).

КЛУБНИКА «ПОД СНЕГОМ»

Испекть обыкновенный не очень высокий бисквит. Разрезанную пополам свежую клубнику выложить на горячий бисквит, можно в два слоя. Дать остыть. Приготовить белковый крем (2 ст. л. сахарной пудры на один белок). Смазать бисквит с клубникой толстым слоем крема и немного охладить в холодильнике.

ПЕЧЕНЬЕ С ЯГОДОЙ

5 яиц, 1 ст. сахара, 1 ст. л. сливочного масла (маргарина), 1 ст. молока, 1/4 ч. л. соды, гашенной уксусом, 3 ст. муки, любые ягоды.

Растереть желтки с сахаром и маслом добела. Постепенно влить молоко, положить соду, понемногу всыпать муку, а затем взбитые в пену белки. Всё хорошо размешать, выложить на смазанный маслом проти-

Приготовим вместе

вень, а сверху, слегка вдавливая, - ягоды. Выпекать в хорошо прогретой духовке в течение 45 минут. Далее тесто разрезать на ромбики - и печенье готово.

ШАШЛЫК ИЗ ЯГОД

На деревянные шпажки нанизать ягоды клубники. Приготовить тесто, как для оладий. Окунать в него шашлык и жарить на растительном масле в глубокой сковороде. Как зарумянится, выложить на блюдо и посыпать сахарной пудрой.

ПРОСТИТЕСЬ С ЖИВОТИКОМ

Это не совет, а требование. Учтите его во время ежедневной зарядки, терпеливо делая соответствующие упражнения.

Лягте на спину на пол, руки поднимите вверх, ногами упритесь в сиденье стула. Наклоните туловище вперед, колени не сгибайте. Пальцами рук коснитесь ступней, снова лягте на пол, руки вверх. Поднимите ноги, согните их в коленях, затем выпрямите. Медленно, напрягая мышцы живота, опустите ноги вниз.

Не надо отговорок, что у вас нет времени, не жалуйтесь, что упражнения трудны и что они не помогают. Это неправда. После двух недель систематических упражнений окружность бедер уменьшится приблизительно на 4 сантиметра.

КОЛЕНИ И ЛОКТИ ОСНОВНОЙ УХОД

Эти участки практически лишены жировой прослойки, а потому чутко реагируют на трение, недостаток витаминов - кожа становится сухой и чувствительной. Чтобы избежать таких нежелательных метаморфоз, включите в свою ежедневную программу ухода за телом процедуры для смягчения кожи коленей и локтей. И результат, поверьте, не заставит себя долго ждать. План ухода за этими участками не отличается оригинальностью и включает в себя очищение, увлажнение и питание. Перед тем как принять душ, протрите влажную кожу ко-

леней и локтей кушачком 1 лимона или спитой кофейной гущей. Во время мытья энергично массируйте шершавые места губкой. После душа нанесите увлажняющее или питательное средство, интенсивно втирая его в проблемные участки.

Видимое улучшение состояния кожи наступит через десять дней ежедневных процедур, но чтобы закрепить результат, следует продолжать процедуры в течение месяца. Затем необходимо перейти на профилактический уход: кремы можно использовать через день, а пилинг делать раз в две недели.

ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ

Для загрубевшей и шелушащейся кожи настоящим «спасением» станут компрессы из оливкового, льняного или косточкового масла. Вотрите немного разогретое масло круговыми движениями в проблемные участки и оставьте на всю ночь, предварительно закрепив бинтами. Смягчить и одновременно осветлить кожу поможет лимонная маска.

Смесь из лимонного сока (1 ст. л.) и любого растительного масла (1 ч. л.) нанесите на колени и локти и подержите 15 минут. Затем смойте тёплой водой и нанесите увлажняющее средство.

РУЧНАЯ РАБОТА

Мы каждый день наносим косметические средства на лицо, не вникая, какие движения при этом используем. Максимум, на что мы обращаем внимание, - чтобы они были «по массажным линиям». Но, оказывается, особое нанесение может стать не только прекрасным средством для повышения эластичности кожи, усиления кровообращения и ускорения процессов обмена веществ, но и при этом в несколько раз усилить действие самого крема!

1. Несколько раз проведите подушечками пальцев слева направо по лбу, а затем справа налево, от виска к виску, чтобы разгладить продольные мимические морщинки.

2. Подушечками пальцев двигайтесь от подбородка к крыльям носа, чтобы разгладить носогубные складки и предотвратить образование глубоких морщин. Затем выполните поглаживающие движения, поднимаясь от крыльев носа к вискам. Движение повышает обменные процессы в коже, повышая тем самым её упругость.

3. Двигайтесь от внутреннего уголка глаза по направлению к виску сначала по нижнему, а затем по верхнему веку. Это усилит циркуляцию крови и повысит тонус кожи век.

4. Положите на шею раскрытую ладонь и двигайтесь вниз, как бы разглаживая кожу. Это поможет избежать появления морщин.

5. В конце слегка похлопайте под подбородком тыльной стороной ладони. Это повысит тонус кожи и послужит отличной профилактикой «второго подбородка».

Полосу подготовила Д.ГУРОДАРМАЕВА.

ГИМНАСТИКА ХОРОША ВО ВСЕХ СЛУЧАЯХ

Тот, у кого не в порядке сердце, кто страдает от высокого давления или от других недугов, прежде чем принять решение: «с завтрашнего дня начинаю заниматься гимнастикой», — должен посоветоваться с врачом. Для здоровых людей гимнастика хороша во всех случаях.

Упражнение для ног: станьте, руки вперед, опираясь на кончики пальцев, потом сделайте медленное приседание, 2 раза «спружиньте» и вернитесь в исходное положение. Приседая — выдох, выпрямляясь — вдох.

Упражнение для ступней: лягте на спину, положив руки под голову, обе ноги поднимите под прямым углом вверх. В этом положении делайте движения ступнями вверх и вниз до тех пор, пока не почувствуете прилива крови к ступням.

Упражнение для поясницы: сядьте на пол, вытяните ноги вперед. Поочередно сгибайте ноги в

коленном и в тазобедренном суставах, подтягивая их как можно ближе к туловищу. При правильном выполнении упражнения лоб должен коснуться колена.

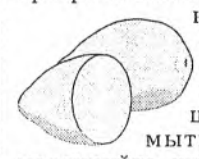
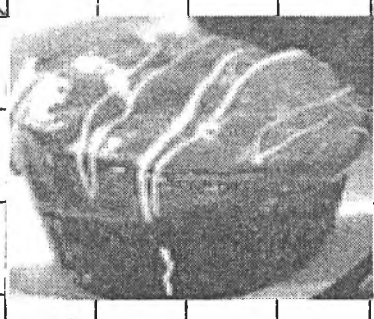
Упражнение для спины: сядьте на пятки, руки вдоль туловища, голову опустите на грудь. Закройте глаза, постарайтесь ни о чем не думать и как можно больше расслабьте мышцы спины.

Упражнение для туловища: станьте прямо, наклоните туловище вперед, не сгибая ног. В этом положении делайте махи расслабленными руками. Это упражнение способствует улучшению кровообращения.

Упражнение для всего тела: станьте на колени, сгруппируйтесь: спину согните дугой, голову прижмите к коленям. Это упражнение — настоящее благо после напряженного трудового дня.

СКАНВОРД

Милос-ская красавица	Кинолог								Финансовый делец
			Ведьма из повести Н. Гоголя		Город в Германии				
Прикрытие для глаза	Поэт с чуткой душой								
			Звук из большого горла		Польская дамочка				
Лоб при усах и ланитах	Овощ					Путь потока			
			Космическое ведомство США				Насыщ. солевой раствор в водоемах		Детская игра
Защитный блин	Защита зубов боксера	Сорт смородины		Сельскохозяйственное орудие	Тетушка Тома Сойера				
							Столица Азербайджана		Ступ под кораллом
	Глубокая впадина	Китайский актер, каратист			Строитель ковчега	Палка для игры в городки			
					Патриция с блюзом	Фильм Соловьева		Жезл самодержца	«Ночные звуки»
Острый томатный соус	Мышца	Жертва пикадора			«Нервный отрывок»				
				«Кубический папа»	Плотная шерстяная ткань				
	Газетная палатка	Длиннохвостый попугай			Проволочный канат	Шахматный тулик			Минибуйвол
					Поцелуйное сахарное место	Брошюра со списком блюд			
					Дизлектрик	Планета			

«Алтаргана - 2008»

ТҮРЭЛ НЮТАГ ТУХАЙ ТОН ЭРХИМ ДУУН

Шүлэг, дуу зохёохо гэжэмнай ямарше юумэнтэй жэшэхын аргагүй. Зохёолшоной ажал нара, наранай наргама элшэ мэтэ гэгтэ яларан түрэдэг юум гү, өөхэдөөн бэшэ хэн мэдэхэб.

Мүнөө хатуу сагта хүгжэмшэдэй ажал гүрэн түрын талаһаа найнаар сэгнэгдэдэггүй. Зохёолнууд соонь дуун хадаа ехэ найшаагадаг, хүнэй зүрхэ сэдхэл татадаг.

Манай буряад арад өөхэдэнгөө хүгжэмшэд, поздүүдэй гоё дуунуудаарнь омогорходог. Анатолий Андреев, Гунга Чимитов, Базыр Цырендашиев, Дондок Улзытуев, Юрий Ирдынеев, Георгий Дашабылов, Сергей Манжигеев, Даши Дамбаев - эдэ зохёолшод Буряадай алтан баялиг мүн. Мүнөө Буряад орон, түрэл нютаг тухай шэнэ шэнэ дуунууд бий болоно. Хүнэй дура татаха, мэдээжэ болохо гү гэжэ саг үе харуулха.

Майн 28-да филармонийн зал соо «Түрэл нютаг тухай тон эрхим дуун» гэгэн хүгжэмшэд, поздүүдэй мүрысөөндэ булин диилэн гараһан дуунууд эдэлээ. Энэ мүрысөө соёлой министерство, республикын Уран бүтээлэй түб үнгэрөө, республикынгаа 85 жэлэй ойн баярта зорюулаа.

20 зохёолшод эдэб районуудһаа, хотоһоо сугларһан байна. Жюрин гэшүүд мэдээжэ зонуудһаа бүридөө. А.А.Прибылов - Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой академиин профессор, Россин ба Буряадай искусствын габыята ажалшан, А.И.Абашеева - дуу шөпжэлэгшэ, дуунай колледжын багша, Россин ба Буряадай соёлой габыята ажалшан, В.М.Мантатова - Республикын Уран бүтээлэй ажалшан, Буряадай соёлой габыята ажалшан, Н.Г.Донсоронава - Республикын Уран бүтээлэй түбэй директор, Россин ба Буряадай соёлой габыята ажалшан.

Мүнөө жэл Хурамчаанһаа залуу хүгжэмшэн Цыдып Аюшеев, Улаан-Үдэ хотоһоо Баярма Батоцыренова, Жаргалма Доржиева (Ивалгын аймагһаа) хабаадаа. Түрүүшынхээ Татьяна Литвицвагай

(Улаан-Үдэ), Ольга Кашаповагай (Ивалгын), Алексей Балуевай (Баргажан), Елена Раднаевагай (Баунтын), Светлана Зубковагай (Улаан-Үдэ) дуунуудые шагнаабди.

Тэдээн сооһоо Цырен Шойжинимаев, Виктор Малдаев, Анатолий Бутуханов, Николай Бабинцев (Кабанск), Вера Русанова (Мухар-Шэбэр), Дугар Санжиев илажа гараа. Шадал шадабаринь ехэ, олон дахин хүгжэмшэдэй мүрысөөндэ хабаадаһан улад.

Вера Шобосоева (Түнхэнэй) «Наманшалан мургэнэб» гэгэн дуунай түлөө, Дугар Санжиев «Хорин тала» гэжэ дуунай түлөө III шатын дипломдо хүртэһэн байна. II шатын дипломдо Цырен Шойжинимаевай «Далахай нютаг», Вера Русановагай «Намтай ходоодо, минии Мухар-Шэбэр» дуунууд хүртөө. I шатын дипломдо Анатолий Бутуханов - «Этнографическа музей» дуунай түлөө.

Лауреадай нэрэ зэргэдэ Виктор Малдаев - «Буряад орон» гэжэ дуунай, Н.Бабинцев (Кабанск) «Забайкалин үүдэн» гэжэ дуунай түлөө хүртөө.

Профессионал - хүгжэмшэдэй дундаһаа I шатын дипломоор Сергей Манжигеевэй «Хуһата нютаг», П.Дамирановай «Сайн байна, Байгал» дуунууд шагнагдаа.

Мүрысөөнэй тон ехэ Гран-при шагналда хүгжэмшэн Базыр Цырендашиев, шүлэгшэн Георгий Дашабылов «Буряад хэлэн» гэгэн дуунай түлөө 20 грамм 999 пробын сэбэр алтаар шагнагдаа. Энэ шагнал Е.К.Ханхалаев - Арадай Хуралай депутат өөрынгөө зүгһөө бэлэг баряа. В.А.Дмитриев - «Буряад алтан» ОАО-той генеральна директор «Дуунай үгэ бэшэдэг эрхим поэт» гэгэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Станислав Тулуговто 5 мянга мүнгэн шан бэлэглээ.

Валентина ДАШИНИМАЕВА, РЦНТ-гэй ажалшан.

АЯЛГА ҺАЙХАН ДУУНУУДАТАА УРИНА

Дуушадай уласхоорондын конкурсын лауреат, Санкт-Петербургийн консерваторийн оюутан Аюна БАЗАРГУЕВАГАЙ концерт байгша оной июнийн 25-да үдэһын 6 сагта Улаан-Үдэн П.И.Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй колледжын концертнэ танхим соо болохо. Концертмейстер Россин арадай артистка Дарима Линховоин энэ концертые хүтэлхэ юм.

Турфирма «Бэлиг-Я» пригласает туристов в Монголию, в Китай. Маршруты: ломнические, лечебные (кумысолечение) экскурсионные, развлекательные и шоппинг. Оформление виз и продажа билетов. Отдых на Байкале, на Желтом море. Экскурсии по Бурятии, Иркутску, Чите. 21-86-73, 67-65-55

НЭГЭ БУЛЫН ҮХИБҮҮД МЭТЭ...

Дурсалга

1958 оной зунай һайхан сагай эхин нарада оройдоол 17-18-гай гүлмэрхэн үхибүүд, бидэ, Хэжэнгын дунда хургуулин 10-дахы «а» класс дүүргэһэн байнабди. Тэрэ гэгээр Хэжэнгэ голнай хэдэ ехэ арюун тунгалаг һайхан уһаа салгидуулан, Худан, Үдэ голтоёо хүтэрэлдэн, Буурал Байгал далайдаа гүлхэн нэмэри болгооб, хэдэ ехэ уга уһан замаа дабхин үргэлжээ-лүүлээб, тоолошогүй...

Хургуулия дүүргэһээрнай 40 жэлэй ойгоор манай нүхэр Ким Ванданов суг хураһан нүхэд тухайгаа газетэдэ тийхэдэ бэшэһэн байгаа, тэрэ статьягай материал зарим тэдэ хэрэглэгдээ гэжэ тэмдэглэхэ ёһотойбди. Сүлөө орон, бултадаа дүхэрилэн уулзаашыегүй һаа, тэрэ статьягай мүр дамжан, суг хураһан хүбүүд, басагад тухайгаа бэшэхэ хүсэл байна.

«А» үзэг эрдэмэй дээжэ гэжэ шэдэл, Алфавидай аха захэ үзэгһөө эхилхэдэ, Адакотов Виктор Рабданович үнэхөөрөөшье, бүхы наһаа эрдэм наукада зорюулаа гэхэдэ, алдуу болохогүй. Арбадахы класса мүнхэн медальтайгаар дүүргээд, Киев хотын граждан авиациин институт амжалтатай дүүргэжэ, гурбан жэл соо Улаан-Үдын аэропортод хүдэлһэнэй удаа, Буряадай эрдэм шэнжэлэгын түбтэ уригдажа ерээд, мүнөөшье тэндэ хүдэлжэ байна.

Базарон Владимир Патанханович - Эрхүү хотын медицинститут дүүргээд, Яруунын, Хэжэнгын аймагуудай түбэй больницые дааншаар, Хяагын медучилишин директорээр олон жэлдэ хүдэлөө, дээдэ шатын врач, Буряад Республикын габыята врач нэрэ зэргэтэй. Ванданов Ким Галсанович - технологическа институтдай ППС (промышленно-гражданское строительство) факультет амжалтатай дүүргэжэ, инженер-строитель мэргэжэл шудалаад, барилгын олон объектүүдтэ мастераар, прорабаар, худалдаа наймаанай министерствэдэ барилгын талаар главна инженерээр хүдэлөө, республикын габыята барилгашан гэгэн нэрэ зэргэтэй. Хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, Ким нүхэрнай саһаа урид энэ дэлхэйһээ халин ябашоо.

Дивасанов Энгельс Гармаевич мүн лэ хүдөө ажахын дээдэ хургуули дүүргээд, Хэжэнгынгээ хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ ехэхэн хубитаяа орууһан гээшэ.

Хаар сэрэгэй комисси амжалтатай гарабыше, ошоогүй хэн. Сэрэгэй училищи дүүргээ һаа, кадровая офицер болоод ябахал хэн ха. Толийн түрэлхид бүхы наһаараа почтын албанда хүдэлһэн. Балданова Надежда Шоймполовна багшын дээдэ хургуули дүүргээд, хүдөө ажахын техникумдэ олон жэлдэ багшалаа. Бадмажапов Дамдин - Улаан-Үдын самолёт бүтээдэг заводто ажаллажа байтараа, гэнтын аюулда орожо, залуу наһандаа гээгдэһэн юм. Уһан сэрэгэй албанда ехэл дуратай хэн. Уһан сэрэгтэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүдээр һонирхохо, ехэл хоорүү хүбүүн хэн, уламжалан «боцман» гэжэ нэрлэхэбди, үнэхөөрөөшье, уһан сэрэгтэ хамаатай албанда ябаһан.

Будажапова Валентина Цырендоржиевна, бухгалтер мэргэжэл оложо, Хэжэнгын РСУ-да олон жэлдэ хүдэлөө. Валимнай саһаа урид наһа бараа.

Базарон Владимир Патанханович - Эрхүү хотын медицинститут дүүргээд, Яруунын, Хэжэнгын аймагуудай түбэй больницые дааншаар, Хяагын медучилишин директорээр олон жэлдэ хүдэлөө, дээдэ шатын врач, Буряад Республикын габыята врач нэрэ зэргэтэй. Ванданов Ким Галсанович - технологическа институтдай ППС (промышленно-гражданское строительство) факультет амжалтатай дүүргэжэ, инженер-строитель мэргэжэл шудалаад, барилгын олон объектүүдтэ мастераар, прорабаар, худалдаа наймаанай министерствэдэ барилгын талаар главна инженерээр хүдэлөө, республикын габыята барилгашан гэгэн нэрэ зэргэтэй. Хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, Ким нүхэрнай саһаа урид энэ дэлхэйһээ халин ябашоо.

Дивасанов Энгельс Гармаевич мүн лэ хүдөө ажахын дээдэ хургуули дүүргээд, Хэжэнгынгээ хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ ехэхэн хубитаяа орууһан гээшэ.

Жамсаранова Евдокия Дмитриевна хүдөө ажахын дээдэ хургуули дүүргэжэ, ветеринарна врач мэргэжэлтэй боложо, Хэжэнгынгээ совхозой мал ажахыда үдэр һүниггүй, эсэхэ сүсэхье мэдэнгүй хүдэлөө. Буряад Республикын габыята ветеринарна врач гэгэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй.

Рыгзенова Анна Жимбиевна - арбадахы дүүргээд, багшанарай училищи дүүргэжэ, ЛВРЗ-гэй хургуулида багшалжа эхилбэ. Саашан багшын дээдэ хургуули дүүргээд, багшалалга үргэлжүүлээ. Буряад Республикын эрдэм медальтайгаар хургуулия дүүргээд, багшанарай дээдэ хургуулийн физмат факультет дүүргэжэ, Хорин дунда хургуулида олон жэлдэ математика заагаа. «СССР-эй эрдэм хуралсалай отличник» гэгэн тэмдэгээр шагнагданхай.

Николаев Виктор Цыренович Зүүн Сибириин технологическа институт дүүргээд, Хэжэнгын райкомбинатай директорээр, аймагай захиргаанай гүлвагай орлогшоор, Хэжэнгын гэр байра ашагалгын үйлэбэри хүтэлбэрилбэ.

Хазуев Намжил Ананьевич - арбадахы дүүргээд, Улаан-Үдын ЛВРЗ-дэ ажалынгаа намтар эхилээ. Багшанарай дээдэ хургуули дүүргэһэнэй удаа Тээгдын дунда хургуулида багшалба. Олон газеттүүдэй редакцинуудта («Шэнэ Үдэ», «Коммунизмын туяа», «Буряад үнэн», радиокомитет) журналистаар ажаллаба. Хорёод жэлдэ Буряадай Эрдэмэй түбтэ хэлэ бэшгэй хэлтэстэ түбэд, хуушан монгол хэлээр эрдэмэй ажал ябуулаа, мүнөө үень бага фирмэдэ хүдэлэнэ. Чимитдоржиев Намжил Бодиевич - дунда хургуулиа мүнхэн медальтайгаар дүүргээд, Эрхүүгэй госуниверситет эрхимээр дүүргэжэ, Буряадай Эрдэмэй түбтэ ажаллажа эхилбэ. Физико-ма-

тематикын эрдэмэй доктор, профессор, Буряадай эрдэмэй түбэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшоор амжалтатай ажаллажа байтараа, гэнтын аюулда нэрбэгдэжэ, саһаа урид наһа барашаниннь ехэл шаналмаар. Россин болон Буряадай Республикын эрдэмэй габыята ажал ябуулагша, Хүндэлэй Тэмдэг ордендо хүртэһэн.

Чимитдоржиева Цэбэгма Бодиевна - багшын дээдэ хургуули дүүргэжэ, Хэжэнгын дунда хургуулида олон жэлдэ багшалаа. «Буряад Республикын габыята багша» гэгэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн.

Цымпилова Долгор Цыденовна - багшын дээдэ хургуули дүүргэһэнэй удаа, Хэжэнгын дунда хургуулида олон жэлдэ багшалаа. «Буряад Республикын габыята багша» гэгэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй. Долгорнай арбан үри хүүгэдэ түрээжэ, «Эхэ-Герой» гэгэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэнэй. Цыденов Владимир Цымпилович - хургуулида хурахадаа онсо абыастай - ирагуу гоёор дуу хангуурдаха, шүлэг уншаха, линейкэдэ гараад тоб байса элдхэлшье хэхэ, тиймэхээ дээдэ хургуули дүүргээд, багшалхынгаа хажуугаар «Ургы» гэжэ арадай хоорой эдэбхитэн байгаа. Хэжэнгын арадай театрай табиһан зүжэгүүдтэ гол рольнуудыень гүйсэхдэһэн байдаг.

Цынгуева Дарима Самбуевна - Буряад Республикын габыята экономист, республика дотороо мэдээжэ хүн. Эрхүү хотын финансово-экономическа дээдэ хургуули дүүргээд, республикын профсоюзудай бүлгэмдэ, шалгалтын бүридэлэй эрхилэгшээр олон жэлдэ ажаллаа. Будда бурханай номнол суртаал дэлгэрүүлгэдэ габыаа ехэтэй. Тоёдой 20-дугаар кварталда хандамаанарай дуган бүтээжэ, гэр бүлөөрөө буянтай ажал ябуулаа. Цыреторов Семен Цыдынович - урдаа хараха, омог дорюун хүбүүдэймнай нэгэн болохо - Арадай Хуралай депутат.

Хэжэнгын аймагай захиргаанай гүлваагаар хүдэлһэн, маанадаараа хуража ябатараа, үбэлэй амаралтаһаа хойшо шухаг шалтаганһаа хургуулиа орхихо баатай болобошье, хойто жэлын мүнхэн медальтайгаар хургуулиа дүүргээд, Эрхүүгэй мединститут дүүргэжэ, хирург мэргэжэлтэй бусаа хэн. Хоридо, Хэжэнгэдэ ахамд врачар удаан хүдэлөө, удаан Ленинградтай ординатура, аспирантура дүүргэһэн, медициннын эрдэмэй кандидат, Буряадай габыята врач. Багшанарай дээдэ хургуулийн биол.о-химийн факультеттэ деканаар 10 жэлдэ хүдэлөө, доцент нэрэ зэргэтэй. Шойжинимаев Кирилл - «ФЭД» фотоаппаратгай юм хэн. Нүхэрэймнай буулгаһан фото-зурагууд гэр бүлымнай альбомууд соо ушардаг ёһотой. Наһа наһаанарнь гуша гаран жэлдэ р-шэбэ. Кириллэймнай басаган ехэ болонхой, эсэгынгээ нэрэ нэрлүүлжэ, үри хүүгэдээрээ һайхан ажаһууна.

Түгэсхэдэнь маанадтаа эрдэм номой дээжые үзүүлһэн хүндэтэ багшанараа мартаха алди!

Директор - Балтахинов Еремей Багдуевич, Баяртуев Дугаржаб Гергеевич - хуралсалай талаар орлогшо (завуч). Федотова Вера Владимировна - классаймнай хүтэлбэрилэгшэ, түүхын багша. Лодонова Дашима Ахасаранов - ород хэлэн, литературын багша. Мункин Виктор Санжимитылович - физикын багша, Мункина Мария Владимировна - астроном, физикын багша. Цыденов Цыдып Гармаевич - математикын багша, Спиридонов Матвей Илевич - математикын багша. Цыбиков Сергей Хабанович - сэрэгэй бэлэдхэлэй багша, Цыбиков Цыден Цыденович - физкультурын багша, боксоор тренер. Тэрэ холын гүлмэр ябаһан солгёон хаһамнай зүрхэ сэдхэлдэмнай хэтэ мүнхэдөө үлэхэл.

Виктор АДВОКАТОВ, физико-математикын эрдэмэй кандидат, Буряад Республикын эрдэм ухаанай габыята ажал ябуулагша.

Х.НАМЖИЛОВ, журналист.

XVII ЖАРАНАЙ ШАРА ШОРОЙ ХУЛГАНА ЖЭЛ

НАЖАРАЙ ДУНДА ШАРА МОРИН НАРА

Буряад литэ	20	21	22	23	24	25	26
Европын литэ	23	24	25	26	27	28	29
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа Һара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагда Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	баасан Солдон пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	хүхэ Морин	хүхэгшэн Хонин	улаан Бишэн	улаагшан Тахяа	шара Нохой	шарагшан Гахай	ногоон Хулгана
Мэнгэ	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон
Һуудал	түмэр	огторгой	уһан	уула	огторгой	уһан	уула

Гарагай 2-то хуушанай 20 (июнин 23).

Хүхэ Морин, 1 сагаан мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, тэнгэри, лусууд тахиха, түмэр хайлуулаха, хуран үйлэдэхэ, үзэгтэ һураха, зурхай шудалха, даллага абаха, эм найруулаха, дасан (дуган), бурхан арамнайлаха мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Зүгөөр хэрүүл аманай зүйлнүүдые тон тэбшэхэ, үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрхээ холо эльгээхэ гээшье хорихо шухала.

Хүнэй үһэ абаа һаа, үлэсхэлэн байдал үзэгдэхэ.

Гарагай 3-да хуушанай 21 аин 24).

Хүхэгшэн Хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, бисалгал хэхэ, эд зөөриез арьбажуулаха, ондоо тээшэнэ юумэ үгэхэ мэтые зүбшөөхэд болохо.

Гэхэ зуура шуһа ханаха, төөнэхэ, эм найруулаха мэтын үйлэнүүдтэ муу.

Хүнэй үһэ абаа һаа, убиһэн хүрэхэ.

Гарагай 4-дэ хуушанай 22 (июнин 25).

Улаан Бишэн, 8 сагаан мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, үндэр сахюуса тахиха, даллага абаха, ехэ багшын шабдалхохо, ажал дээрээ анда нүхэд болохоньмар нэгэ ажал ударидаха

мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Гэхэ зуура эм найруулаха, һаһа барагшын болон бэрин үйлэнүүдые тэбшэхэ хэрэгтэй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эгезэн ундан элбэгжэхэ.

Гарагай 5-да хуушанай 23 (июнин 26).

Улаагшан Тахяа, 7 улаан мэнгын, хада уулада хуудалтай үдэр.

Бурхан, сахюуса тахиха, лүн абаха, бурхан, сахюуса арамнайлаха, номнол хэхэ, бурханай ном шагнаха, эм найруулаха, ламын санаарта хүртэхэ, хубсаһа эсхэхэ, буян ехээр үйлэдэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Гэбэшые шэнэ гэр бариха, уһа шабартай зууралдаха мэтын үйлэнүүдтэ муу.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эгез хоол элбэгжэхэ.

Гарагай 6-да хуушанай 24 (июнин 27).

Шара Нохой, 6 сагаан мэнгын,

огторгойдо хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурхан сахюуса, лусууд тахиха, аршаанаар хүүгэдээ, өөһэдэгтөө ариудхаха, эд зөөриез арьбадхаха, нүүдэл эрхилхэ, гүрэм уншуулаха, өөһэдэгтөө, хүүгэдээ ариудхаха, ехэ хүниие бараалхаха, буян үйлэдэхэ.

Нохой сохихо, зобоохо гээшэ тон ехэ нүгэл.

Хүнэй үһэ абаа һаа, убиһэн хүрэхэ.

Гарагай 7-до хуушанай 25 (июнин 28).

Шарагшан Гахай, 5 шара мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, зальбарха, шажанаһай найр хэхэ, ноёндо хандаха, дасан (дуган) заһабарилха, сэргэ бурхан арамнайлаха, бурханай ном оршуулаха, номнол хэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Харин газар хахалха, худалдаа наймаа эрхилхэ мэтые хорихоор.

Хүнэй үһэ абаа һаа, ниогэн убиһэхэ.

Гарагай 1-дэ хуушанай 26 (июнин 29).

Ногоон Хулгана, 4 ногоон мэнгын, хада уулада хуудалтай үдэр.

Бурханда мүргэхэ, бурхан, сахюуса, лусууд тахиха, эм найруулаха, шуһа ханаха, төөнэхэ мэтын үйлэнүүдтэ һайн.

Гэбэшые үхибүү хүлдэ оруулаха, бага хүүгэдые гэрхээ холо эльгээхэ мэтые хорихоор.

Хүнэй үһэ абаа һаа, зол ушарха.

Буряад зоной урданай һуудал байдалтай тайлбари толи

(Үргэлжэлэл. Эхинийн июнин 12-ой дугаарта).

ХУРИМ ТҮРЭ СВАДЬБА

Дэрэ буялдалга - урданай түрэ дээрэ «дэрэ буялдалга» гэжэ нэртэй наадан болодог байһан юм (отнимание подлогуника). Басагаһай заһал заһахадаа, оронойһ дэрэ соо элдэб янзын саахар, бообо, архи, тамхи гэхэ мэтын юумэнүүдые зорьцута хэхэ, шанга гэдэгээр бүр хэрхидэг байгаа.

Басаганай болон хүбүүнэй талаһаа хэдэн залуушуул мого боложо хубаараад, тэрэ дэрэеэ буялладаг һэн. Басага хүргэжэ ерээшэд дэрэеэ буялалгаһагүй гэжэ аһан шадалаараа оролодохо. Харин хүбүүнэй талаһаа байтшад дэрэнь буялаха абахье эрмэлзэхэ. Хэрбээ эдгээр басаганай талынхидһаа (урагууһаа) дэрэнь абажа шадаагүй һаа, алта мүнгэ, архи тамхи барижа байгаад гуйха ушартай һэн. Тингэжэ үгээд ойлголсоһоной һүүлээр урагууд дэрэеэ худанартаа үгэдэг байгаа. Худын түрүү Тасхада дэрэеэ тушаахадаа дэрэ буялалдаан дүүрбэ. (Б.С.).

Бараа тушаалга - басаганай асарһан эд зөөри, бара гэртэ оруулалга (внесение в дом приданого невесты). Бараа тушааха гээд басаганай талын зон ошобо.

Оро заһалга - гэр бүлэ боложо байһан залуушуулай оро хуряалга (заправление постели молодоженов). Түрын энэ ёһо заншалые хүбүүнэй гэртэ үнгэргэдэг. Оро заһалгада хоёр талаһаа тэгшэ дүүрэн байдалтай, жаргал элдэжэ яһаһан хоёр залуу эхэнэр хабаалсалдаг һэн. Бэри боложо ерээшэн басаган унтары, хэбтэритэй ерэдэг бэлэй. Оро заһалга эхэнэрнүүд ороной үрээл хэһэг байгаа.

Төлэй барилга - худын түрүү хүндэ Хониний төөлэй барилга (ритуал преподношения ба-раньей головы). Түрэ дээрэ бүхы айлшадтаа мяхан табатуудые табижа дүүр-

гэмсээрээ, худын түрүүндэ Хониний төөлэй барилдаг.

Худын түрүү төөлэй абажа, зүүн гар дээрээ баряад, баруун гараараа духа дээрэнь отолһон гурбалжаниие (хаа-яа дүрбэлжэниие) хуу татан абажа, ара тээшэн үргөөд, мүн шэхэн дороһоонь мяха отолжо галда үргэхыень үгэхэ, нүгөө шөхөн дороһоонь отолһоной һүүлдэ төөлһингөө хоёр жабжаһаа гурба-гурбан хэршэмэг мяха зүйлэн отолжо, нэгыень өөрөө ама хүрэхэ, нүгөөдүүлэнь хоёр талаһаа хууһан нүхэдтөө үгэдэг гуримтай.

Тэрэнэй һүүлээр төөлэй гэдэргэнь бусаадаг. Төөлэй талаһаа абажа тоолһингөө уураг тархиень сабшажа гаргаад, хабһатайгаарнь худын түрүүндэ бусажа барилдаг. Эрхим хүндэгэ тоотой төөлэй гү, али уусаһаа айлшанай отолхо газар-нуудтань хүндэһэн байдаг (Г.Ленхобоев).

Хуримай мордолго - түрэ найрай үдэнэ тээшэ дүүрхэдэнь, хуримаар ерээшэн зоной гэр тээшэ мордолго (отъезд свадебного поезда со стороны невесты). Мордолгойнгоо урда тээ худын түрүү шэнэ айлай галгуламтада архи, тоһо дуһаажа, үрээл үгэнүүдээ хэлэдэг һэн. Хэрбээ хуримай зоной холын газарһаа ерээшэн һаань, хүбүүн талынхид урагуудаа хонуулаад, үгөөдэрэнь мордохууддаг байгаа.

Алтан худа - айл бүлэ болоһон хүбүүн басаган хоёрой эсэгэнэрэнь хурим түрын үедэ ингэжэ нэрлэгдэдэг (сват, кум). Алтан худадаа хадаг бариха.

Алтан худагы - айл гэр болоһон хүбүүн басаган хоёрой эжинэрэнь (сватя, кума). Алтан худагыгаа дээдэ мүртэ һуулаха.

Худын түрүү - хуримаар яһаһан эршүүлэе ударидажэ ябадаг, ёһо заншалаа мэдэхэ, нотаг нугадаа хүндэтэй, нэрэ зэргэтэй хүн (мужчина, возглавляющий мужскую половину провожающих невесту). Сэдэн баабай, шамайе зориута түрэдөө худын түрүү болгожо абаашахаб (Ж.Тумунов).

Худагын түрүү - хуримаар ерээшэн эхэнэрнүүдые ударидажэ ябадаг, мүн лэ ёһо заншалаа мэдэхэ,

хүндэтэй эхэнэр (женщина, возглавляющая женскую половину провожающих невесту). Худагын түрүүдэ хониний ууса нугарһан тээхи хажуугаарнь айһан руу харуулжа табидат. Зүүн зэргын голдо худагын түрүү һууба (Г.Ленхобоев).

Һүншэн - хурим түрэ дээрэ архи духаряа ябуулахые эмхидхэжэ байдаг хүн (виночерпий). Галай зүүн хажууда хүншэн һуужа, духаряа хоёр аягаар дээрэ дэрэрэһэн ябуулжа байна (Х.Намсараев).

Эбэл - хуримай ёһо заншал-нуудые сахихыень басаганай эхэ эсэгын зүгһөө томилогдоһон хүн (лицо, назначаемое родителем невесты для руководства свадебным обрядом). Нэгэ хүндэтэ хүниие эбэл болгон томилдаг (Г.Ленхобоев).

Башли - хадамда мордоһон басагы хани басагадтайнь хамта үдэнлэсэжэ, түрэдэ ошодог даамал хүн (лицо, назначаемое для сопровождения невесты с подружками). Башли ябалсаха аха дүүгээ, хоёр хүбүүд, Будын Дамдин Сэнгын Ошор хоёрые хэлбэ (Г.Ленхобоев).

Түрүүшэн - хуримай зоной дүтэлжэ ябаха тухай мэдээ дуулдаг хүн (приезжающий на полчас раньше свадебного поезда).

Зонхилогшо - хурим түрын ёһо заншал сахигша, мүн ябасые ударидатша, даагша (распорядитель свадьбы, тамада).

Сэргэ бодхоолог - түрын урда үдэр хүбүүнэй гэрэй газар гурбан сэргэ бодхоолог (ставить коновязь у дома жениха).

ЭХЭНЭРНҮҮДЭЙ НАРАЙЛАЛГА РОЖДЕНИЕ ДЕТЕИ

Түрэхэ болохо - эхэнэр хүнэй умай соо үхибүүнэй бүрилдэхэ (забеременеть). Иимэ бүдүүн тагалсагтай, улаан хасартай бэрээдүүд түрэхэ болохоодоол шадамар байдаг (Ч.Цыдендамбаев, 1961). Хээлитэй болохо - түрэхэ болохо, эхэнэрэй зосоо үрын бүрилдэхэ (зачатие). Хээлитэй болохо, нийтын газараар гүйхэ аргагүй болохоодоол ишэ ерээл... (Д.Эрдэнеев, 1979).

Гаргаха болохо - эхэнэрэй хээлитэй болохо, үхибүү түрэхэ болохо (забеременеть). Тээд яахаһини, түбхинэжэ һуугаал һаа, түрэхэ гаргаха саг байха (Ч.Цыдендамбаев, 1961).

Жэрмэһэн/жэрмэсэн болохо - хээлитэй болохо, түрэхэ болохо (забеременеть). Дабхар бэстэй, хоёр үнестэй, гурбан хонитой, нэгэ моритой - иимэ ганса жэрмэсэн эхэнэр үлэһэн хүнби (Ц.Дамдинжапов, 1958).

Абян бин болохо - түрэхэ болохо, хээлитэй болохо (забеременеть). Хээлитэй болохые далда удхатайгаар ингэжэ хэлэдэг һэн. Залуу эхэнэрэй тархи толгойм үбдэб гэ һаань, абян бин болохоо һанаа гү гэжэ гасаалаад абадаг һэн.

Хул хүндэ болохо - түрэхэ болохо, хээлитэй болохо (забеременеть). Хээлитэй эхэнэрэе далда удхатайгаар хэлэһэн үгэ.

Дабхар бэстэй болохо - түрэхэ болохо, гаргаха болохо (забеременеть). Дабхар бэстэй, хоёр үнестэй, гурбан хонитой, нэгэ моритой - иимэ ганса жэрмэсэн эхэнэр үлэһэн хүнби (Ц.Дамдинжапов, 1958).

Жүрөөдэхэ - хээлитэй болохоодоо, ямар нэгэн эдэ эднэйб гэжэ һанаха (сильно хотеть чего-либо во время беременности). Басаганай бөөр эднэйб гэжэ жүрөөдөө... (Ч.Цыдендамбаев, 1961).

Эрьхэ - үхибүүтэй болохые зүгнэхэ, нарайтай болохо хүндэ, айла хүрнэ үхибүүнэй дуратай болохо, һайшаадаг болоод, ходо ердэг болохо (предчувствовать появление на свет ребенка). Яатараа татайда хүгэд эрьхэ гээшэб даа, дахин нарайтай болохыетнай зүгһөө юм аабы? (И.Очилов, 1968).

Умай - эхэнэрэй зосоо үхибүүнэй бүрилдэн хүгжэхэ хүндэ эрхэтэй; саба (матка). Хүндэ һайн һайхан юумэ хэхэгүй һаа, газар дээрэ түрэхэ, эхынгээ умай улаан шуһа адхаха хэрэг бии юумэ аал? (Ч.Цыдендамбаев, 1961); Эхын умайһаа гараад, нарай тмуурхан бөөрээр газар мүргэн унахадаа, хүй хүндэхэ ёһотой эхэһин абабагүй гэжэ хүн түрэлтэндэ томдоһон юумэдэл... (Н.Очилов, 1968).

Саба - эхэнэрэй гэдэһэн соо үрын бүрилдэн хүгжэдэг хүнды эрхэтэн (матка). Сабын хин (воспалительные процессы в женских половых органах).

Хэбэл - эхэнэрэй зосоо үрын бин болоод, хүгжэн томо болохо хүнды эрхэтэн (утроба, матка). Юһэн һара хэбэл соогоо дууһан галтай шэрээл... (Г.Чимитов, дуунай үгэнүүд болоһон шүлгөөһөл).

Гэдэһэн - эхэнэрэй саба соо бин болоһон, хүгжэжэ байһан үхибүүн (живот у беременной). Гэдэһэтэй болохо забданһаа Субадин эшэдэг, гайхадаг дэрэрэһэ зонһоо холо ябахадам, хүн обээрхогүй гэжэ тлэгхэн ухаандаа ойлгоһон шэнги... (Н.Очилов, 1968).

Хээли - эхэнэрэй гэдэһэн соо бүрилдэн хүгжэжэ байһан үрэ, үхибүүн (плод у беременной). Субадинһаа хээлиһин нарайһаа забдахадань, Дэмаа хүгшэн зүрхэ алдадаг болохо ха (Н.Очилов, 1968); ...Ошорхайн гэртэ эроходонь, бэринь өөһэдэһын орон дээрэ хүдэһэн хүнжэлөөр бээе ороһонхой, ехэ хээлиэ тэбэрижэ... (Д.Эрдэнеев, 1979).

С.Д.БАБУЕВ.
Ц.Ц.БАЛЪЖИНИМАЕВА.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ.
Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, Б.Г.БАЛЪЖИРОВ, А.Н.КОВАЛЕВ, М.В.КАЛАШНИКОВ, И.В.СМОЛЯК (Буряад Республикын Правительство), А.С.КОРЕНЕВ, Ц.Б.БАТУЕВ, В.Р.БУЛАДАЕВ, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Т.В.САМБЯЛОВА (генеральна директорэй 1-дэхи орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторай орлогшо), С.Б.БАЙМИНОВА (харюусалгата секретарь), В.Г.ГОМБОЕВА, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, А.В.ОЧИРОВА, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Калагдаришвиллин үйлэс, 23.
Хэблэгэй байһан "Буряад үнэн".
E-mail: unen@mail.ru

Газетэ хэблэгэй 6 хуудан хэмжээтэй.
Индекс 73877.
Хамтын хэһэг - 30050.
Хэблэгдэ тушаагдан саг - 17.00.

"Республиканская типография" гэхэн ОАО-до бэлэн дианозитивүүдтэ газетэ 7000 хэһэгээр хэблэгдтэ. Директорэй телефон: 21-40-45.
Б-0165-дахин номертойгоор бүрихэдэ абтанхай.

Хэблэгэй байһанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо-ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-60-21; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёллой болон түүхын - 21-54-93; «Морин хуур», «Вершинь» журналнуудтай редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутдай ажабайдалай болон олонингын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламны - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерин - 21-23-67.

Редакцияда ороһон материалнууд шүүмжэлэгдэдэггүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нотагай нэрэнүүдэй бэшэлые хазагайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциһан хамта авторайхитай адл бэшэ байжа магад.

Альбина ЦЫБИКОВАГАЙ абьяас бэлиг

А. Цыбикова

Мальчик на медвежьей шкуре

Букет

Дачница

Молитва

Райские яблочки

С чанзой

Август в Киргизии

Девушка с птичкой

Утешение

Цветы, модель и осень за окном

Дуэт

ЯЛАС ГЭМЭ ХУРСА БЭЛИГТЭЙ байхан уран зурааша, Россин Уран зураашадай холбооной гэшүүн, Россин габьяата уран зурааша, Буряад Республикын комсомолой болон СССР-эй Министруудэй Соведэй шангуудай лауреат **Альбина Цыбикова** өөрынгөө 50 наһанай ойе утгажа шадаагүйн тон харамтай байдаг. Юуб гэхэдэ, 1998 оной майн 25-да бэлигтэй зураа-ша алтан дэлхэйгээ халин ошоо.

хүндэ сагтань аддар суута уран зурааша **Даши-Нима Дугарович Дугаров** туһалаа бэлэй.

Буряад арадай герой, домог түүхэтэ Гэсэр тухай эпос дээрэ үндэлэлхэн, 150 дүрбэлжэн метр талмай эзэлхэн ханада «Гэсэрэй дайдада» гэнэн ехэ гоё үнгэтэ найхан фрескэ бэлдэхэдэнь, ялас гэмэ хурса бэлигын, гүн гүнзэгы эрдэм мэдэсэн туһалаа хэн. Жэл соо үргэлжэлхэн хүдэлмэринь мүнөөшье театрай шэмэглэл, буряад соёлой бодото омогорхол болонхой.

Уран шадабаритай зурааша **Альбина Цыбикова** (эскиз бэлдэгшэ) болон арадай мастер **Баярма Дамбиева** хоёрой зохёохы, баян харилсаа холбооной үндэһөөр мориной дэлхээр гүрэгдэхэн, ехэ нонин удхатай, арадай ёно заншалнуудта түшгэлхэн хибэсүүд (гобелен) бүтээгдэжэ, түрэл арадаймнай омогорхол болоһонийн гайхалгүй. Үндэлхэн сангые, Зэдын аймагай соёлой байшангые, Улаан-Үдын аэропортын амаралтын таһагые шэмэглэхэл ёһоороо шэмэглэнэ. Зурагуудайн гоё альбом Ирина Дятловская ханин бүтээгээ.

- һүүлэй үедэ Альбина наһантаяа хахасалгын удаадахи, ондоо тээхи ажабайдалаар һонирходог болоо хэн. Хүдэлмэринүүд соонь түрэлөө урилхан тухай темэнүүд элрхэйлэгдээ. Гуниг түрүүдхэн хүдэлмэринүүдхэнь «Катарсис» (грек хэлэнлээ оршуулбал, трагеди) гэнэн зурагын онсо анхрал хандуулна, - гэжэ Баярма Дамбиева хөөрөө хэн.

Түрэл Буряадаа, Ага нютагаа хаа хаагуур суурхуулан бурханнаа үгтэһэн бэлиг талаантай байхан **Альбина Ойдоповнагай**

зурагууд бүхы дэлхэйн гүрэнүүдээр үндэрөөр сэгнэгдэнэ, худалдагдана. Суута уран зураашын бүтээһэн зурагууд Москвада, Эрхүүдэ, мүн С Ш А - г ай, Франциин, Германиин, Японой хубиин коллекцинуудта хадаглагданхай.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.